

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YASSITEPE HÖYÜĞÜ
ERKEN TUNÇ ÇAĞ YAPISINA YÖNELİK
ARKEOLOJİK RESTORASYON ÇALIŞMALARI

Müge CENGİZ

Kasım, 2016

İZMİR

YASSITEPE HÖYÜĞÜ
ERKEN TUNÇ ÇAĞ YAPISINA YÖNELİK
ARKEOLOJİK RESTORASYON ÇALIŞMALARI

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı

Müge CENGİZ

Kasım, 2016

İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

MÜGE CENGİZ tarafından DOÇ. DR. MİNE TANAÇ ZEREN yönetiminde hazırlanan “YASSITEPE HÖYÜĞÜ ERKEN TUNÇ ÇAĞ YAPISINA YÖNELİK ARKEOLOJİK RESTORASYON ÇALIŞMALARI” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mine TANAÇ ZEREN

Yönetici

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Emine İlknur CÖCEN

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans tezimin oluşum ve gelişim sürecinde;

Bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen, anlayışlı tutumu, yapıcılığı ve yol göstericiliğiyle tez çalışmama yön veren tez danışmanım Doç. Dr. Mine TANAC ZEREN'e,

Bana Yassitepe Höyüğü'nde çalışma fırsatını sunan, kazı evlerini açan, arkeolojiye dair çok şey öğreten Yassitepe Höyüğü Kazı Başkanı Yrd. Doç. Dr. Zafer DERİN'e ve tüm Yassitepe Höyüğü ve Yeşilova Höyüğü kazı ekibine,

Hayatım boyunca her koşulda arkamda olan, sahip olduğum her başarıda en az benim kadar emekleri bulunan, hayattaki en büyük şansım olduklarına inandığım; annem Nurdan CENGİZ, babam Ergün CENGİZ ve ağabeyim Giray CENGİZ' e teşekkürü bir borç bilirim.

Müge CENGİZ

YASSITEPE HÖYÜĞÜ ERKEN TUNÇ ÇAĞ YAPISINA YÖNELİK ARKEOLOJİK RESTORASYON ÇALIŞMALARI

ÖZ

Arkeolojik sit alanları; sahip oldukları, geçmişten günümüze ulaşan belge değerindeki kalıntılarla yıkıcı ve yıpratıcı etkilerden kolaylıkla zarar görebilen kültür varlıklarıdır. Korunması zor bu kültür varlıklarına ait bilgilerin toplumla etkileşim kurarak aktarılması da aynı oranda zorluk taşımaktadır.

‘Yassitepe Höyüğü Erken Tunç Çağ Yapısına Yönelik Arkeolojik Restorasyon Çalışmaları’ adlı çalışma kapsamında; bir tarihöncesi yerleşim olan Yassitepe Höyüğü’nün mevcut durumundaki sorunlar ve ihtiyaçlar tespit edilerek; bu doğrultuda bir alan düzenleme ve sunum yaklaşımı geliştirilmiştir. Alan düzenleme ve sunum önerileri; höyük-kent-insan ilişkisi çerçevesinde kurgulanmıştır. Bu bağlamda; Yassitepe Höyüğü’ne yönelik düzenleme yaklaşımları ‘Yönlendirme’ ve ‘Koruma’ başlıkları altında ele alınmıştır.

Yönlendirme çalışması kapsamında alanın kent içindeki görünürlülüğün artırılması, yaya erişilebilirliğinin sağlanması, girişin yeniden konumlandırılması, bilgilendirme elemanlarının tasarlanması ve ziyarete açılacak olan alanda bir gezi platformunun tasarlanmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Höyük için önerilen koruma müdahaleleri kapsamında; Erken Tunç Çağı’na ait taş temel kalıntılarının gerekli konservasyon çalışmalarının gerçekleştirilmesi ve sonrasında kalıntıların tamamlanmasına yönelik yöntem önerileri geliştirilmiştir. Koruma müdahalesi olarak yalnızca konservasyonun yeterli olmaması sebebiyle kalıntıların yer aldığı alan üzerine bir koruma strüktürü önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Arkeolojik alan, gezi platformu, koruma çatısı, alan düzenleme

ARCHAEOLOGICAL RESTORATION PROPOSAL FOR YASSITEPE TUMULUS EARLY BRONZE AGE BUILDING

ABSTRACT

Archaeological areas are cultural heritage sites, which have ruins are extant documents from the past, can be easily damaged by destructive and corrosive effects. Therefore it's hard to protect this cultural heritage sites from effects stemming from nature and human. At the same time forming an interaction between the community and archaeological site is also hard.

Within the scope of the thesis 'Archaeological Restoration Proposal For Yassitepe Tumulus Early Bronze Age Building'; problems and needs of Yassitepe Tumulus which is a Early Bronze Age settlement determined at first. Area planning approach for Yassitepe Tumulus and exhibition proposals for ruins in archaeological site are developed in following. Proposals of area planning and exhibition are shaped within the frame of relations between tumulus-city-people. In this context; planning approaches for Yassitepe Tumulus are handled with headings 'directing' and 'preservation'.

Within the context of 'directing'; proposals for enhancing apparence of area in the city, providing accessibility of pedestrian, re-organization of enterance, designing of information units and designing a walking platform for visitors in the arhaeological site are developed.

Within the scope of 'preservation'; proposals for conservation of the stone foundation ruins belonging to Early Bronze Age and reconstructions techniques for ruins are developed. A protecting structure over the ruins in area is suggested, because conservation alone is not enough for preservation.

Keywords: Archaeological area, walking platform, protecting structure, area planning

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
BÖLÜM BİR – GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı	1
1.2 Çalışmanın Kapsamı.....	1
1.3 Çalışmanın Yöntemi.....	3
BÖLÜM İKİ – ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİMİ KAVRAMININ ALAN YÖNETİM PLANLARI KAPSAMINDA YAPILAN UYGULAMALAR VE NEOLİTİK YERLEŞİMLERE AİT YÖNETİM PLANI ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN İRDELENMESİ	4
2.1 Kültürel Miras ve Arkeolojik Miras Kavramları.....	4
2.1.1 Kültürel Miras.....	4
2.1.2 Arkeolojik Miras.....	5
2.2 Arkeolojik Alanlarda Miras Yönetimi	8
2.3 Arkeolojik Alan Yönetim Planları Kapsamında Yapılan Müdahaleler.....	14
2.3.1 Koruma Çatıları	14
2.3.2 Gezi Güzergahlarının Oluşturulması	16
2.3.3 Giriş Mekanları ve Hizmet Yapıları	18
2.3.4 Anastilosis Uygulamaları.....	19
2.4 Neolitik Yerleşimlere Ait Alan Yönetim Planı Örnekleri.....	21
2.4.1 Çatalhöyük Yönetim Planı.....	21
2.4.1.1 Koruyucu Çatılar.....	24

2.4.1.2 Bilgilendirme ve Ziyaretçi Tesisleri	29
2.4.1.3 Hizmet Binaları	30
2.4.2 Stonehenge Yönetim Planı	31
2.4.2.1 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi	33
2.4.2.2 Neolitik Evler	36

BÖLÜM ÜÇ – BATI ANADOLU’DA ERKEN TUNÇ ÇAĞI YERLEŞİMLERİ 38

3.1 Erken Tunç Çağı Genel Özellikleri	38
3.2 Erken Tunç Çağı’nda Mimari ve Kentleşme	39
3.3 Erken Tunç Çağı’nda Batı Anadolu Yerleşimleri	44
3.3.1 Troia I	44
3.3.2 Beşik-Yassitepe	45
3.3.3 Limantepe	47
3.3.4 Beycesultan	50
3.3.5 Demircihöyük	51
3.3.6 Baklatepe	53
3.3.7 Küllüoba	54

BÖLÜM DÖRT – YASSITEPE HÖYÜĞÜ’NÜN KONUMU, TARİHSEL GELİŞİMİ, SORUNLARI VE İHTİYAÇLARI ..... 57 |

4.1 İzmir’in Genel Tarihi ve İlk Yerleşimler	57
4.2 Bornova’nın İlk Çağlardaki Gelişimi	57
4.3 Yassitepe Höyüğü	59
4.4 Yassitepe Höyüğü’nde Tespit Edilen Sorunlar ve İhtiyaçlar	63

BÖLÜM BEŞ – YASSITEPE HÖYÜĞÜ’NE YÖNELİK ALAN DÜZENLEME YAKLAŞIMI ..... 65 |

5.1 Yönlendirme	68
-----------------------	----

5.1.1 Höyüğün Kent Merkezi İçindeki Farkındalığının Arttırılması.....	68
5.1.2 Yassitepe Höyüğü ve Yeşilova Höyüğü Arasındaki Bağlantının Sağlanması.....	70
5.1.3 Höyüğün Çevresinde Yer Alan Yeşil Alanların Düzenlenmesi ve Yaya Yollarının Oluşturulması	70
5.1.4 Giriş Yönünün Yeniden Konumlandırılması.....	79
5.1.5 Ziyarete Açılacak Alanlarda Gezi Güzergahının Tasarlanması	81
5.1.6 Yönlendirme Elemanları ve Bilgilendirme Panolarının Tasarlanması ve Konumlandırılması	85
5.2 Koruma.....	87
5.2.1 Mimari Buluntuların Konservasyonu ve Tamamlanması.....	87
5.2.2 Koruma Strüktürüne İhtiyaç Duyan Alanlar	87

BÖLÜM ALTI – YASSITEPE HÖYÜĞÜ ERKEN TUNÇ ÇAĞI KONUT BULUNTULARININ KORUNMASI VE SUNUMUNA YÖNELİK ÖNERİLER

..... 95

6.1 Tarihöncesi Alanlardaki Mimari Buluntuların Tamamlanmasına Yönelik Yapılan Çalışmalar.....	95
6.1.1 Yerleşimin Bir Bölümünün Canlandırılması.....	97
6.1.2 Tekil Yapı Ölçeğinde Sergileme Uygulamaları	99
6.1.2.1 Anastilosis Uygulamaları.....	99
6.1.2.2 Rekonstrüksiyon Uygulamaları	100
6.2 Yassitepe Höyüğü Erken Tunç Çağı Yapılarının Tamamlanmasına Yönelik Öneriler.....	103
6.2.1 Kalıntıların Konservasyonunun Yapılarak Mevcut Durumunun Korunması.....	107
6.2.2 Kalıntıların Özgün Malzeme ve Teknik Kullanılarak Rekonstrüksiyonunun Gerçekleştirilmesi.....	109
6.2.3 Kalıntıların Çağdaş Malzeme ve Teknik Kullanılarak Rekonstrüksiyonun Gerçekleştirilmesi.....	110

BÖLÜM YEDİ – DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR 114

KAYNAKLAR 117

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1 Çatalhöyük Güney Koruganı	25
Şekil 2.2 Çatalhöyük Güney Koruganı – kazı alanından görünüm.....	26
Şekil 2.3 Çatalhöyük 4040 Koruganı	27
Şekil 2.4 Çatalhöyük 4040 Koruganı – kazı alanından görünüm	28
Şekil 2.5 Çatalhöyük 4040 Koruganı gezi platformları	28
Şekil 2.6 Çatalhöyük neolitik evi rekonstrüksiyonu	29
Şekil 2.7 Çatalhöyük neolitik evi iç mekan görünümü	30
Şekil 2.8 Stonehenge.....	32
Şekil 2.9 Stonehenge ziyaretçi merkezi	34
Şekil 2.10 Stonehenge ziyaretçi merkezi	34
Şekil 2.11 Stonehenge ziyaretçi merkezinde yer alan 360 derecelik sergi	35
Şekil 2.12 Stonehenge neolitik evleri rekonstrüksiyonu.....	36
Şekil 2.13 Stonehenge neolitik evi iç mekan görünümü.....	37
Şekil 2.14 Stonehenge neolitik evleri bilgilendirme panoları	37
Şekil 3.1 Troia I yerleşimi.....	44
Şekil 3.2 Troia I yerleşim kalıntıları	45
Şekil 3.3 Beşik-Yassitepe, Troia I evresi genel mimari plan.....	46
Şekil 3.4 Limantepe kazı alanı genel görünüm	47
Şekil 3.5 Limantepe Erken Tunç Çağı yerleşimi	48
Şekil 3.6 Limantepe savunma duvarı ve ona dayalı uzun evler.....	49
Şekil 3.7 Beycesultan yerleşimi	50
Şekil 3.8 Beycesultan evlerine ait restitüsyon çizimi	51
Şekil 3.9 Demircihöyük yerleşim planı.....	52
Şekil 3.10 Demircihöyük yerleşimi canlandırması	53
Şekil 3.11 Baklatepe Erken Tunç Çağı I yerleşimi	54
Şekil 3.12 Küllüoba ETÇ'ye geçiş dönemi yerleşim planı.....	55
Şekil 3.13 Küllüoba ETÇ II evresi yerleşim planı	56
Şekil 4.1 İzmir'in prehistorik yerleşim alanı.....	59
Şekil 4.2 Yassitepe topografik plan ve sit alanları.....	60
Şekil 4.3 Yassitepe Höyüğü mimari buluntuları	61

Şekil 4.4 Yassitepe Höyüğü kazı alanı genel görünüş	62
Şekil 4.5 Yassitepe Höyüğü Erken Tunç Çağı yerleşimine yönelik restitüsyon çizimi	63
Şekil 5.1 Yassitepe Höyüğü alan düzenleme önerisi	66
Şekil 5.2 Yassitepe Höyüğü alan düzenlemesi vaziyet planı	67
Şekil 5.3 Höyüğün mevcut durumunda yer alan nitelsiz tel örgüler.....	69
Şekil 5.4 Höyüğün yakın çevresindeki boş park alanları.....	69
Şekil 5.5 Otopark alanı, bisiklet park alanı ve yayalaştırılan alan	71
Şekil 5.6 Otopark alanları ve yayalaştırılan alanlar	72
Şekil 5.7 Araç park alanı, bisiklet park alanı ve yayalaştırılan alandaki döşeme farklılıkları.....	72
Şekil 5.8 Yayalaştırılan alan ve dikey çubuksal elemanlardan oluşan sınırlayıcı eleman.....	73
Şekil 5.9 Bilgilendirme panoları ve oturma elemanlarıyla desteklenen sınırlayıcı eleman.....	74
Şekil 5.10 Oturma elemanları	74
Şekil 5.11 Peyzaj alanı olarak düzenlenmesi önerilen alanlar	75
Şekil 5.12 Öneri peyzaj düzenlemeleri	76
Şekil 5.13 Peyzaj alanında önerilen oturma ve sergileme elemanları.....	77
Şekil 5.14 Peyzaj alanı ve oturma elemanları	78
Şekil 5.15 Peyzaj alanında yer alan oturma ve sergileme elemanları	78
Şekil 5.16 İfo box , yaya aksları ve giriş noktası ilişkisi	79
Şekil 5.17 İfo box ve kazı alanı girişi	80
Şekil 5.18 Kazı alanı ziyaretçi girişi	80
Şekil 5.19 Gezi güzergahı	81
Şekil 5.20 Gezi güzergahı başlangıç noktası.....	82
Şekil 5.21 Gezi platformu	83
Şekil 5.22 Gezi platformunda yer alan rampalar	84
Şekil 5.23 Gezi platformunun cam döşemesi ve ahşap korkulukları.....	84
Şekil 5.24 Ana ulaşım aksına cephe veren yüzeye yerleştirilen bilgilendirme elemanları	85
Şekil 5.25 Gezi platformu üzerine konumlandırılan bilgilendirme elemanları.....	86

Şekil 5.26 Koruma strüktürü vaziyet planı	88
Şekil 5.27 Modüler elemanlardan oluşturulan koruma çatısının genel görünüşü.....	89
Şekil 5.28 Koruma çatısı genel görünüş	90
Şekil 5.29 Höyüğün topografyasından referansla yükselen çatı strüktürü.....	91
Şekil 5.30 Koruma çatısı genel görünüş	92
Şekil 5.31 Koruma strüktürünün alana ilk yaklaşım noktasından görünüşü.....	92
Şekil 5.32 Koruma strüktürü genel görünüş	93
Şekil 5.33 Koruma strüktürü genel görünüş	93
Şekil 5.34 Koruma strüktürü ve gezi platformu ilişkisi	94
Şekil 5.35 Koruma strüktürü ve gezi platformu ilişkisi	94
Şekil 6.1 Ferdinand Keller 1854 tarihli göl evleri restitüsyon çizimi	96
Şekil 6.2 Ferdinand Keller'in restitüsyon çizimlerinden yararlanarak 1870'li yıllarda yapılan göl evleri maketi	97
Şekil 6.3 Yeşilova Höyüğü tarih öncesi köyü ve deneysel arkeoloji çalışmaları	98
Şekil 6.4 Unteruhldingen Kazıklı Yapı Açık Hava Müzesi - Neolitik Dönem'den Tunç Çağı'na farklı dönem konutlarının bir arada sergilendiği köy canlandırması.....	99
Şekil 6.5 Edirne Lalapaşa Dolmeni.....	100
Şekil 6.6 İtalya - Nola Açık Hava Müzesi'nde kazıyla açığa çıkarılan buluntuların alana yakın bir konumda gerçekleştirilen canlandırması	102
Şekil 6.7 Deneysel arkeoloji yöntemiyle inşa edilen Aşıklı Evi rekonstrüksiyonu .	102
Şekil 6.8 Ortak duvara sahip 2 ve 3 numaralı konutlara ait temel kalıntıları	103
Şekil 6.9 2 ve 3 numaralı konutların alan içerisindeki konumu	104
Şekil 6.10 2 ve 3 numaralı konutların yerleşim içerisindeki konumu	105
Şekil 6.11 2 numaralı Erken Tunç Çağ konutuna ait temel buluntuları.....	106
Şekil 6.12 3 numaralı Erken Tunç Çağ konutuna ait temel buluntuları.....	106
Şekil 6.13 Yassitepe Höyüğü Erken Tunç Çağ konutları taş temel örgüsü	107
Şekil 6.14 Temel buluntularının herhangi bir müdahalede bulunulmadan yerinde sunumu	108
Şekil 6.15 Restitüsyon verilerinden yararlanılarak, özgün malzeme ve teknik ile gerçekleştirilen rekonstrüksiyon uygulaması	109
Şekil 6.16 Çağdaş malzeme ve teknikle yeniden yapım	111

Şekil 6.17 Mevcut taş temel kalıntıları ile yeniden yapım duvarların ilişkisi.....	111
Şekil 6.18 3 numaralı konut içerisinde yer alan test açması	112
Şekil 6.19 Rekonstrüksiyonu yapılan konutların iç mekan görünüşü.....	113
Şekil 6.20 Üzeri lamine cam ile kapatılan ve ışıklandırılan test açması.....	113

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Amacı

İnsanoğlunun günümüze kadar oluşturmuş olduğu bilgi birikimi ve evrensel nitelikteki değerler olarak ifade edilebilecek kültürel miras kavramına yönelik olarak; doğru koruma yaklaşımlarının geliştirilmesi, kültürel miras alanlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Kültürel miras alanlarının önemli bir paydasını oluşturan arkeolojik alanlar; sahip oldukları fiziksel özellikleri, mimari niteliklerinin yanı sıra kolay ve hızlı yok olabilen belgeler oldukları için; kapsamlı koruma planlamalarına ihtiyaç duyan kültür varlıklarıdır. Bu varlıkların bilimsel kazı çalışmaları ile açığa çıkarılmasının ötesinde onarımları, çevre düzenlemeleri ve sunumlarının gerçekleştirilmesi; bütüncül ve katılımcı bir yaklaşımla korunmalarına olanak sağlamaktadır.

Bu çalışmada, geçmiş toplumlardan günümüze ulaşmış bir kültür mirası olarak arkeolojik alanların, sahip oldukları kültürel değerlerinin korunarak geleceğe aktarılması temel amaç edinilmiştir. Bu bağlamda; tarihöncesi arkeolojik alanlar özelinde koruma ve sunuma dair karşılaşılan sorunların irdelenerek; bir tarihöncesi yerleşim olan Yassitepe Höyüğü'nün korunması ve sunumuna yönelik sorunların ve ihtiyaçların belirlenmesi ve bu doğrultuda bir alan düzenleme önerisi geliştirilmesi bu tez çalışmasının öncelikli amacıdır.

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Çalışma yedi bölüm halinde yürütülmektedir. Birinci bölümde çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi aktarılmaktadır.

İkinci bölümde; öncelikle 'kültürel miras' 'arkeolojik sit alanı' ve 'alan yönetimi' kavramlarının tanımlanması, arkeolojik yerleşmelerin alan yönetimi ve yönetim planlarının hazırlanmasına yönelik olarak ulusal ve uluslar arası mevzuatların

incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Yönetim planları kapsamında arkeolojik alanlarda gerçekleştirilen korumaya, hizmete, bilgilendirmeye ve sunuma yönelik müdahale yöntemlerinin aktarılmasının ardından, ulusal ve uluslar arası düzeyde kabul görmüş arkeolojik alan yönetim planı örneklerinin irdelenmesi ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde; öncelikle Erken Tunç Çağı'nın genel özellikleri ile mimari ve kentleşme özellikleri aktarılmış, sonrasında Batı Anadolu Erken Tunç Çağı'na ait Troia I, Beşik-Yassitepe, Limantepe, Beycesultan, Demircihöyük, Baklatepe ve Küllüoba yerleşimlerinin mimari ve kentsel özellikleri anlatılmıştır.

Dördüncü bölümde; İzmir'in genel tarihi ve ilk yerleşimlerden başlanarak, Bornova'nın ilk çağlardaki gelişimi ve Yassitepe Höyüğü'nün yerleşim özellikleri ile alanda yürütülen kazı çalışmaları aktarılmıştır. Yassitepe Höyüğü genel özelliklerinin anlatılmasının sonrasında höyüğün mevcut durumunda tespit edilen sorunlar ve ihtiyaçlar irdelenmiştir.

Beşinci bölümde; Yassitepe Höyüğü'nün alan kullanımında ve mevcut kazı buluntularının sunumunda tespit edilen sorunlar bağlamında; höyüğün kent içindeki fark edilirliliğinin artırılması ve buluntuların ziyaretçiler için en anlaşılır şekilde sunulmasına yönelik bir alan düzenleme yaklaşımı önerilmektedir. Alan düzenleme önerisi; ziyaretçilerin alanın üst ölçekte, yakın çevresinden başlayarak alan içindeki sirkülasyonlarına uzanan 'yönlendirme' ve alandaki buluntuların korunması ve sunumunu temel alan 'koruma' başlıkları altında aktarılmaktadır.

Altıncı bölümde; tarihöncesi kazı alanlarındaki mimari buluntuların tamamlanmasına yönelik uygulanan anastilosis ve rekonstrüksiyon gibi yöntemlerin kuramsal boyutu, örnekler üzerinden irdelenmektedir. Kuramsal aktarımın ardından; Yassitepe Höyüğü kazılarında açığa çıkarılan Erken Tunç Çağı konut kalıntıları içerisinde en iyi korunmuş durumda olan 2 ve 3 numaralı konutlara ait temel buluntularının sunumuna yönelik olarak geliştirilen 3 farklı tamamlama ve sergileme önerisi aktarılmaktadır.

Yedinci bölüm olan, değerlendirme ve sonuç bölümünde; kültürel miras alanları olan tarihöncesi arkeolojik alanların sahip oldukları değerlerin korunarak geleceğe aktarılması ve klasik dönem eserlerine göre algılanması daha zor olan tarihöncesi kalıntıların sergilenmesine yönelik; alan düzenleme ve sunum yaklaşımları geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

1.2 Çalışmanın Yöntemi

İlk olarak; höyükte gerçekleştirilen kazı çalışmalarını incelemek, tarihöncesi yerleşimin niteliklerini anlamak, alanın sorunlarını ve ihtiyaçlarını tespit edebilmek amacıyla Yassitepe Höyüğü'nde çeşitli alan çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Sonrasında; Erken Tunç Çağı yerleşimlerinin kentleşme ve mimari özelliklerini anlamak, tarihöncesi yerleşimlerde yapılacak müdahalelerin yasal sınırlarını öğrenmek ve müdahale türlerinin kuramsal çerçevesini algılamak amacıyla literatür çalışması yapılmıştır.

Son olarak; Yassitepe Höyüğü'nün alan düzenlemesi ve sunumuna yönelik öneriler, alanın halihazırından plan düzleminde ve 3D modelleme yapılarak üretilmiştir.

BÖLÜM İKİ

ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİMİ KAVRAMININ ALAN YÖNETİM PLANLARI KAPSAMINDA YAPILAN UYGULAMALAR VE NEOLİTİK YERLEŞİMLERE AİT YÖNETİM PLANI ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN İRDELENMESİ

2.1 Kültürel Miras ve Arkeolojik Miras Kavramı

2.1.1 Kültürel Miras

İnsanoğlunun günümüze kadar oluşturmuş olduğu bilgi birikimi ve evrensel nitelikteki değerler olarak en yalın şekilde ifade edilebilecek kültürel miras kavramı; korumanın gelişim sürecine paralel olarak zaman içerisinde değişmiş; bu değişimle birlikte kavramın tanımı ve kapsamı da genişlemiştir.

1964 Venedik Tüzüğü'ne kadar tarihi anıt kavramı sadece mimari eserleri ya da büyük sanat eserlerini ifade ederken; Venedik Tüzüğü ile birlikte anıt kavramının içeriği belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal yerleşmeleri, zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsayarak genişlemiştir.

Venedik Tüzüğü'yle genişletilmiş anıt kavramı, 1972'de UNESCO - Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ile 'kültürel miras' kavramına evrilmiştir. Sözleşmeye göre kültürel miras;

- Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri,
- Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları,

- Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnaî evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar olarak tanımlanmaktadır.

1976 yılında UNESCO tarafından daha farklı bir terminoloji içinde, kültürel geleneklerle ilgili bütün maddi varlıkları kapsamak üzere ‘kültürel varlık’ deyimini ortaya atılmıştır (Ahunbay, 1999). Tavsiye kararına göre; anıtlar, yapı toplulukları ve sit alanlarının yanında; zoolojik, botanik, coğrafik özelleşmiş örnekler, etnografik objeler ve dokümanlar, güzel sanatlar ve uygulamalı sanatlara ilişkin çalışmalar gibi kültürel geleneklere ait değerler ‘kültürel varlık’ kavramının kapsamını oluşturmaktadır.

Ülkemiz mevzuatında, 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda ele alınan ‘kültür varlığı’ kavramı; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıkları kapsamaktadır.

Çağdaş koruma yaklaşımlarının gelişimiyle birlikte, önceleri yalnızca estetik değere sahip anıtları ve nesnelere ifade eden tarihi anıt kavramının yerini günümüzde; tarihöncesi yerleşimlerden endüstriyel alanlara; anıt, mimari yapıt ve sit alanlarından, kültürel geleneklere ait maddi varlıklara ve somut olmayan kültürel miras öğelerine uzanan kapsamıyla ‘kültür varlığı’ kavramına bıraktığı görülmektedir.

2.2.1 Arkeolojik Miras

‘Arkeolojik miras’; insan varlığının her türlü izini kapsayan ve her tür insan etkinliğini yansıtan yerleri, terk edilmiş yapıları, toprak ve su altındaki siteler de dahil olmak üzere her türlü kalıntıyı, bunlarla ilişkili taşınabilir tüm kültürel malzemeyi içeren ve temel verileri arkeolojik yöntemlerle elde edilen maddi mirastır (ICOMOS, 1990).

Kazı alanlarına ait kalıntıların korunmasına ilişkin düzenlemeler Carta del Restauro'da yer almaya başlasa da; arkeolojik miras alanlarındaki uygulamalara yönelik kapsamlı düzenlemeler 1956 yılına ait UNESCO – Arkeolojik Kazılarda Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı ile başlamıştır. Günümüz çağdaş koruma anlayışının temelini oluşturan 1964 tarihli Venedik Tüzüğü'nün 'Kazılar' başlıklı 15. maddesinde de; kazıların 1956 yılında UNESCO tarafından kabul edilmiş arkeolojik kazılarda uygulanması istenilen uluslararası ilkelerle tanımlanan kararlara ve bilimsel standartlara uygun olarak yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. ICOMOS Arkeolojik Alanların Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (1990) ile 'arkeolojik miras' kavramının tanımı yapılırken; arkeolojik miras alanlarına yönelik düzenlemeler koruma politikaları, belgeleme ve araştırma çalışmaları ile bakım, koruma ve sunum başlıkları altında kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1992)' yle de arkeolojik mirasın uygarlıkların geçmişinin tanınması için temel bir öge olduğu; bu mirasın korunması ve incelenmesinin, insanlığın ve doğal çevre ile ilişkilerinin tarihindeki gelişimin saptanmasını sağlayacağı vurgulanmaktadır.

Mevzuatımızda; 'arkeolojik miras' kavramını oluşturan 'arkeolojik sit' ve 'kentsel arkeolojik sit' kavramları incelendiğinde; 'arkeolojik sit' in iki farklı yerde tanımlandığı görülmektedir. Bunlardan ilki, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Yasası'nın, 3386 sayılı Yasa'yla değişik 3. Maddesinin "(a) tanımlar" bölümüdür. Doğrudan arkeolojik sit sözcüğü geçmeyen bu tanımda, "yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent kalıntıları" arkeolojik sit olarak anlaşılacak durumundadır. Yasa arkeolojik alan için ayrı ve ayrıntılı bir tanım vermediği gibi, bu alanların nitelikleri ve dereceleri hakkında da hüküm içermemektedir. 658 sayılı Arkeolojik Sitler Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı, bu boşluğu doldurmak amacıyla arkeolojik siti, "insanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yeraltında, yerüstünde ve sualtındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her tür kültür varlığının yer aldığı alanlar ve yerleşimler" olarak tanımlamıştır (Madran ve Özgönül, 2005). Arkeolojik sit alanları arasında; düz yerleşim alanları, dikey tabakalanmaya sahip höyükler, yatay tabakalanmaya sahip yerleşmeler,

kaleler, kaya sığınakları, sezonluk kamp alanları, kaya mezarları, tümülüsler, yol kalıntıları, kült alanları yer almaktadır (Hacar, 2011).

702 sayılı Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı'nda 'kentsel arkeolojik sit'; arkeolojik sit alanları ile birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlar olarak tanımlanmaktadır.

Kentsel arkeoloji, ülkemizde yaşayan bir yerleşme içinde, artık yaşamayan bir kültüre ilişkin olarak halen izlenebilen ya da araştırmalar sonunda ortaya çıkan arkeolojik değerlerin korunması, sunumu ve çağdaş yaşamla ilişkilerinin düzenlenmesi olarak anlaşılmaktadır (Madran ve Özgönül, 2005).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 658 sayılı ilke kararıyla arkeolojik sit alanlarında sınıflandırmaya gidilmiştir. Arkeolojik sit alanları; alanın niteliğine göre I. , II. ve III. derece arkeolojik sit alanı olarak sınıflandırılmaktadır. İlke kararına göre; I. derece arkeolojik sit alanları korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanları olarak ifade edilmektedir. Bu alanlarda hiçbir yapılaşmaya izin verilmemekte, özellikle arkeolojik miras alanlarının önemli bir bölümünü oluşturan höyük ve tümülüslerde toprağın sürülmesine dayalı tarım faaliyetleri kesinlikle yasaklanmaktadır. Bu alanlarda yapılacak zorunlu altyapı çalışmaları ise; müze müdürlüğünün ve varsa kazı başkanının görüşüyle koruma kurulunun onayından sonra yapılabilir. I. derece arkeolojik sit alanları içerisinde yer alan ören yerlerinde gezi yolu düzenlemesi, meydan tanzimi, açık otopark, WC, bilet gişesi, bekçi kulübesi gibi ünitelerin yapımı yine koruma kurulunun onayından sonra gerçekleştirilebilir.

Mevzuatımızda II. derece arkeolojik sit alanları nitelik olarak I. derece arkeolojik sit alanları ile benzer özellikleri göstermektedir. I. derece arkeolojik sitlere ait koruma ve kullanma koşulları, II. derece arkeolojik sit alanları için de geçerlidir. Ancak günümüzde kullanılan ruhsatlı yapıların onarımı ilgili koruma bölge kurulunun uygun görüşü ile yapılabilir.

III. derece arkeolojik sit alanları, koruma - kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu alanlarda koruma bölge kurulunun belirlediği geçiş dönemi yapılanma koşulları kapsamında veya onaylı koruma amaçlı imar planı hükümlerine göre yeni yapılaşmaya izin verilmektedir. III. derece arkeolojik sit alanlarında, ilgili belediye veya valilikçe inşaat izni verilmeden önce, ilgili müze müdürlüğü uzmanları tarafından sondaj kazısı gerçekleştirilmesi ve sondaj sonuçlarının bu alanlarla ilgili varsa kazı başkanının görüşleriyle birlikte müze müdürlüğüne koruma kuruluna iletilip kurul kararı alındıktan sonra uygulamaya geçilmesi öngörülmektedir.

Arkeolojik miras alanlarına uygulanan müdahale şekilleri diğer kültürel miras alanlarına göre farklılık göstermektedir. İnsanlık tarihinin belli bir dönemini yansıtan varlıkların, o dönemi anlamak adına, buldukları alanda açığa çıkarılması, belgelenerek değerlendirilmesi gerekmektedir (Hacı, 2011). Açığa çıkarılan kalıntıların belgelenen sonra ne şekilde korunacakları ise arkeolojik miras alanlarına ait asıl koruma problemini oluşturmaktadır.

2.2 Arkeolojik Alanlarda Miras Yönetimi

Kültürel miras kavramının gelişim süreci içinde kültür mirasının toplum içindeki rolü de değişmiştir. 1990'ların başına kadar daha çok ulusal bir değer taşıyan ve yalıtılmış ortamlarda sergilenen kültür varlıkları, çağdaş koruma yaklaşımlarıyla birlikte uzaktan seyredilebilen estetik eserler olmaktan çıkarak, kültür sektörünün bir parçası, ekonomiye katkıda bulunan bir değer olarak ele alınmaya başlanmıştır (Arı, 2011).

Kültürel miras kavramının günümüzde geldiği nokta; miras alanlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması ve geleceğe yönelik olarak koruma - planlama stratejilerinin geliştirilmesini amaçlayan yönetsel bir yaklaşımın ve 'kültürel miras yönetimi' kavramının gerekliliğini ortaya koymuştur.

Genel bir tanımlamayla; koruma, kullanım, sunum, ziyaretçi yönetimi, işletme, araştırma, planlama konularını barındıran bir terim olarak ifade edilen ‘kültürel miras yönetimi’ (Kerber, 1994; Hacı, 2011) kültür varlıklarını koruyarak gelecek kuşaklara aktarırken, bunların kullanılabilir bilgiye dönüştürülmesini hedefleyen bir koruma yaklaşımını temel alır.

UNESCO’ nun 1972 yılındaki Genel Konferansı sonunda imzalanan ‘Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi’ kültürel miras kavramının ve korumanın evrenselliğini vurgularken, kültürel miras alanlarının planlanarak korunması düşüncesinin başlangıcını oluşturmaktadır. UNESCO’nun bir alanın Dünya Mirası Listesi’ne girebilmesi için alan yönetim planına sahip olması gerekliliğini ortaya koymasıyla birlikte de; alan yönetimi ve yönetim planı kavramları koruma mevzuat ve yasalarının temel başlıklarını oluşturmaya başlamıştır.

ICOMOS’ un 1999 yılında oluşturduğu Burra Tüzüğü kültürel miras alanlarının korunması ve yönetimi açısından bir rehber niteliği taşımaktadır. Burra Tüzüğü’ne göre; kültürel değere sahip yerlerin korunması, yönetimin görevinin ayrılmaz bir parçasıdır ve daimi sorumluluğundadır. Tüzüğün Koruma İlkeleri bölümünde, ‘Koruma ve Yönetim’ başlığı altında yer alan maddelerde, kültürel değer taşıyan alanların risk altında bırakılmaması gerektiği belirtilirken; bu alanların iyi yönetilmesinin koruma için önemi vurgulanmaktadır.

Kültürel miras yönetimi kavramının gelişimiyle birlikte; kültürel miras alanlarının önemli bir bölümünü oluşturan arkeolojik sit alanlarının korunmasında sürdürülebilir ve bütüncül bir alan yönetim planının oluşturulması, sit alanının doğru şekilde ve uzun vadeli korunması ve değerlendirilmesinde bir gereklilik haline gelmiştir.

Arkeolojik alanlar için alan yönetim planı; gerekli konservasyon çalışmalarını, alandan uygun bir biçimde faydalanmayı ve arkeolojik kalıntıların bilimsel nitelikte sunulması ile ilgili temel ilkeler ve bilgileri içermelidir. Alan yönetiminin amacı;

arkeolojik alanın önem ve değerlerinin korunması, bu korumayı sağlayacak yasal düzenin oluşturulması ve uygulanmasıdır (Thomas, Middleton ve Phillips, 2003).

Cleere'e göre; arkeolojik miras yönetimi eğitimle bağlantılı olarak kültürel kimliği tanımlayan ideolojik bir temele sahiptir. Ekonomik girdileri genel olarak turizme dayanır, yönetim sırasında oluşturduğu veri tabanını arkeoloji bilimi için korumalıdır (Cleere, 2005).

Arkeolojik miras yönetimi, arkeoloji biliminin gelecekteki yönünü belirlemede merkezi bir konumdadır ve aynı zamanda; politik ve sosyal çevre ile arkeoloji arasında bir köprü niteliği taşımaktadır. Arkeolojik miras yönetiminin hedefine ulaşabilmesi için bu alanların korunmasından sorumlu tüm kişilerin, grupların, sosyal ve politik sektörlerin arasında sürekli etkileşim sağlanması oldukça önemlidir (Kristiansen, 1998).

Uluslararası Arkeolojik Miras Yönetimi Komitesi (ICAHM) tarafından, 'alan yönetimi' kavramına ait belirli bir sistem oluşturulması amacıyla; 1990 yılında 'Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü' hazırlanmıştır. Tüzükte, geçmişteki insan etkinliklerinin temel belgesini oluşturan arkeolojik mirasın, arkeolog ve diğer bilim adamları tarafından günümüz ve gelecek kuşakların yararına incelenmesi ve yorumlanabilmesi için, doğru bir koruma ve yönetimin gerekliliği vurgulanmaktadır. Arkeolojik mirasın korunmasının yalnızca arkeolojik tekniklerle değil, disiplinler arası bir çalışmayla sağlanabileceğinin altını çizen tüzük; özellikle arkeolojik mirasın bir bölümünü oluşturan mimari yapıların 1964 tarihli Anıtların ve Sitlerin Korunmasıyla ilgili Venedik Tüzüğü kapsamında korunmalarının; arkeolojik mirasa ait diğer öğelerin ve buluntuların korunmaları ve yaşatılabilmeleri için yerel halkın ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının katılımının gerektiğini belirtmektedir.

Tüzük 'arkeolojik miras' ı; 'insan varlığının her tür izini kapsayan ve her tür insan etkinliğini yansıtan yerleri, terk edilmiş yapıları, toprak ve su altındaki sitler de dahil olmak üzere her tür kalıntıyı, bunlarla ilişkili taşınabilir tüm kültürel malzemeyi içeren ve temel verileri arkeolojik yöntemlerle elde edilen maddi miras olarak

tanımlamaktadır. ‘Bütünleşik Koruma Politikaları’ başlıklı 2. maddede yenilenemeyen bir kültürel varlık olan arkeolojik miras alanlarının korunmasında uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki planlama yaklaşımlarıyla bütünleşen ve aynı zamanda halkın etkin katılımının sağlandığı bir politika izlenmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Arkeolojik alan yönetiminin temeli belgeleme ve araştırma çalışmalarına dayanmaktadır. Arkeolojik mirasın korunmasında, alanın içeriği ve niteliği hakkında mümkün olan en ayrıntılı bilgi ve envanter çalışmalarının hazırlanması gereklidir. Tüzüğün ‘Araştırma’ başlıklı 5. Maddesine göre; ‘arkeolojik miras hakkında bilgi toplama işlemi sırasında, araştırmanın hedefi olan arkeolojik verilerin yok edilmemesi temel ilke olmalıdır; müdahaleler araştırmanın korumaya yönelik yönü veya bilimsel bakımdan gerekli olanla sınırlı kalmalıdır.’

Arkeolojik miras yönetiminin temel basamaklarından birini oluşturan sunum ve bilgilendirme ‘Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü’nün ‘Sunuş, Bilgi, Yeniden Yapım’ başlıklı 7. maddesinde detaylı olarak aktarılırken; sunum ve bilgilendirmenin mevcut bilimsel verilerin popüler bir yorumu olarak ele alınması ve sürekli güncelleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Ulusal mevzuat incelendiğinde; ‘kültür mirası yönetimi’nin ülkemiz için oldukça yeni bir kavram olduğu görülmektedir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda değişiklik yapan 5226 sayılı yasada 2004 yılında yapılan değişiklikle ‘alan yönetimi’ kavramı ilk kez mevzuatımızda yer alırken; alan yönetimini düzenleyen ‘Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’ 2005 yılında yürürlüğe girmiştir.

‘Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’, genel olarak yönetilen alanın sürdürülebilir korunmasını sağlamaya yönelik yönetim

planlarının hazırlanma, onaylanma, uygulanma ve denetlenme mekanizmalarını, yetkili ve sorumlu kuruluşları belirlemeyi amaçlamaktadır.

Yönetmelikte; 'yönetim alanı'; 'sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerler' olarak tanımlanmaktadır. Alan yönetiminin hedefleri;

- Alan sınırlarının etkileşim sahaları ve bağlantı noktalarının alanın korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi bakımından doğru tespit edilmesi,
- Koruma, gelişim, ekonomik ihtiyaçlar ile toplumun ilgisi arasında uygun bir denge oluşturulması,
- Alanın değerini arttıracak stratejilerin geliştirilmesi,
- Yönetim alanlarının korunması ve değerlendirilmesinde kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar ile yerel halkın işbirliğinin sağlanması,
- Sit alanları ve ören yerleri ile etkileşim sahalarının bakım, onarım, restorasyon, restitüsyon, teşhir, tanzim ve çevre düzenlemesi ile birlikte alan yönetim amaçları doğrultusunda uluslar arası koruma prensipleri ve sözleşme hükümleri çerçevesinde korunarak yaşatılmasının yanı sıra kullanım ve gelişim ilkelerinin ve sınırlarının belirlenmesi olarak ifade edilmektedir.

Yönetim alanı sınırları belirlenen sit alanları, ören yeri ve etkileşim sahalarına ilişkin yönetim planı taslağı arkeolojik sit alanlarında Bakanlıkça hazırlanmaktadır. Yönetim planlarının yetkili idarece hazırlanmasında, uzman bir danışman sorumluluğunda plan hazırlama ekibi kurulur. Arkeolojik sit alanlarının yönetim planlarının hazırlanması için; üniversitelerin mimarlık, şehir ve bölge planlama, sanat tarihi, arkeoloji, kamu yönetimi, işletme ve ekonomi bölümlerinden mezun uzmanlar tarafından bir ekip oluşturulması gerekmektedir.

Yönetim alanına ilişkin hazırlanacak yönetim planının içeriğine dair ana bölümler Yönetmelik'te;

- Mevcut durum tespiti
- Alan analizi
- Alanın vizyonunun belirlenmesi ve esas politikaların oluşumu
- Çalışma programı, zamanlama ve projelerin belirlenmesi
- İzleme, değerlendirme ve eğitim süreçlerinin tanımlanması

olarak belirlenmiştir.

Yönetim planı, hedeflerin açıklanmasıyla başlamalıdır. Böylece hazırlanan yönetim planıyla nelerin amaçlandığı açıkça belirtilmiş olacaktır. Alan yönetim planlarına yerel halk ile toplumun farklı kesimlerinden bir çok kişinin katılımı amaçlandığından, plan kararlarında kullanılan dilin yalın ve herkes tarafından kolayca anlaşılabilir olması gerekmektedir (Feilden ve Jokilehto, 1993). Yönetilen alanın niteliğine göre yerel toplumun sosyal yaşantısına ve ekonomik gelirlerinin artırılmasına yönelik koruma ve müdahale önerilerinin getirilmesi de yönetim planı kapsamında ele alınmalıdır. Arkeolojik alandaki kültür varlıklarının korunmasının sağlanması ve alanın ekonomik girdilerinin artırılmasına yönelik projelerin hazırlanması öngörülebilmektedir. Hazırlanacak uygulama projeleri kapsamında;

- Çevre düzenleme projeleri,
- Yönetilen alan ve etkileşim alanındaki kültür varlıklarının tespit çalışması,
- Alandaki kültür varlıklarının bakımı, konservasyonu, restorasyonu veya rekonstrüksiyon ve anastilosis çalışmaları,
- Koruma çatılarının oluşturulması
- Ziyaretçi güzergahlarının düzenlenmesi,
- Bilet gişesi, satış ofisi gibi alana hizmet edecek mekanların oluşturulması,
- Deneysel arkeoloji çalışma alanlarının tasarlanması,
- Sergileme alanlarının oluşturulması,
- Alt yapı uygulamaları konularına yönelik müdahaleler gerçekleştirilmektedir.

2.3 Arkeolojik Alan Yönetim Planları Kapsamında Yapılan Müdahaleler

2.3.1 Koruma Çatıları

Arkeolojik alanlarda koruma müdahalelerinin yeterli olmadığı durumlarda bir koruma strüktürünün gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Arkeolojik kalıntıları yağmur, güneş, rüzgar gibi dış etkenlerden korumak ve aynı zamanda alanda çalışanların optimum konfor koşulları içerisinde çalışmalarını yürütebilmelerini sağlamak koruma strüktürü uygulamalarının temel amacını oluşturmaktadır.

Arkeolojik alanlarda yeni bir koruma strüktürünün tasarım süreci, kalıntıların kültürel değerini ön plana çıkaran, alanı ziyaretçiler için anlaşılabilir bir mekana dönüştüren ve olumsuz çevre etkilerine karşı strüktür içi kültürel değerleri koruyan bir planlama anlayışına sahip olmalıdır (Tanaç Zeren ve Uyar, 2010).

Koruyucu çatılarının tasarımında, kendi başına anıtsal bir nitelik taşıyan, iddialı mimari çözümlerden kaçınılması uygun görülmektedir (Ahunbay, 1999). Koruma çatısının mimari dili ve alanda yarattığı etki ile arkeolojik alanda yer alan kalıntıların önüne geçmemesi gerekmektedir. Uygulanacak çatı strüktürü, arkeolojik alanın kendine özgü nitelikleri analiz edilerek tasarlanmalı, alanın peyzaj özelliklerine uyum sağlamalı ve arkeolojik kalıntılara zarar vermemelidir. Koruma strüktürlerinin gelecekte yapılacak kazı çalışmalarına olanak sağlayacak nitelikte olması gerekir. Kazı alanının genişlemesi durumunda çatı strüktürünün de genişlemeye imkan verecek niteliklere sahip olması, geleceğe yönelik bir koruma planlamasının gerçekleştirilebilmesini sağlar.

Koruma çatılarının amacı; geçici ya da uzun süreli koruma sağlamaktır. Strüktürün inşasında kullanılan malzeme ve sistem tasarımı iki sistem arasındaki farklılıkları ortaya koyar (Tanaç Zeren ve Uyar, 2010).

Koruma çatılarının planlama sürecinde;

- Arkeolojik alanın arazi koşulları (bölgenin zemin özellikleri, zemin suyu seviyesi vb.)
- İklimsel özellikleri
- Koruma altına alınacak arkeolojik kalıntıların durumu
- Kazı yeri yerleşim alanı
- Ekonomik girdiler

göz önüne alınmalıdır (Tanaç Zeren ve Uyar, 2010).

İyi bir koruma çatısı için; arkeolojik alanı etkileyen tahrip süreçlerinin detaylı analizi yapılmalı ve koruma fonksiyonu mutlaka arkeolojik alana özgü koruma kriterleri içermelidir (Savrum Kortanoğlu, 2013). Arkeolojik alan bazen kalıntıların yalnızca bir çatı örtüsü ile korunabilmesini mümkün kılarken, bazen beraberinde mimari cephe elemanlarının örtü ile bir bütün oluşturmasını gerektirmektedir. Antik duvarların yeniden inşası ya da modern yapı malzemelerinin bir araya getirilişi ile tamamlanmış yanal yüzeyler ve çatı strüktürü, kültürel değerleri dış etkilere karşı bütüncül olarak koruma altına alır (Tanaç Zeren ve Uyar, 2010).

Koruma çatılarının uygulandıkları arkeolojik alanda yer alan kalıntılara zarar vermeyecek şekilde tasarlanması gerekmektedir. Koruma çatıları arkeolojik alanlara getirilen ‘ek yapı’lardır. Bu nedenle ‘ek yapı’ tasarımında uygulanması gereken kriterler koruma çatısı uygulamalarında da geçerli olmaktadır. Koruma çatılarının arkeolojik kalıntılara zarar vermemeleri için antik plan şemasına uygun, gerektiğinde kaldırılabilir ya da çoğaltılabilecek, zemine noktasal elemanlarla dokunan strüktürler tasarlanmalıdır.

Koruma çatılarının tasarımında; rüzgar etkisi, zemin suyu etkisi, havadaki nem oranı ve güneş ışınları gibi dikkat edilmesi gereken pek çok parametre bulunmaktadır. Rüzgar etkisi, koruma çatısında zarara ve çatı içinde hava değişimlerine neden olurken; havadaki nem, bileşenlerindeki buhar ve tuzun etkisiyle çatı malzemesinde ve strüktüründe tahribata neden olur. Koruma çatılarını en çok etkileyen fiziksel etkenlerden olan zemin suyu, toprak dokusunun gevşemesi sonucu strüktürel problemler yaratmakta ve aynı zamanda su içerisinde eriyik halde bulunan

tuz gibi minerallerin emilim yolu ile antik dönem eserlerine nüfuz etmesiyle kalıntılara zarar vermektedir. Çatı uygulamasında kullanılacak malzemenin güneş ışınlarına dayanımlı olması da koruma strüktürlerinin tasarımında dikkat edilmesi gereken noktalardandır (Tanaç Zeren ve Uyar, 2010).

Çatı strüktürünün öncelikli işlevi koruma olsa da; sergileme işlevi ile arkeolojik kalıntıları ön plana çıkarması gerekmektedir. Bu bağlamda koruma çatılarının tasarımında farklı yöntemler uygulanmaktadır. Bunlardan biri; doğal malzemenin çatının tamamında kullanılarak oluşturulan strüktürün bulunduğu çevrenin bir parçası olarak algılanmasını sağlamaktır. Diğer bir yöntem; arkeolojik kalıntılardan tamamen farklı malzeme ve teknik kullanımıyla dokuya zıtlık yaratan strüktürlerin oluşturulmasıdır. Arkeolojik koruma çatılarının oluşturulmasında uygulanan başka bir yöntem de strüktürde kullanılan malzemelerin ve tekniklerin, kalıntıların mimari yapım tekniklerine atıfta bulunacak çağdaş bir yorumla ele alınmasıdır.

2.3.2 Gezi Güzergahlarının Oluşturulması

Koruma altına alınmış kalıntıların etkin olarak sergilenebilmesi için gerekli bir diğer mimari uygulama, gezi platformlarının oluşturulmasıdır. Gezi platformlarının inşası ile strüktür içi veya dışı alanda ziyaretçilerin, hazırlanacak gezi programı dahilinde yönlendirilmesi, alandaki gezi yoğunluğu ve ziyaretçi sirkülasyon alanlarının kontrol altında tutulabilmesi sağlanmaktadır (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004).

Arkeolojik alanlarda kazısı tamamlanarak belgelenen ve ziyarete açılabilir alanları kapsayacak şekilde düzenlenen gezi güzergahlarının, ilerleyen süreçte kazılanındaki çalışmaların yönü göz önüne alınarak tasarlanması uzun vadeli koruma ve kullanma koşullarının oluşturulmasını sağlar. Kazı çalışmalarının hangi yönde ilerleyeceği süreç içerisinde değişiklik gösterebileceği için gezi güzergahlarının geri dönüşümlü olarak tasarlanması ve platformların güzergahlarına ilişkin alternatif önerilerin oluşturulması gerekir.

Gezi platformlarının oluşturulmasında farklı yöntemler izlenmektedir. Birincisi antik dönemlerde kullanılan özgün yolların koruma altına alınarak ziyaretçilere açılmasıdır. Bu yöntemde, antik malzemenin durumunun saptanması ve dayanımının tespit edilmesi, gerekli durumda onarımının, periyodik olarak da bakımının yapılması, kendisinin de kültür varlığı olması açısından önem kazanmaktadır. Gezi platformlarının oluşturulmasında uygulanan bir diğer yöntem de; belirlenen güzergahların hassas olması durumunda, zemine müdahale etmeden hafifçe yükseltile platformların oluşturulması şeklindedir. Bu yöntemde mevcut aksların korunarak, yerden yükseltip, modern malzeme ile oluşturulan platformlar da kullanılmaktadır (Köksal, 2014).

Gezi platformlarının; arkeolojik kalıntıların konumlanması ve alanın topografik özelliklerine uygun olarak zemine minimumda müdahale etmesi ve alanda yer alan kültür varlıklarını ortaya çıkaracak bir üslupla tasarlanmış olması gerekir. Gezi platformlarının tasarımında ahşap ya da yerel malzeme kullanımı, arkeolojik alanın dokusuna uyum sağlamayı temel alan ve sıklıkla uygulanan bir müdahale yöntemidir. Bununla birlikte; platformların tasarımında alanın dokusuna zıt, modern malzeme ve tekniklerin kullanımı da yaratılan zıtlık ile sergilenen kalıntıların ön plana çıkarılmasını hedefleyen bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gezi platformlarının tamamlayıcıları; sergilenmek istenen mimari unsurları her seviye ziyaretçi için anlaşılabilir kılan bilgilendirme panoları, seyir alanları, yönlendirme ve uyarı işaretleridir. Bilgilendirme panolarının en az iki dilde ve her türlü mevsim koşuluna dayanacak malzemedan imal edilmesi önemlidir. Bununla birlikte üç boyutlu canlandırmalar gibi çeşitli teknolojilerden yararlanılarak ziyaretçilerin bilgilendirilmesi sağlanmaktadır (Savrum Kortanoğlu, 2013).

Arkeolojik alanlarda yönlendirme elemanları ve bilgilendirme panolarının tasarım ve konumlandırılmaları, yasal çerçevede sınırlandırılmıştır. “Müze ve Ören Yerleri Giriş, Bilgilendirme ve Yönlendirme Tabelalarına İlişkin Yönerge” de, kullanılacak tabelaların malzemesi, boyutları, yazı tekniği, yazı karakteri ve konumuna ilişkin hükümler, detaylı olarak aktarılmaktadır. Yönergeye ait genel hükümler, bu

elemanların görüntü kirliliği yaratmayacak şekilde ve alan ölçeğine uygun olarak düzenlenmeleri gerekliliğidir.

2.3.3 Giriş Mekanları ve Hizmet Yapıları

Arkeolojik sit alanlarında ziyaretçiler ve alanda çalışanlar için gerekli hizmetlerin sağlanabilmesi amacıyla yeni işlevli yapıların oluşturulması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Arkeolojik alana hizmet verecek bu yapılar; giriş mekanı, wc ve kafeterya yapıları, depo alanı, ofis mekanı, satış birimleri ile alanın ölçeğine ve niteliğine göre sergileme alanları ve deneysel arkeoloji alanlarından oluşmaktadır.

Ziyaretçi ihtiyaçlarına yönelik tüm yeni düzenleme çalışmaları, alanın dokusuna uygun tasarımda ve uygun mesafede olmalıdır. Uygulamaların alanın çok yakınında ve uygun olmayan boyut ve biçimlerde tasarlanması, arkeolojik alanın özgün niteliğini zedelemektedir (Savrum Kortanoğlu, 2013).

Tarihi mekanlarda, kültür varlıklarının onarılarak yeni işlevlerle kullanılabilmesi mümkündür. Ancak söz konusu mimari öğeler, antik dönem özellikleri taşıdığına, günümüz koşullarında işlevlendirilmeleri ya da verilecek işlevden faydalanılabilmeleri pek mümkün olmamaktadır. Bu durum, arkeolojik alanlarda yeni yapıların konumlandırılması fikrini ortaya çıkarmaktadır (Köksal, 2014). Venedik Tüzüğü tarihi dokuda yapılacak yeni yapı müdahalelerine tarihi alanın özgünlüğü zedelenmediği ölçüde izin verilebileceğini belirtmektedir.

Arkeolojik alanlara getirilen 'çağdaş ek'ler olarak nitelendirilebilecek bu yapıların belirli tasarım kriterlerine sahip olması gerekmektedir. Bu noktada ele alınması gereken ilk girdi alanın çevre verileridir. Alanın çevresel özellikleri, uygulanacak ek yapının malzeme ve üslup özelliklerini etkilemektedir. Ek yapıların tasarımında yöntem olarak alanın dokusuna uygun malzeme ve teknik uygulanabileceği gibi; alanla zıtlık yaratacak, yapıldığı dönemi ifade eden çağdaş malzeme ve teknikler de yöntem olarak seçilebilir.

Tek yapı ya da alan düzenleme ihtiyaçları bağlamında, zıt malzemede sadelik ve yapıya saygılı tasarımla oluşturulduğunda koruma ve özgün dokunun algıda canlandırılmasının sağlıklı sonuçlar verdiği gözlemlenmektedir. Zıt malzeme, kültür varlığı ile birleşimde müdahale izlerini de açıkça ortaya koymakta, yapıldığı dönemin de izlerini taşıyacağından, modern ek, dönem eki olarak alanda yerini almaktadır. Ayrıca çağdaş malzemelerin hafif ve sökülür takılır olması, arkeolojik alanlar için uygun bir sistem olmaktadır (Köksal, 2014).

Mevzuatımızda arkeolojik alanlarda uygulanacak hizmet mekanlarına ait düzenlemeleri içeren bir ilke kararı yer almaktadır. 714 sayılı ilke kararında, “*I. ve II. derece arkeolojik sit alanlarındaki ören yerlerinde açığa çıkarılan taşınır kültür varlıklarının alana yönelik işlevsel ve mekansal bağlarının kurulabilmesine olanak sağlamak üzere mahallinde korunması ve değerlendirilmesine yönelik bilimsel faaliyetler kapsamında; muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, teşhir-tanzim ve tanıtımlarına yönelik Kültür ve Turizm Bakanlığınca ihtiyaç duyulan kapalı ve açık sergi mekanları ile ziyaretçilere hizmet verecek giriş ünitesi (güvenlik odası, bilet gişesi, WC vb.), açık otopark ve mobil satış üniteleri düzenlemelerinin varsa kazı heyetinin bilimsel görüşleri ve raporları doğrultusunda tespit edilen, yerleşmelerin bütünlüğünü bozmayan alanlarda ilgili Koruma Bölge Kurulunun özel izni ile yapılabileceğine*” dair hükümler bulunmaktadır.

2.3.4 Anastilosis Uygulamaları

Bir restorasyon yöntemi olan anastilosis, yapı birimlerinin anlaşılması amacıyla, dağılan mimari parçaların yerine yerleştirilerek, yapının özgün durumunun ortaya çıkarılması olarak tanımlanmaktadır (Hueber, 1991).

Anastilosis yöntemi, 1931 yılında Carta Del Restauro’yla birlikte ele alınmaya başlanmıştır. Carta Del Restauro’da, artık kullanılmayan ve geçmiş uygarlıklara ait anıtlarda her türlü bütünlemeden kaçınılması gerektiği ancak; kalıntının genel çizgilerini ortaya çıkarmak ve korunmasını sağlamak amacıyla anastilosis uygulamasının yapılabileceği belirtilmektedir. Bununla birlikte; yapılacak anastilosis

uygulamalarının mümkün olan en az ek ve nötr malzeme ile gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Günümüz koruma anlayışının temelini oluşturan Venedik Tüzüğü'nde tüm yeniden inşa yöntemlerinden sakınılması gerektiği belirtilirken; birleştirmede kullanılacak maddelerin her zaman ayırt edilebilir olması ve mümkün olduğunca az kullanılması koşullarıyla anastilosis uygulamalarına izin verilebileceği aktarılmaktadır.

ICOMOS 'un Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (1990)' nün 'Sunuş, Bilgi ve Yeniden Yapım' başlıklı 7. Maddesi'nde; yeniden yapımların deneysel araştırma ve yorum gibi iki önemli işleve hizmet ettiği vurgulanmaktadır. Tüzükte aynı zamanda; yeniden yapımların arkeolojik verilere zarar vermemeleri için özenle yapılması ve özgün nitelikleri yakalayabilmek için bütün kaynaklardaki mevcut bilgilerden yararlanılması gerektiği belirtilmektedir.

Ülkemiz mevzuatında, 2005 yılında hazırlanan 'Arkeolojik Kazılarda ve Kazı Alanlarında Yapılacak Düzenleme, Restorasyon ve Konservasyon Proje ve Uygulamalarında Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönerge' de; anastilosis çalışmalarının kazılar sonucunda sitin ulaştığı genel görünüme göre planlanması gerektiği aktarılmaktadır. Yönergede; yüksek kalıntıların bulunmadığı bir arkeolojik sitte parçaları olsa dahi tek bir anıtsal yapının anastilosisine gidilmemesi, onun yerine restitüsyon çizimi ile yetinilmesi gerektiği belirtilmektedir.

ICOMOS Türkiye'nin 2013 yılında yayınladığı Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'nde 'anastilosis'; mimari mirasa ait dağınık mimari parçaları, anıt hakkında fikir verecek biçimde yeniden bir araya getirerek onu belirli bir bütünlüğe kavuşturma yöntemi olarak tanımlanmaktadır. Bildirgede, anastilosis yönteminin yeniden yapıyı hedeflemeyen bir müdahale olması gerektiğinin altı çizilmektedir.

Anastilosis yöntemi, çoğunlukla klasik dönem kalıntıları için uygulansa da; son dönemde tarihöncesi yerleşimlerde de sıklıkla uygulanan bir yöntem olarak

karşımıza çıkmaktadır. Anastilosis uygulamalarında, kalıntıların yerel malzemelerle ya da modern ve nötr malzemeler kullanılarak bütünlenmesinin dışında; kalıntıların dijital yöntemlerle bir araya getirilerek tamamlanması ve ziyaretçilere dijital uygulamalar aracılığıyla sunulması da günümüzde uygulanan anastilosis tekniklerinden birini oluşturmaktadır.

2.4 Neolitik Yerleşimlere Ait Alan Yönetim Planı Örnekleri

2.4.1 Çatalhöyük Yönetim Planı

Neolitik bir yerleşim olan Çatalhöyük, Türkiye'nin ortasında Konya Ovası'nın merkezinde yer almaktadır. Buraya ilk çiftçiler yaklaşık 9000 yıl önce yerleşmişlerdir. Çatalhöyük 5000 – 10000 kişiyi barındırdığı bilinen en eski şehirdir. Yaklaşık 13,6 hektarlık bir alan kaplayan höyükte, birbirine yakın ve sıkışık kerpiçten evler, çatıdaki açıklıktan girilebilecek şekilde yapılmıştır. Evlerin iç kısımları avlanma sahnelerini gösteren resimler ve geometrik dizaynlar ile dekore edilmiştir. Buluntular arasında çanak – çömlek, kumaş işlemesine dair kanıtlar, kilden heykelcikler ve ahşap el işleri yer almaktadır (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004).

Doğu Çatalhöyük ve çoğunlukla 'Batı Höyüğü' olarak adlandırılan Batı Çatalhöyük olmak üzere iki höyükten oluşan alan; ilk kez 1950' lerde keşfedilmiştir. İlk dönem kazıları 1961-1965 yılları arasında James Mellaart tarafından gerçekleştirilmiştir. 1993 yılında Ian Hodder başkanlığında ikinci dönem kazılarına başlanmış ve halen Hodder başkanlığındaki uluslararası bir ekiple kazı çalışmaları devam etmektedir (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004).

Yakın Doğu dışında gelişmiş olan ilk tarım alanlarından biri olan Çatalhöyük, aynı döneme ait Anadolu ve Yakın Doğu'da bulunan diğer alanlara göre oldukça geniş bir yerleşim alanıdır. Yerleşmenin esas önemi Çatalhöyük evlerinin içerisinde bulunan duvar resimleri ve kabartmalardan ileri gelmektedir. Çatalhöyük yapılarındaki öykücü duvar resimleri ve betimlemelerdeki sembolizmanın

benzerlerine Anadolu ve Orta Doğu'daki diğer yerleşmelerde rastlanmamaktadır (Hodder, 2006; Hacı, 2011).

Yerleşmenin Dünya kültür tarihindeki önemi dikkat alınarak, alan Avrupa Topluluğu tarafından finanse edilen TEMPER projesine (Training, Education, Management, Prehistory in the Mediterranean – Akdeniz Havzası'nda Prehistorya Eğitim ve Yönetim) dahil edilmiş ve 2004 yılında 'Çatalhöyük Yönetim Planı' hazırlanmıştır.

Çatalhöyük Yönetim Planı giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Yönetim planının birinci bölümünde alanın ve yakın çevresinin tarihi, arkeolojik, coğrafi tanımı yapılarak; Çatalhöyük kazılarında elde edilen buluntuların belgelenmesi ve yayınlanması konusu analiz edilmiş, Çatalhöyük çalışma ekibi ve ilgi grupları açıklanmıştır. Planın ikinci bölümünde alanın önemi, alan yönetiminin değerlendirilmesi, yönetim hedefleri ve yönetim politikaları aktarılmaktadır. Yönetim planının üçüncü bölümünde ise, eylem planı, alana dair kararlarda ileriye dönük planlar ve proje profilleri işlenmekte; yönetim hedeflerinin ne şekilde, kim tarafından gerçekleştirileceği ve zamanlamalarına ait planlamalar aktarılmaktadır.

Çatalhöyük Yönetim Planı'nın amacı; uluslararası kabul görmüş anlaşmalar çerçevesinde kullanıcılar ve ziyaretçiler için eğitsel bir deneyim sunulabilmesi için alanın sürekli gelişimini sağlayacak bir kılavuz oluşturmaktır. Yönetim planı, her ne kadar tanımlanan arkeolojik alanın yönetimi ile ilgili olsa da, alanla ilişkilenen daha geniş bir ortam ve kapsama ait tavsiyeler de içermektedir. Bu doğrultuda oluşturulan yönetim politikalarının temel hedefleri şu şekilde belirlenmiştir:

- *Arkeolojinin doğal, sosyal ve oluşmuş çevre ile birleştirilmesi*
- *Saha ve çevresi için sürdürülebilir idari uygulamaların tanımlanması*
- *Bölge için uygun ve bölge ile ilgili uygulamaların teklif edilmesi ve diğer alanlar için bir örnek oluşturması (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004)*

Alanın önemi ve değerlerine dayanarak ve alandaki tehditlerin, kısıtlamaların ve fırsatların yönetim değerlendirmesi ile ilgili olarak alan için belirlenen yönetim politikaları, 10 farklı başlık altında gruplandırılmıştır:

- Çevre ve ortam
- Arazi kullanımını ve planlaması
- Arkeoloji
- Koruma ve muhafaza etme
- Bilgilendirme
- Ziyaretçi idaresi
- Yerel, bölgesel ve ulusal çerçeve
- Eğitim, öğretim ve araştırma
- Turizm
- Uygulama ve gözden geçirme (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004)

Yönetim politikalarının uygulanmasına ilişkin sorumluluklar ve zaman çerçevelerini belirlemek amacıyla 'Eylem Planı' oluşturulmuştur. Eylem planını destekleyici olarak, ortaklıkların kurulabileceği ve dış kaynak araştırmasının yapılabileceği 8 proje önerilmektedir :

- Proje 1: Dünya Miras Alan başvurusu
- Proje 2: Bilgi teknolojisi
- Proje 3: Ziyaretçi yönetimi ve alan sunumu
- Proje 4: Alan hakkında bilgilendirme
- Proje 5: Ziyaretçi merkezi
- Proje 6: Eğitim faaliyetleri
- Proje 7: Turizm çalışması ve değerlendirilmesi
- Proje 8: Eko-turizm ve yerel toplum (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004)

1993 yılında, Türkiye Kültür Bakanlığı'ndan alınan izin ile Ankara'da bulunan İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün himayesi altında 'Çatalhöyük Araştırma Projesi'

(ÇAP) (Çatalhöyük Research Project – ÇRP) kurulmuştur. Ian Hodder'in yönetimi altında yürütülmekte olan projenin 1996 yılında belirttiği üç amacı:

- *'Kazı, çevresel rekonstrüksiyon ve bölgesel araştırma içeren Saha Araştırması'nın yapılması: Genel amaç, arkeolojik bulgulara, sahada ve laboratuvarlarda en yeni bilimsel analiz tekniklerinin uygulanmasıdır.*
- *Koruma ve restorasyon: Genel amaç; duvar resimlerinin, heykellerin ve diğer parçaların en yeni bilimsel teknikler ve bilgi kullanılarak koruma, sergileme ve saklama metodlarının araştırılması ve resimlere uygulama yapıp saklanarak zaman içerisinde durumlarının izlenmesidir.*
- *Kültürel mirasın yönetimi: alanın bazı kısımlarına çatı yapılması, bir ziyaretçi merkezinin ve müzenin inşa edilmesi, patikaların, park alanlarının, mağazaların, vs. yapılması dahil olmak üzere alanın turizm için geliştirilmesi. Genel amaç, alanın ziyaret edilmek için çekici ve bilgilendirici bir yer olduğu potansiyelinin ortaya çıkarılmasıdır (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004).*

Çatalhöyük Yönetim Planı kapsamında, belirlenen yönetim politikaları doğrultusunda; ziyaretçilere yönelik tesisler, koruma çatıları ve sunuma yönelik çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

2.4.1.1 Koruyucu Çatılar

Çatalhöyük'te, korunması çeşitli zorluklar içeren kerpiç duvarları ve sıvaları olumsuz çevre koşullarına karşı uzun vadeli korumak için kazı alanları üzerine koruma çatıları uygulanmıştır. Uygulanan koruma strüktürleri yapı kalıntılarını koruma işlevinin dışında, alanda çalışan arkeolog ve konservatörlere uygun çalışma ortamının oluşmasına ve ziyaretçiler için alanın açık kalmasına olanak sağlamıştır (Savrum Kortanoğlu, 2013).

Şekil 2.1 Çatalhöyük Güney Koruganı, (Arkiv, 2008)

Alandaki ilk daimi çatı olan Güney bölgesi üzerindeki çatı, Şubat 2003'te tamamlanmıştır. 1300 metrekarelik bir alanı kaplayan çatının maksimum genişliği 27.45 metreyi bulmaktadır. Alan ile ilgili kısıtlamalar ve alana özel bir takım ihtiyaçlar çatı tasarımındaki yapı tekniklerini ve metotlarını şekillendirmiştir. Arkeolojiyi etkilemeyecek, uygun yük kaldırma kapasitesine sahip, rüzgar ve yoğun kar yağışı gibi şiddetli iklim koşullarına dayanıklı olması hedeflenen koruma çatısının yükü, antik zeminin yüzeye yakın bölümlerinde inşa edilen sürekli betonarme temel ile zemine aktarılmıştır (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004) (Tanaç Zeren ve Uyar, 2010). Çatı strüktürü, ışık geçirgenlik oranı % 50 olan fiberglas paneller ile kaplanan aralıklı çelik çerçeveden oluşmaktadır. Yan paneller yaz ayların boyunca havalandırma sağlamak amacıyla çıkarılabilmektedir (Şekil 2.1, Şekil 2.2).

Şekil 2.2 Çatalhöyük Güney Koruganı – kazı alanından görünüm, (Çatalhöyük, b.t.)

Alandaki diğer koruma çatısı, alanın Kuzey bölgesinde yer alan 4040 açması üzerine 2007 yılında uygulanmıştır. 4040 kazı alanındaki arkeolojik çalışma ve bulguları koruma amaçlı yapı yaklaşık 1300 metrekaredir. Güney koruma çatısı uygulamasında olduğu gibi, yalnızca yüzeysel kazı gerektiren betonarme temel üzerine oturtulmuş eğrisel lamine ahşap kirişlerden ve kirişleri birleştiren çelik ara elemanlardan oluşan bir çatıdır. Ahşap kirişlerin üzerinde, kazı ekibi ve ziyaretçiler için görsel ve iklimsel rahatlık sağlayan yarı geçirgen yalıtkan polikarbonat levhalar kullanılmıştır. Yapının plan izi farklı kotlara oturan aynı eğriselliğe sahip ahşap kemerlerin oluşturduğu eğrisel yüzey ile arazinin eğriselliğinin kesişiminden oluşmuş, bu kesişim planda arkeolojik kazı alanı izleri ile uyumlu hale getirilmiştir (Şekil 2.3, Şekil 2.4, Şekil 2.5).

Şekil 2.3 Çatalhöyük 4040 Koruganı, (Arkiv, 2008)

Her iki çatı uygulamasında yağmur ve kardan kaynaklanan su akışını yönlendirmek için çatıların çevresine drenaj sistemi oluşturulmuştur. Çatıyla örtülü her iki kazı alanında da çeşitli bilgilendirme panoları bulunmaktadır. Ahşap strüktürlü 4040 kazı alanında ise bilgilendirme panolarının yanı sıra kalıntıların çevresinden geçirilen gezi platformları yer almaktadır (Savrum Kortanoğlu, 2013).

Şekil 2.4 Çatalhöyük 4040 Koruganı – kazı alanından görünüm, (Çatalhöyük, b.t.)

Şekil 2.5 Çatalhöyük 4040 Koruganı gezi platformları, (Tay Projesi, b.t.)

2.4.1.2 Bilgilendirme ve Ziyaretçi Tesisleri

Çatalhöyük ziyaretçi merkezi, kazı kompleksinin avlusunda yer almaktadır. Ziyaretçi merkezi içerisinde duvar resimlerinin ve nesnelerin birer kopyası bulunmaktadır. Alanda bulunan farklı ekipler ve bireyler tarafından birkaç sergi paneli oluşturulmuştur. Bu paneller kazı alanlarından bölge sakinlerinin ilgisi ya da Tanrıça toplumunun görüşleri gibi zıt temalara kadar çeşitlilik göstermektedir. Yönetim planında, bu şekilde parça parça, bireysel yaklaşımların tutarsız bir sergi ortaya çıkmasına ve genel bilgilendirme tarzının eksikliğine yol açtığı belirtilmektedir (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004).

Şekil 2.6 Çatalhöyük neolitik evi rekonstrüksiyonu, (Çatalhöyük, b.t.)

Çatalhöyük kazı alanında yer alan yeni yapılardan bir tanesi de, 1992 – 2002 yılları arasında MirjanaStevanovic'in yönetiminde yapılan deneysel rekonstrüksiyon evidir (Şekil 2.6). Kazıda bulunan bir yapının kopyası olarak değil, Çatalhöyük'ün Neolitik binalarında ortak olarak bulunan platformlar, fırınlar ve duvar resimleri gibi çeşitli özellikler bir arada kullanılarak yapılan deney evinin asıl amacı; bir araştırma

aracı olarak Çatalhöyük'te kullanılan inşaat tekniklerinin incelenmesidir (Şekil 2.7). Ev, arkeologlara ve ziyaretçilere alan, ışık ve hareket açısından Çatalhöyük evindeki yaşama dair fiziksel bir deneyim sunmaktadır. Deney evi, ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve İdaresi Anlaşması'nın (1990) arkeolojik rekonstrüksiyonlar ile ilgili 7. maddesinin tüm hükümlerine uygun olarak gerçekleştirilmiştir (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004).

Şekil 2.7 Çatalhöyük neolitik evi iç mekan görünümü, (Çatalhöyük, b.t.)

2.4.1.3 Hizmet Binaları

Arkeolojik alan çalışması, geçici çatılardan laboratuarlara, saklama alanlarına ve kazı sezonu boyunca ekibin kalacağı yerlere kadar çeşitli alanların yaratılması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda 1996 – 2002 yılları arasında, kazı ekibine hizmet vermek amacıyla kazı evi inşa edilmiştir. Kazı evi kompleksi içerisinde, yatakhaneler, duşlar, yıkama bölümleri, yemek odası ve mutfak birimlerinin yanında laboratuvarlar, bulgu saklama deposu ve seminer odası yer almaktadır (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004).

Kazı evi kompleksi içerisinde, tüm işlemleri Konya'daki Müze Yetkilileri aracılığı ile Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından idare edilen ve düzenlenen bir depo alanı bulunmaktadır. Depolama güvenli, kazı evinden ve araştırma alanlarından rahatça erişilebilir olmalı ve parçalar için uygun muhafaza koşulları sağlanmalıdır. Yönetim planında orta vadede daha fazla saklama alanına ihtiyaç duyulacağı öngörülmektedir (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004).

Çatalhöyük kazı alanında kazı evi kompleksinin haricinde güvenlik görevlilerine ait bir bina bulunmaktadır. Bu bina kazı alanının girişinde konumlanmakta, hemen yanında da Kültür Bakanlığı tarafından temin edilen ve Çatalhöyük ziyareti sırasında geçerli olacak kuralları anlatan bir bilgi paneli yer almaktadır. Güvenlik görevlileri binasının karşısında bölge sakinlerinden biri tarafından kurulan bir cafe işletmesi bulunmaktadır. İçecek, yiyecek ve hediyelik eşya satış hizmetleri sunan ve yılın belirli zamanlarında hizmet veren kafe işletmesi, Çatalhöyük Araştırma Projesi'ne dahil değildir (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004).

2.4.2 Stonehenge Yönetim Planı

İngiltere, Wiltshire'de, Amesbury'nin yaklaşık 3 km batısında yer alan Stonehenge'in ilk yapım tarihi yaklaşık olarak M.Ö. 3100 yıllarına tarihlenmektedir (Şekil 2.8). Üç yapım evresi geçiren Stonehenge, son halini M.Ö. 1500 yıllarında almıştır. Megalitlerin tam olarak işlevleri bilinmemekle birlikte, yapıldığı dönemde Stonehenge'in dinsel ve törensel işleve sahip yapılar bütünü olduğu açıktır (Golding, 2000). Dönemi için ünik kabul edilen ve 1986 yılında Dünya Miras Listesi'ne alınan Stonehenge ve çevresindeki alan Çevre Bakanlığı'nın mülkiyetindedir. 1983 yılında English Heritage'in kurulmasıyla birlikte bu birimin sorumluluğu altına girmiştir.

Stonehenge belli bir süre sonunda işlevini kaybetmesine rağmen, anıtsallığı nedeniyle, her dönemde ilgi görmüştür. Alandaki ilk araştırmalar arkeoloji biliminin bugünkü anlamıyla oluşmadığı 17. yüzyılda John Aubrey tarafından başlamıştır. Sadece bilim adamlarının değil, toplumun da ilgisini üzerine çektiğinden, turizmin yaygınlaşmaya başladığı 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ziyaretçi baskısından

dolayı oldukça zarar görmüştür. Günümüzde alan üzerinde baskı oluşturan sorunlar, hazırlanan yönetim planlarıyla azaltılmaya çalışılmaktadır (Hacar, 2011).

Stonehenge'e yönelik ilk yönetim planı 2000 yılında hazırlanmıştır. 2009 yılında English Heritage öncülüğünde hazırlanan ve 2015 yılına kadar müdahale kararları öngören yönetim planı günümüzde halen geçerliliğini korurken; Aralık 2014'de 2015 – 2021 yılları arası dönemi kapsayan 'Stonehenge ve Avebury Dünya Miras Alanı Yönetim Planı' hazırlanmıştır. Yönetim planlarının temel amacı; alanın ve çevresindeki peyzajın korunarak geleceğe aktarılmasını sağlamaktır.

Şekil 2.8 Stonehenge, (English Heritage, b.t.)

Stonehenge Yönetim Planı genel olarak dört bölümden oluşmaktadır (Stonehenge Yönetim Planı, 2015). Birinci bölümde; alanın tanımı ve önemi ile yönetim planının işlevleri üzerinde durulmakta; Stonehenge yönetim planlarının gelişim süreci gözden geçirilirken, bugünkü yönetim politikaları da belirtilmektedir. Stonehenge Yönetim Planı'nın temel öncelikleri şu şekilde aktarılmaktadır:

- Daha geniş peyzaj alanlarıyla ziyaretçi deneyimini geliştirmek
- Dünya Miras Alanı'nın sağladığı ekonomik faydaları topluma ve alanın çevresine yaymak
- Dünya Miras Alanı'na yerel toplum katılımının teşvik edilmesi
- Dünya Miras Alanı'nın anlaşılmasını geliştirmek için sürdürülebilir arkeolojik araştırma ve eğitime teşvik etmek
- Yolların ve trafiğin negatif etkilerini ve yaygın kullanımını azaltmak

Yönetim planının ikinci bölümünde; alan ve çevresine yönelik olarak koruma, konservasyon, sunum, araştırma, yollar – trafik gibi başlıklar üzerinden analizler yapılmaktadır. Üçüncü bölümde, ikinci bölümde yapılan değerlendirmelerden yola çıkılarak belirlenen yönetim planı hedefleri ve politikaları aktarılmaktadır. Bu politikalar yalnızca Stonehenge için değil, alanın çevresinde korumaya katkı sağlayacak tüm unsurlara yönelik olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte özellikle alanın arazi kullanımına ilişkin uygulama önerileri ve Dünya Miras Alanı'nı anlamaya yönelik eğitim ve araştırma çalışmaları ile toplumsal katılımın sağlanması yönetim planının öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Yönetim planının dördüncü ve son bölümünde ise; yönetim planının uygulanmasına yönelik yapılacak işbirliği çalışmaları ve uygulanacak yönetim prensipleri koruma, konservasyon, alan sınırları, sunum gibi başlıklar altında aktarılmaktadır.

Stonehenge'de uygulanan yönetim planlarına paralel olarak, alan ve çevresinde ziyaretçi merkezi, kafe - satış birimleri, sergi alanı ve neolitik ev canlandırmaları gibi ziyaretçilere ve sunuma yönelik çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

2.4.2.1 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi

Denton Corker Marshall tarafından tasarlanan ve 2013 yılında kullanıma açılan Stonehenge Ziyaretçi Merkezi, kalıcı ve geçici sergiler ile alandan çıkarılan 300'e yakın arkeolojik buluntuyu barındırmaktadır. Farklı açılarla yerleştirilmiş narin kolonların taşıdığı çelik çatının altında üç farklı kütleden oluşan yapı, arkeolojik alanın 1,6 km batısında konumlanmaktadır (Şekil 2.9). Her biri farklı malzemelerle kaplı kütlelerden ahşap malzemeli kütle sergi salonunu, cam kütle eğitim merkezi ve kafeyi, bakır kütle ise bilet gişesini barındırmaktadır (Şekil 2.10). Ziyaretçi merkezi anıtın olduğu noktadan görülemeyecek mesafede konumlandırılarak, yapının alanın tarihi niteliğine zarar vermemesi amaçlanmıştır.

Şekil 2.9 Stonehenge ziyaretçi merkezi, (Cook, 2013)

Şekil 2.10 Stonehenge ziyaretçi merkezi , (Cook, 2013)

Ziyaretçi merkezinde farklı sunum yöntemleriyle oluşturulmuş çeşitli kalıcı sergiler bulunmaktadır. Bunlardan biri; ziyaretçilere Stonehenge'in içerisinde 360 derecelik görsel-işitsel bir görünümün sunulduğu sergidir (Şekil 2.11). Stonehenge'in tarihinin aktarıldığı diğer sergide; alanın taşları, peyzajı, insanları ve anlamı, antik objeler ile ileri teknoloji görsel-işitsel sunumun oluşturduğu kombinasyonla ziyaretçilere aktarılmaktadır. Alanda bulunan 250'den fazla arkeolojik kalıntı ve hazine bu sergi ile bir arada sunulmaktadır. Aynı sergi içerisinde Stonehenge yakınlarında bulunan, 5500 yıl öncesine ait kemiklerden yapılan insan rekonstrüksiyonu da yer almaktadır.

Şekil 2.11 Stonehenge ziyaretçi merkezinde yer alan 360 derecelik sergi, (Kennedy, 2013)

Stonehenge Ziyaretçi Merkezi içerisinde ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamak için bir kafe ve hediyelik eşya, kitap, giysi gibi geniş bir aralığa sahip bir satış birimi de yer almaktadır. Yapı; geçici ve kalıcı sergileri, farklı fonksiyonları barındıran hizmet birimleri ile sıradan bir ziyaretçi merkezinin ötesinde, alanın çevresiyle kurduğu bağlamı güçlendiren bir öge niteliği taşımaktadır.

2.4.2.2 Neolitik Evler

Ziyaretçi merkezinin dışına inşa edilen, çanak – çömlekler, baltalar ve diğer nesnelere döşenmiş beş neolitik ev; yaklaşık 4500 yıl öncenin yapım tekniğini ve yaşayışını ortaya koymaktadır. Ziyaretçi merkezi ve sergi alanının hemen dışında konumlanan konutlar, güneşi yansıtmak ve ateşin ısısından yararlanmak için tasarlanmış beyaz kireç duvarları ve zemini ile her biri 5 metre genişliğindeki tek odalı hacimlerden oluşmaktadır (Şekil 2.12). Duvarlar etrafında yatak, oturma alanı, depolama ve raf gibi ahşap elemanlar bulunmaktadır (Şekil 2.13).

Şekil 2.12 Stonehenge neolitik evleri rekonstrüksiyonu, (English Heritage, b.t.)

Neolitik evlerin yeniden üretimi; 2006 -2007 kazı çalışmalarında Stonehenge'in 1 mil kuzeydoğusunda keşfedilen neolitik ev buluntularından elde edilen verilere dayanmaktadır. Evler, English Heritage'e bağlı 60 gönüllü tarafından yerel malzemeler kullanılarak üretilmiştir. Üretimde, destekleyici ana elemanlar için fındık ağacından kazıklar, duvarlar için kireç, su ve kerpiç, çatı için de saman ve buğday kullanılmıştır (Şekil 2.14).

Neolitik evler, ziyaretçilere Stonehenge inşa edildiği dönemde günlük yaşamın nasıl olduğunu gerçek anlamıyla yaşamalarını sağlamaktadır. Alana gelen ziyaretçilere, neolitik döneme ait günlük aktiviteleri göstermek ve evler hakkında bilgi vermek amacıyla gönüllü kişiler eşlik etmektedir.

Şekil 2.13 Stonehenge neolitik evi iç mekan görünümü, (English Heritage, b.t.)

Şekil 2.14 Stonehenge neolitik evleri bilgilendirme panoları, (Neolithic Houses, 2014)

BÖLÜM ÜÇ

BATI ANADOLU'DA ERKEN TUNÇ ÇAĞI YERLEŞİMLERİ

3.1 Erken Tunç Çağı Genel Özellikleri

Kalay ve bakırın alaşımı olan tunç; Anadolu'da Kalkolitik Çağ'ın başından itibaren varlık gösterse de; alet ve kap yapımında kullanılmaya başlanması M.Ö. 3 bin yıllarının başlarına rastlamaktadır. Mısır ve Mezopotamya'da M.Ö. 4 binlerin sonunda bronzdan eserlerin yapılmaya başladığı sırada yazı bulunduğu için bu bölgede Tunç Çağı terimi yerine yazılı belgelerden elde edilen veriler doğrultusunda kronoloji ve sınıflandırmalar kullanılır. Bu nedenle Tunç Çağı terimi Anadolu, Yunanistan, Avrupa ve Balkanlar için geçerlidir (Akurgal, 2005).

Bronzun kullanımı uzmanlaşmış bir üretim ve örgütlenmiş bir ticaretin varlığını göstermektedir. Taş Çağı insanı yalnızca taş alet yapımını bilirken; Tunç Çağı ile birlikte alet yapımında cevherin yerini ve türünü saptamak için jeoloji, arıtmak için kimya bilgisi ve bunlarla birlikte karmaşık teknik süreçler konusunda bilgi ve deneyime sahip bir toplum oluşmaya başlamıştır. Bu durum toplumların yaşam biçimleri için belirleyici olgu olmaktadır. Bununla birlikte; madenlerin başka toplumlardan sağlanması, bronz aletlerin başka gereçlerle takas edilmesi neolitik yerleşimler arasında ticari ilişkilerin gelişmeye başlamasına neden olmuştur. Bu da kendine yeten neolitik toplumu; bronzun kullanmaya başlamasıyla gereksinimleri için dışa bağımlı hale getirmiştir (Aktüre, 2004).

Besin üretimi ve metal işleme alanındaki gelişmeler her bölgede eş zamanlı olarak gerçekleşmemektedir. Anadolu'da Tunç Çağı, M.Ö. 3000 – 1200 yılları arasına tarihlenirken; Girit, Ege adaları ve Yunanistan'da M.Ö. 2500-3000, Avrupa'da ise M.Ö. 1200 yıllarında başlamaktadır. Kazılarda bulunan çanak-çömlek ve üretimde kullanılan madenlerin niteliklerine göre Anadolu'da Tunç Çağı; Erken Tunç Çağı (M.Ö. 3000-2500), Orta Tunç Çağı (M.Ö. 2500-2000) ve Geç Tunç Çağı (M.Ö. 2000-1200) olmak üzere 3 evreye ayrılmaktadır (Akurgal, 2005).

Anadolu’da M.Ö. 3000-2500 yılları arasına tarihlenen Erken Tunç Çağı; Kalkolitik dönemin tarıma dayalı köy kültürünün sürdürüldüğü, bronz alet kullanımının henüz yaygın olmadığı bir dönemdir. Bu dönemin en önemli teknolojik buluşu kağnı tipi, dört tekerlekli arabadır (Akurgal, 2005). Aynı zamanda çömlekçi çarkının bu dönemde kullanılmaya başlanması; büyüyen üretim hacminin ve pazar için üretimin ilk adımının göstergesidir. Üretim ve ticaretteki gelişmeler yeni bir sosyal örgütlenme düzeninin oluşmasını sağlarken; bu dönemde Anadolu’nun ilk kent-devletleri kurulmaya başlanmıştır (Aktüre, 2004).

3.2 Erken Tunç Çağı’nda Mimari ve Kentleşme

Kentleşme süreci; iklim, bitki örtüsü ve jeomorfolojik yapıdaki değişim ile toplumun sosyal, politik ve ekonomik açıdan örgütlenmesinin mekânsal kurguya yansımaları olarak ifade edilebilir. Childe; kentleşme sürecini neolitik devrim ve kentsel devrim olmak üzere iki sürece ayırmaktadır. ‘Devrim’ sözcüğü bu noktada; ekonomik yapıda ve sosyal örgütlenmede ortaya çıkarak büyük bir nüfus artışına neden olan gelişmeleri açıklamak için kullanılmaktadır (Childe, 2001).

Buzul Çağı boyunca doğaya karşı tavrında değişiklik yapmayan ve bulduğuyla yetinen insan, Neolitik Dönem’le birlikte çevresiyle kurduğu ilişkide köklü değişimler yaşamış ve bu değişim insan için devrimsel yenilikler yaratmıştır. İnsan ekonomisini değiştiren ilk devrim, insanın besin kaynağına hakim olmasıdır (Childe, 2001). Eski Taş Çağı’nda (Paleolitik) insanlar yaşamlarını avlanma ve bitki kökleri, kabuklu deniz hayvanları gibi besinleri toplama yoluyla sürdürüyorlardı. Nüfus yoğunlukları doğanın onlara sağladığı besin ile sınırlıydı ve bu durum gerekli besini sağlamak için sık sık yer değiştirmelerini gerekli kılıyordu. Neolitik Çağ ile birlikte toplum, avcılık ve toplayıcılıktan sonra, tarım yapmayı ve hayvanları evcilleştirerek hayvancılık yapmayı öğrenmiştir. Neolitik dönemde insan, artan nüfusun tüketimine oranla üretim yapabilir konuma gelmiştir. Toplumun yaşadığı bu değişim yerleşik hayata geçiş beraberinde getirmiştir. Önceleri kendilerine besin üretebilen topluluklar, doğa koşulları elverdikçe daha fazla üretim yapmışlardır. Bunun sonucunda ortaya çıkan besin fazlalığı ve beraberinde gelen depolama sorununu

tarım alanlarına yakın köyler kurarak çözmüşlerdir. Zaman içerisinde kurulan yerleşimlerin hem sayıları hem de nüfusları artmış; böylece ilk kentleşme süreci başlamıştır (Aktüre, 2004).

Göçebe yaşam tarzından ilk yerleşik düzene geçiş Anadolu'da yaşanırken; Çayönü (M.Ö. 7250-6750) , Çatalhöyük (M.Ö. 6500- 5700) gibi gelişmiş ilk neolitik yerleşimler de, çok erken bir dönemde M.Ö. 8 binyılın sonları ile M.Ö. 7 binyılda Anadolu'da ortaya çıkmıştır. Gelişmiş neolitik yerleşimlerin; besin darlığı ve diğer çevresel faktörler nedeniyle, kullanımları sürekli olmamış ve bin yıldan daha az bir süre iskan görmüşlerdir. Çok gelişmiş ve çeşitlenmiş, yontma taştan alet üretimi ve tarımsal üretimin varlığına rağmen; ortaya çıkan bulgular neolitik yerleşimlerin, sosyal örgütlenme ve mekansal farklılaşma gibi parametreler açısından tam anlamıyla kentsel nitelikleri taşıyamadığını göstermektedir (Aktüre, 2004).

Bronzun M.Ö. 3500'lerde bulunmasıyla birlikte; neolitik yerleşimler arasında madenlerin başka toplumlardan sağlanması ve bronz aletlerin takası gibi ticaret ilişkileri yoğunlaşmıştır. Kalay ve bakır alaşımı olan bronzun işleme tekniklerinin gelişmesi, bronz aletlerin yaygın kullanımı uzun mesafe ticaret ilişkilerini geliştirirken; aynı dönemde tarımda da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak kurulan yeni yerleşimlerde gerek mekansal yapıları gerek mekansal dağılımları ile neolitik döneme göre belirgin farklar bulunmaktadır (Aktüre, 2004). Bronzun uzmanlaşma ve örgütlenmiş bir ticaret gerektiren kullanımı yerleşimleretoplumsal, ekonomik, kültürel fonksiyonların farklılaştığı mekanlar ile kentsel nitelik kazandırmıştır. Bu bağlamda Tunç Çağı ile birlikte toplumsal ve mekansal örgütlenmenin olduğu, en basit ve günümüzdeki anlamına en yakın haliyle 'kent' ler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Tunç Çağı'nın ilk evresi olan Erken Tunç Çağı; bronz alet kullanımının henüz çok yaygın olmadığı, çoğunlukla tarıma dayalı köy kültürünün sürdürüldüğü bir dönemdir. Bu dönemde yerleşmelerin sayısında belirgin bir artış görülürken; aynı zamanda yerleşmelerin ölçeği de büyümektedir. Anadolu'da yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan Troia I, Demircihöyük, Semayük, Beycesultan,

Alacahöyük, Arslantepe, Norşuntepe, Alishar, Tarsus, Karaoğlan bu döneme ait en önemli yerleşimlerdir (Aktüre, 2004).

Erken Tunç Çağı başlarında ticaretin geliştiği önemli noktalarda yer alan yerleşmelerin kentleşmeye başladığı görülmektedir. Kentleşme sürecinin başlamasıyla birlikte kentin yönetici sınıfı için anıtsal niteliklerde yönetim binaları inşa edilmeye başlanmıştır. Sosyal tabakalanmanın, uzmanlaşmış meslek sahiplerinin ve yönetici sınıfın olması, fazla üretimin toplanıp dağıtılması ve ticari işlerin yönetilmesi gibi özellikler kentleşmeye işaret etmektedir. Bu durum da; nüfusun yoğunluğunun arttığı, geniş alana yayılmış yerleşmelerin ve kamu binaları, idari binalar, konutlar gibi fonksiyonlara göre farklılaşan mekanların oluşumunu beraberinde getirmiştir (Oy, 2011). Bu bağlamda Orta Anadolu'da Alishar, Alacahöyük ve Kaniş IV – III dönemin küçük kent-devletleri olarak yönetilen önemli yerleşimlerindenken (Aktüre, 2004); tez kapsamında ele alınan Batı Anadolu'daki yerleşimler içerisinde bu kentsel yapıya uyan yalnızca Troia ve Limantepe yerleşimleridir. Bunun dışındaki diğer Batı Anadolu yerleşimleri kent özelliği göstermemektedir (Oy, 2011).

Erken Tunç Çağı yerleşimleri çoğunlukla; M. Korfmann tarafından 80'li yılların başında 'Anadolu Yerleşim Planı' olarak adlandırılan yerleşim modeline sahiptir. Anadolu Yerleşim Planı; ortada büyük bir avlu ve bunun etrafında avluya açılan yan yana bitişik olarak inşa edilmiş evlerden oluşur. Bitişik evlerin arka duvarları yerleşimin savunma duvarına dayanır ya da savunma duvarını oluşturur (Fidan, 2013). Savunma duvarı aynı zamanda yerleşimin sınırlarını da belirler.

Her yerleşimde birbirinin tekrarı olmayan bu plan; üzerinde kurulduğu yerin topografyasına, iklimine ya da kentleşme sürecine göre farklılaşan özellikler gösterir. Yerleşimlerin formları Demircihöyük'te olduğu gibi radyal planlı ya da Küllüoba'daki gibi dörtgen planlı olabilmektedir. Her iki tip yerleşim planı da nüfusu belirlenmiş, kapalı bir toplum yapısını yansıtan düzendedir. Evlerin açıldığı avlu ortak kullanım alanlarını oluştururken; bitişik düzende, birbirinden bağımsız girişlere sahip olan her bir konutun bir aileye ait olduğu varsayılmaktadır (Sarı, 2011).

İç Batı Anadolu Erken Tunç Çağı yerleşimlerinde merkezi avlu ve avluya açılan birbirine bitişik evlerin olduğu yerleşim planı; Batı Anadolu'nun sahil kesimine gelindiğinde dışta kuvvetli bir sur duvarıyla çevrili, içte cadde, sokak ve boş alanların etrafında birbirine bitişik sıralı ev bloklarından oluşan bir yerleşim modeline evrilir. İzmir-Urla'da Baklatepe ve Limantepe yerleşimleri ile daha kuzeyde yer alan Troiabu modelin gözlemlendiği yerleşimlendendir (Fidan, 2013).

Akurgal; Batı Anadolu'da Tunç Çağı boyunca açığa çıkarılan mimarlık yaratılarını, kutsal ve profan yapı tipini, Homeros'un İlyada Destanı'nda 'megaron' olarak anılan, özgün bir çeşit 'uzun ev' olarak tanımlar (Akurgal, 1996). Baldwin Smith megaronu; 'ilk başta erkeklerin sonra tanrıların ikameti için kullanılan, genelde bir ucundan girilen bir ana salondan ibaret olan, gelişkin aşamalarında ante duvarlarıyla oluşturulmuş bir yarı açık sundurması bulunan, müstakil, dikdörtgen ve apsidal bir yapı' olarak ifade ederken (Smith, 1942); Akurgal' a göre megaron, başka hiçbir yapıya bağlı olmadan tek başına duran, aynı eksen üzerinde iki-dört odadan oluşan, orta odasında bir ocağın bulunduğu ve girişin dar yüzlerden birinde yer aldığı bir ev türüdür (Akurgal, 1996). Naumanise; megaronun bağımsız inşa edilmiş bir yapı olarak tanımlanmasının kavramın kapsamını daralttığını; bitişik düzende dizilmiş, ortak yan duvarları olan yapıların da megaron terimiyle örtüştüğünü ifade etmektedir (Nauman, 1998).

Megaron tipi uzun evler, Batı Anadolu Erken Tunç Çağı yerleşimlerinin karakteristik özelliğidir. Yan duvarları ortak, genel bloklar halinde inşa edilen evler; dar yüzünden girilen ve bir hizmet mekanı ile yaşam mekanının uzun eksen yönünde yerleşiminden oluşan bir kurguya sahiptir. Farklı tipte megaronlar gözlemlense de; 'iç mekan' – 'servis mekanı' – 'dış mekan' kurgusuna sahip bir temel konut biriminin Anadolu'da Tunç Çağı boyunca var olduğu söylenebilir (Erkanal, 1996). Megaronlar, normal konut dışında; Troia'da olduğu gibi otoriteyi temsil edecek şekilde büyük ölçekli olarak da inşa edilebilmektedir.

Megaronların uzun yapı duvarları ana mekanı ve varsa ikinci odayı oluştururken; kısa kenardaki ante duvarları yarı açık bir mekanı tanımlar. Ana giriş ile oda girişleri kısa kenarın orta ekseninde ve aynı hizadadır. Çatıların düz damlı olduğu düşünülmektedir.

Batı Anadolu Erken Tunç Çağı mimarisinde evler taş temel üzerine kerpiç duvarlar olarak inşa edilmişlerdir. Duvar kalınlıkları 0,50 – 1,5 metre arasında değişmektedir. Temellerde kullanılan taşlar genellikle yerleşim yerlerinin yakınılarından elde edilerek, işlenmemiş şekilde kullanılmaktadır. Taşlar üst üste dizilebileceği gibi, bir sıra sağa bir sıra sola eğik olarak dizilerek ‘balık sırtı’ tekniğiyle de inşa edilmektedir.

Neolitik dönemden itibaren yapılarda kullanıldığı bilinen kerpiç; Erken Tunç Çağı mimarisinin en temel yapı malzemesidir. Çoğunlukla duvarların üst kısımlarında kullanılan kerpiç, aynı zamanda tavan, taban ve ocak yapımında da kullanılmıştır. Güneşte kurutularak elde edilen kerpicingin sağlamlığını arttırmak amacıyla içerisine saman katkısı yapılmaktadır.

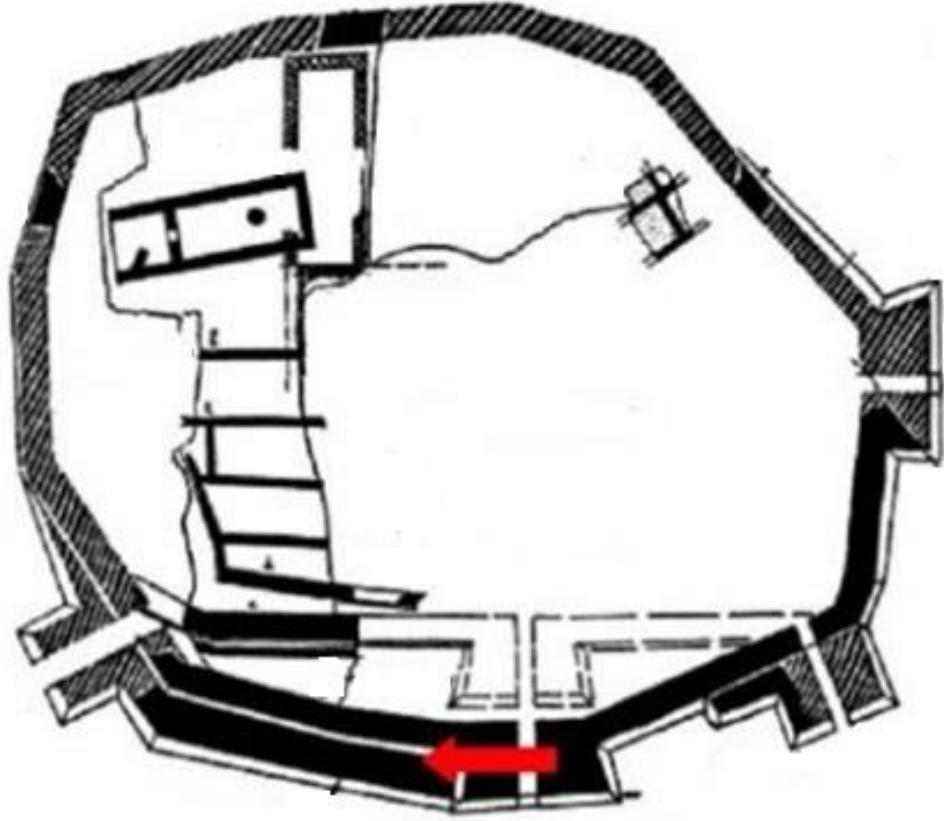
Erken Tunç Çağı mimarisinde taş ve kerpiç malzemeye ek olarak ahşap malzemeye de rastlanmaktadır. Korunması zor bir malzeme olması nedeniyle günümüze yapı kalıntılarının ulaşması zor olsa da; kerpiç duvarlar üzerinde yanmış ahşap kalıntılara ya da dikmelerin mekanların tabanlarında oluşturduğu izlere rastlanmaktadır. Bu dönemde ahşap malzeme çoğunlukla çatıyı desteklemek için taşıyıcı işleviyle ya da kapı girişlerinde hatıl olarak kullanılmıştır.

Megaronlar; Demircihöyük’te olduğu gibi tam çember oluşturacak şekilde ıınsal olarak yerleşim gösterirken; Troia’ da olduğu gibi eksene paralel gruplar halinde de sıralanabilir (Erkanal, 1996). Evlerin yerleşimi toplum yapısına dair izler sunar. Ortak bir avlu oluşturacak şekilde bitişik düzende inşa edilen evler; ortak üretim yapan, birlikte yaşayan bir toplumu ve köy yaşamını belirtirken; bağımsız inşa edilen megaronlar; toplumda tabakalanmayı ve bireyselleşmeyi ifade eder (Oy, 2011).

3.3 Erken Tunç Çağı'nda Batı Anadolu Yerleşimleri

3.3.1 Troia I

Çanakkale boğazının güneyinde bulunan Troia yerleşimi; tüm Kuzeybatı Anadolu'yu, Trakya'nın güney kıyılarını, İzmir yarımadasını ve Yunan adalarını etkisi altına almış olan kültürün merkez konumundadır. Yaklaşık olarak M.Ö. 2920-2450 yıllarına tarihlenen Troia I, yerleşimin en eski tabakasıdır. 11 yapı katına ayrılan Troia I yerleşimi, 90 m çapında bir kale görünümündedir (Şekil 3.1). Yerleşimin sınırları dört kapısı bulunan bir sur duvarıyla belirlenmiştir (Ergüden Biliz, 2003).

Şekil 3.1 Troia I yerleşimi (Mellaart, 1959)

Troia I'deki konut buluntuları sıra evler ve birbirinden bağımsız megaronlardan oluşmaktadır. Yan yana inşa edilmiş uzun, dikdörtgen formlu evlerin çoğu taş temel

ve kerpiç duvar tekniğiyle inşa edilmiştir. Yerleşmenin kuzey kısmında; bir ana oda ve bir ön odadan oluşan megaron tipi yapıların erken örneklerine rastlanmıştır (Şekil 3.2). Birbirinden bağımsız bu megaronlar uç kısmında bir portiko ve kapı ile merkezinde ocağın yer aldığı büyük dikdörtgen bir mekandan oluşmaktadır (Akgün, 2010).

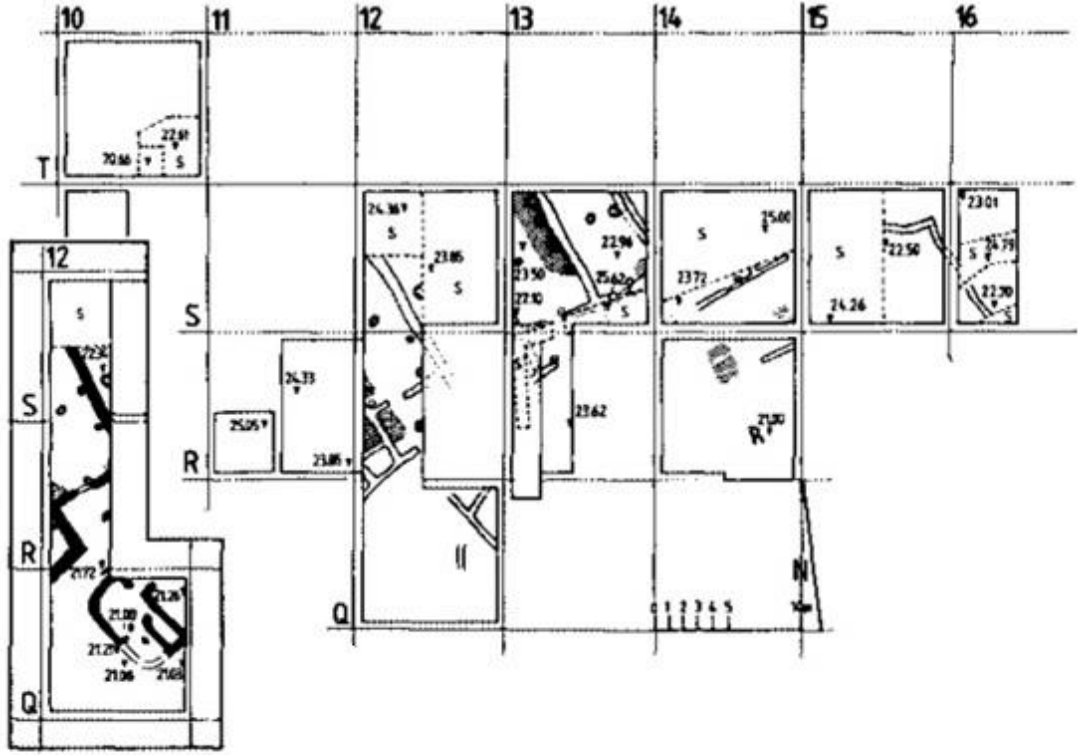

Şekil 3.2 Troia I yerleşim kalıntıları (Akgün, 2010)

Düz çatılı olduğu düşünülen Troia evlerinin dışları genellikle sıvalıdır. Odaların çoğunlukla ortasında hem pişirme hem ısınma amacıyla kullanılan ocakların bulunduğu evlerin çatılarında duman çıkışı için boşlukların olduğu düşünülmektedir (Akgün, 2010).

3.3.2 Beşik-Yassitepe

Çanakkale kent merkezinin güneydoğusunda, Troia'nın yaklaşık 7 km batısında yer alan Beşik-Yassitepe yerleşimine ilk kez Erken Tunç Çağı'nda yerleşilmiştir. Troia I ile çağdaş olan Beşik-Yassitepe'nin en eski yerleşim kalıntıları yaklaşık olarak M.Ö. 3 bin yılına tarihlenmektedir.

Şekil 3.3 Beşik-Yassitepe, Troia I evresi genel mimari plan (Korfmann, 1984)

İki evreli sur yapısına sahip yerleşimde küçük ve birbirine bitişik yapılar yer almaktadır. Yapılar killi ana toprak dolgudan oluşan kayaya yaslanacak şekilde inşa edilerek, doğal bir savunma sistemi oluşturulmuştur. Yerleşimde en az 7 yapı tespit edilmiştir. Uzunlukları 12-13 metre, genişlikleri 5-6 metre kadar olan yapıların tümünün öne doğru açık, ön odalarının olduğu saptanmıştır (Korfmann, 1984) (Şekil 3.3).

Troia konutlarıyla benzer özellikler gösteren Beşik-Yassitepe konutlarında taş, kerpiç ve ahşap temel yapı malzemesidir. Düz dam olduğu düşünülen konut çatılarını taşıyan ahşap direklerin oturma yerlerinin bazıları tespit edilmiş, kapı söve taşları in-situ halde bulunmuştur. Yapılar içinde yatma ve oturma işlevi için düzenlenmiş taş döşeli alanlar bulunmaktadır (Korfmann, 1984). Konutların bazılarında ‘dal örgü’ ve ‘balık sırtı’ teknikleriyle örülmüş duvarlara da rastlanmaktadır (Akgün, 2010).

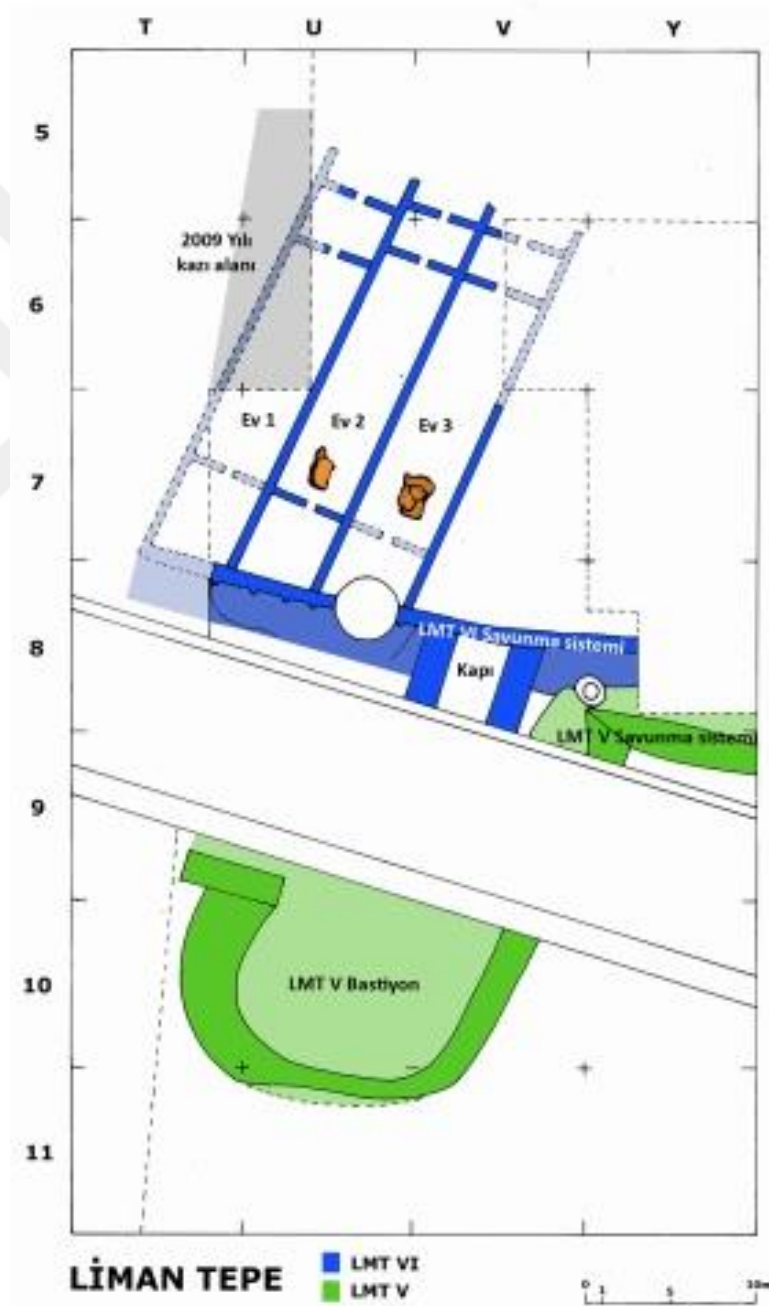
3.3.3 Limantepe

İzmir'in Urla ilçesinde, günümüz modern limanın hemen doğusunda yer alan Limantepe; prehistorik Klazomenai olarak da tanımlanmaktadır. M.Ö. 5 binlerden günümüzde kadar kesintisiz iskan görmüş olan Limantepe, özellikle Erken Tunç Çağı ile birlikte Ege'nin en görkemli yerleşimlerinden biri haline gelmiştir (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 Limantepe kazı alanı genel görünüm (Çetinkaya, b.t.)

Erken Tunç Çağı'ndan itibaren güçlü bir savunma sistemiyle çevrilen yerleşim; dış kısmı toplama taşlardan yapılmış rampa formulu bir duvarla ve yaklaşık 1.5 metre aralıklarla yerleştirilmiş payandalarla desteklenen, levha taşlardan inşa edilmiş bir sur duvarına sahiptir (Şekil 3.5). Yapılan kazı çalışmaları sonucunda savunma duvarına ait, şehrin bir giriş kapısı ile kapının her iki yanında dikdörtgen birer kulenin olduğu anlaşılmıştır (Erkanal ve Şahoğlu, 2012).

Şekil 3.5 Limantepe Erken Tunç Çağı yerleşimi (Erkanal ve Şahoğlu, 2012)

Limantepe’de evler; savunma duvarına dayalı ve birbirine paralel olarak yerleşim gösterir. Ortak duvarlara sahip uzun planlı evler Batı Anadolu sahil kesiminin tipik mimari özelliklerini yansıtır. Taş temel üzerine beyaz sıvalı kerpiç duvarların yükseldiği, yaklaşık 25 metre uzunluğundaki evler farklı büyüklükte birkaç mekandan oluşmaktadır. Evlerin içindeki büyük mekanda bir ocak yeri bulunurken; bazı evlerde ocak yerinin yanında bir işlik mekanı da yer almaktadır (Erkanal ve Şahoğlu, 2012) (Şekil 3.6).

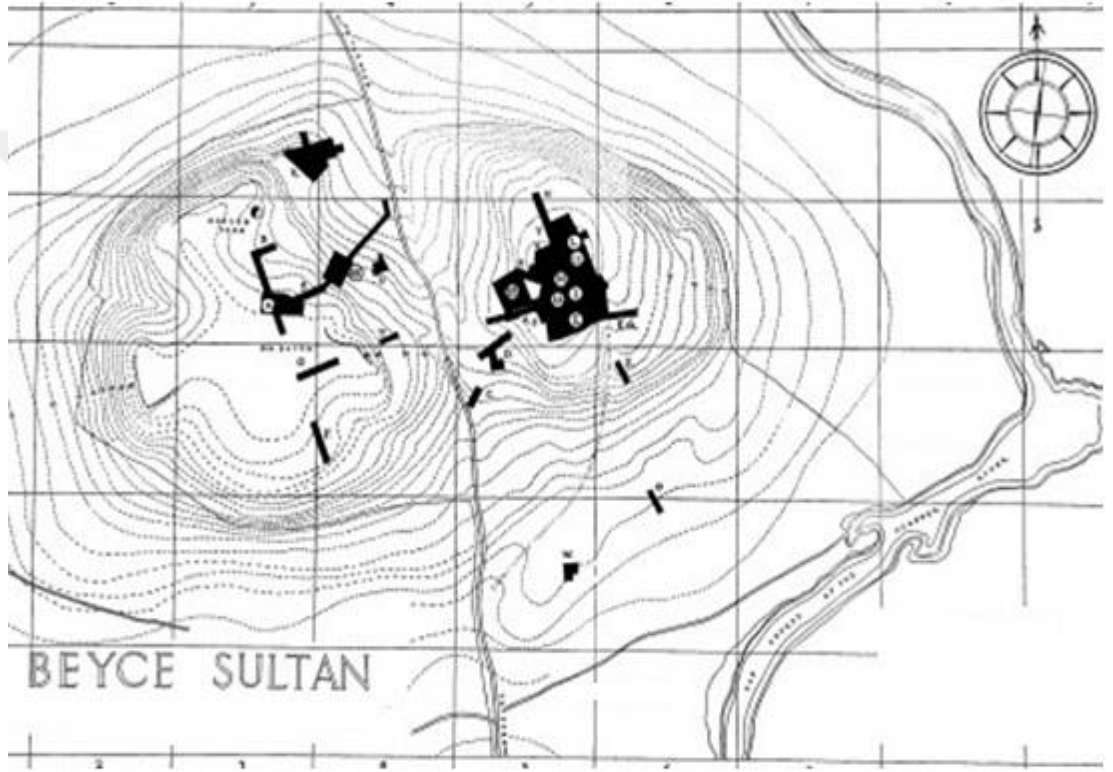
Şekil 3.6 Limantepe savunma duvarı ve ona dayalı uzun evler (İzmir Müzesi, 2012)

Limantepe evlerinde bulunan malzemeler bu mekanlarda günlük yaşamın geçirildiğini gösterse de; bazı konutlar içerisinde açığa çıkarılan döküm potası, kalıp ya da seramik gibi malzemelerin varlığı bu mekanlarda üretim faaliyetlerinin de gerçekleştirildiğini düşündürmektedir (Erkanal ve Şahoğlu, 2012).

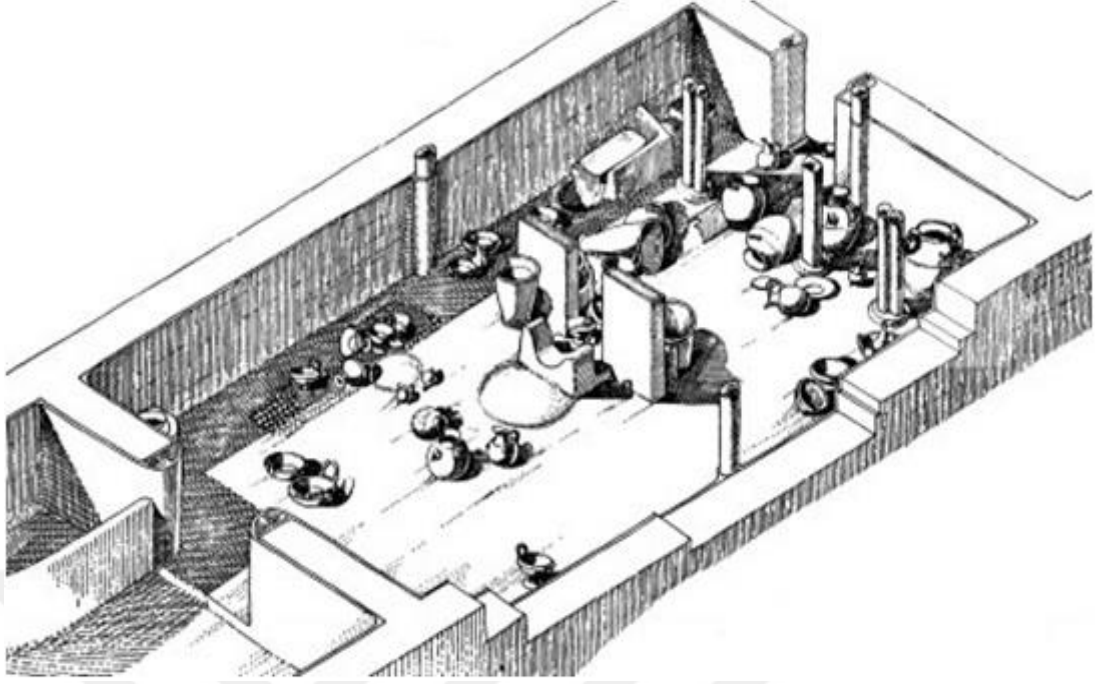
3.3.4 Beycesultan

Denizli'nin Çivril ilçesinde yer alan Beycesultan'da Erken Tunç Çağı'nda görülen mimari gelenek Geç Kalkolitik dönemin devamı niteliğindedir. Surla çevrili bir yerleşim olan Beycesultan'damegaron tipi yapılar yer almaktadır. Batı Anadolu Erken Tunç Çağı mimari geleneği olan taş temeller ve kerpiç duvarlar Beycesultan yapılarında da görülmektedir (Lloyd ve Mellaart, 1962) (Şekil 3.7).

Şekil 3.7 Beycesultan yerleşimi (Lloyd ve Mellaart, 1962)

Megaronlar genellikle sundurmalı ve iki odalıdır. Odaların arasında bölme duvarları, duvarların üzerinde de mekanlar arası geçişi sağlayan kapı aralıkları tespit edilmiştir. Bazı megaronların ön odalarında tespit edilen kil yükseltiler sunak olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda, Beycesultan yapılarının dini amaçla kullanılmış olabileceği düşünülmektedir (Lloyd ve Mellaart, 1962) (Şekil 3.8).

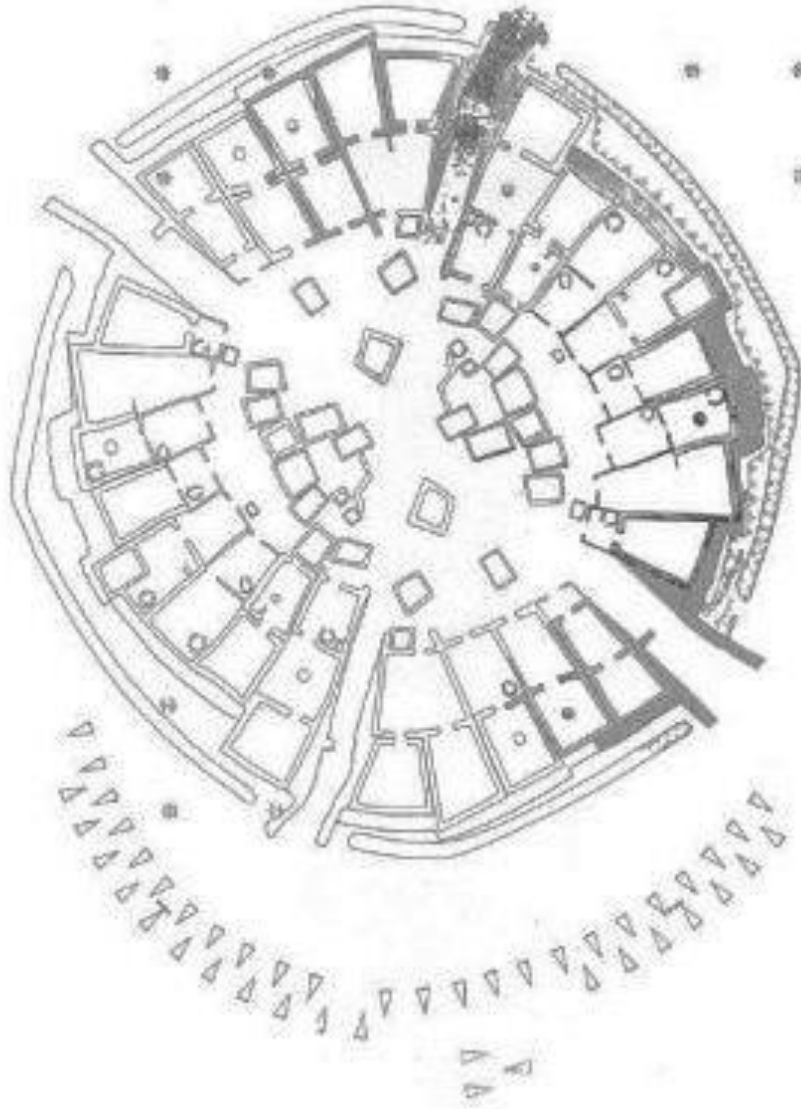

Şekil 3.8 Beycesultan evlerine ait restitüsyon çizimi (Lloyd ve Mellaart, 1962)

3.3.5 Demircihöyük

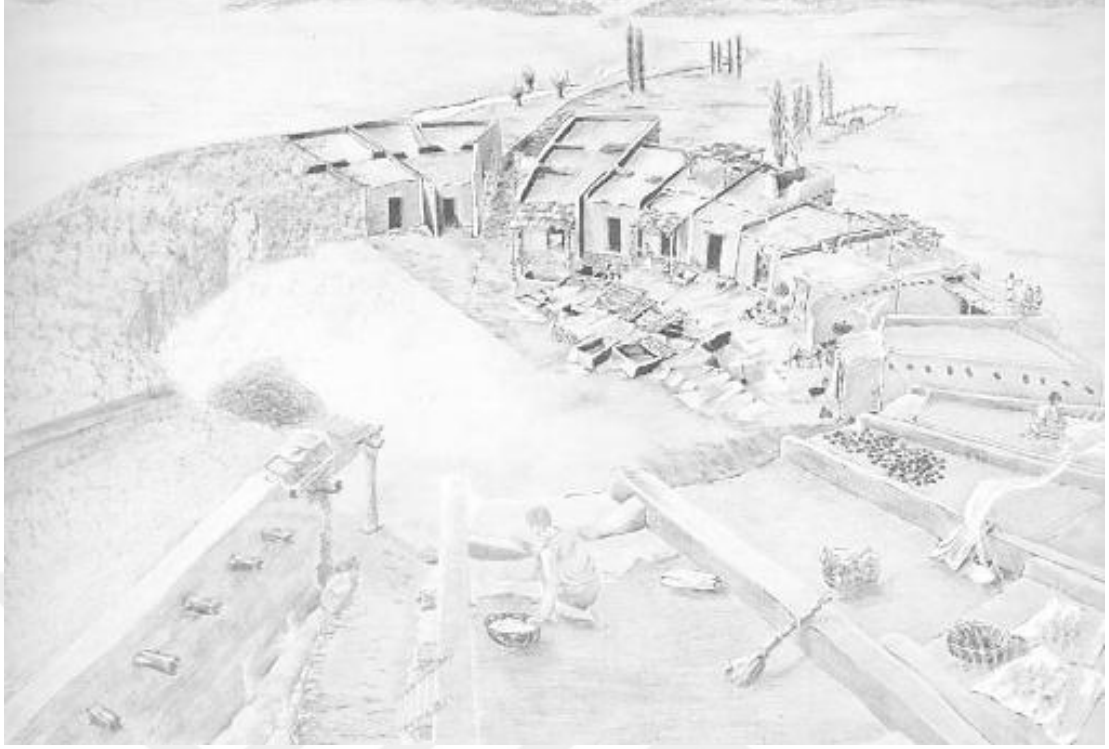
Eskişehir ilinin 25 km batısında yer alan Demircihöyük, ‘Anadolu Yerleşim Planı’ nı yansıtan, Erken Tunç Çağı yerleşimlerinin en iyi örneklerinden biridir. Yerleşimde, M.Ö. 2900-2500 yıllarına tarihlenen Erken Tunç Çağı’na ait 17 yapı katı tespit edilmiştir.

Demircihöyük bir savunma duvarıyla çevrili, yaklaşık 80 metre çapında dairesel planlı bir yerleşimdir. Evler savunma duvarı boyunca düzenli bir dizilim göstererek yerleşirler. Yaklaşık 50 m² büyüklüğündeki konutlar çoğunlukla iki odadan oluşmaktadır. Konutların kısa kenar üzerinden yer alan girişleri dairenin merkezine doğru konumlanmıştır. Evler, uzun kenarları da aynı şekilde dairenin merkezine yönelecek şekilde yerleşim göstermektedir. Konutların arka duvarları sur duvarının bir parçası olacak şekilde biçimlenmiştir. Erken Tunç Çağı yerleşimlerinin çoğunda olduğu gibi Demircihöyük yapılarında da taş ve kerpiç temel malzemedir. Duvarlarda çoğunlukla balık sırtı örgü tekniği görülmektedir (Ergüden Biliz, 2003) (Şekil 3.9).

Şekil 3.9 Demircihöyük yerleşim planı (Düring, 2011)

Demircihöyük evlerinin düz çatılı olduğu düşünülmektedir. Çatılarda, odaların ortasında bulunan ocakların tam üzerine gelecek şekilde bir açıklık bulunduğu ve dumanın bu açıklıktan çıktığı tahmin edilmektedir. Odaların içerisinde uzun kenara paralel uzanan uyku sekilerinin varlığı da Demircihöyük yapılarının konut işleviyle kullanıldığını destekler niteliktedir (Şekil 3.10).

Şekil 3.10 Demircihöyük yerleşimi canlandırması (Düring, 2011)

3.3.6 Baklatepe

İzmir'in Menemen ilçesinde yer alan Baklatepe; Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağları'nda bölgenin en önemli yerleşimlerinden biridir. Geç Kalkolitik'te savunma sistemi olmayan, evlerin arasında geniş açıklıkların bulunduğu bir yerleşim iken; Erken Tunç Çağı ile birlikte yerleşimin sınırları daralmış ve güçlü bir taş kaideye sahip bir savunma sistemi ile çevrilmiştir.

Savunma duvarı ile çevrili alanda oldukça sık yerleşmiş, ortak duvarlara sahip evler bulunmaktadır. Yerleşimdeki evlerin bazılarının duvarları tamamen taştan yapılmış, bazı evler ise taş temel üzerine kerpiç duvarlarla inşa edilmiştir. Aynı bölgede yer alan Limantepe'dekine benzer dikdörtgen planlı uzun evlerin sokağa açılan kapıları ve içlerinde ocakları bulunmaktadır (Şekil 3.11). Bazı evlerin sokağa açılan bölümlerinde tabanı taş kaplamalı, küçük depo alanları tespit edilmiştir (Erkanal ve Şahoğlu, 2012). Yerleşim biçimiyle Baklatepe; Batı Anadolu'nun radyal planlı yerleşim modelinin bir temsilidir.

Şekil 3.11 Baklatepe Erken Tunç Çağı I yerleşimi (Erkanal ve Özkan, 1996)

3.3.7 Küllüoba

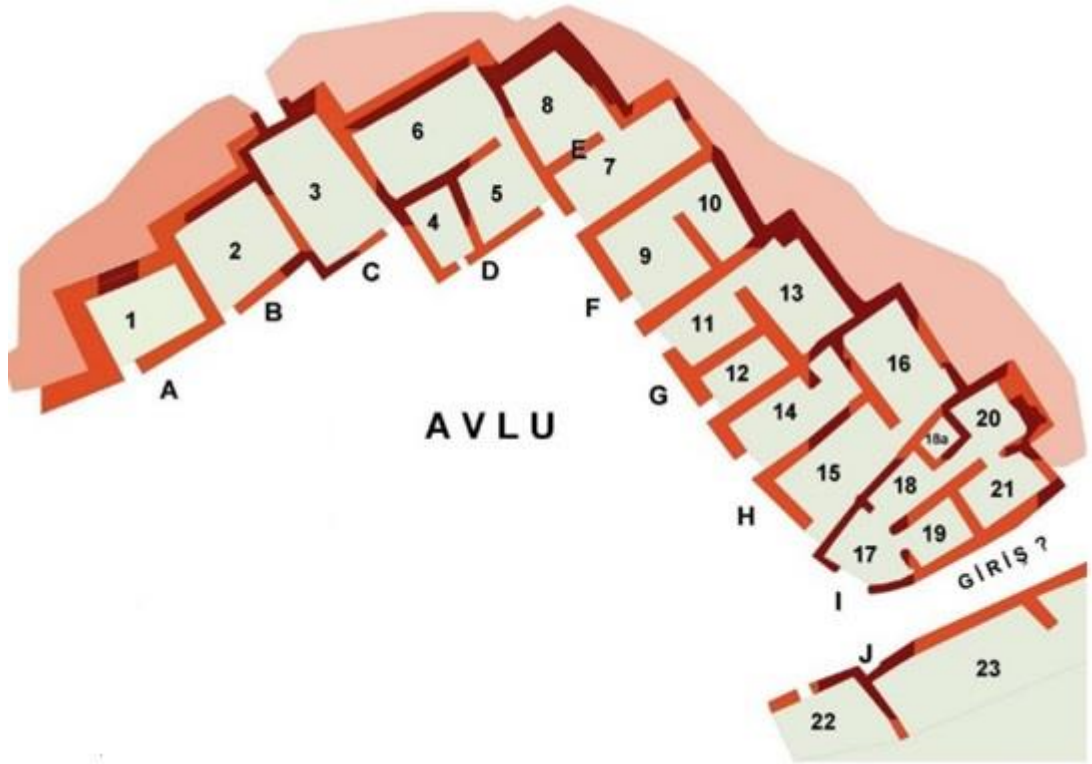
Eskişehir Seyitgazi yakınlarında yer alan Küllüoba; Geç Kalkolitik Çağ'ın ortalarından İlk Tunç Çağı sonlarına kadar kesintisiz yerleşim göstermiştir. Bu özelliği ile Troia, Beycesultan, Limantepe gibi uzun bir Tunç Çağı tabakalanmasına sahip yerleşimlerden biridir (Fidan, 2012) (Şekil 3.12).

Küllüoba'nın Erken Tunç Çağı mimarisi genel hatlarıyla; yerleşmenin etrafını zikzaklar yaparak çevreleyen bir savunma duvarı ile bu duvara yaslanarak yerleşen dikdörtgen formlu evler ve evlerin açıldığı bir avludan oluşmaktadır. Yerleşmenin doğusunda uzun bir koridor yer almakta ve bu mekanın kentin girişi olabileceği düşünülmektedir. Ortak duvarlar kullanılarak inşa edilen evler; savunma duvarına dik ya da paralel olarak yerleşim göstermektedir (Fidan, 2012) (Şekil 3.13).

Erken Tunç Çağı boyunca Küllüoba'da kullanılan temel malzeme diğer yerleşimlerde olduğu gibi; taş, kerpiç ve bunlara yardımcı eleman olarak

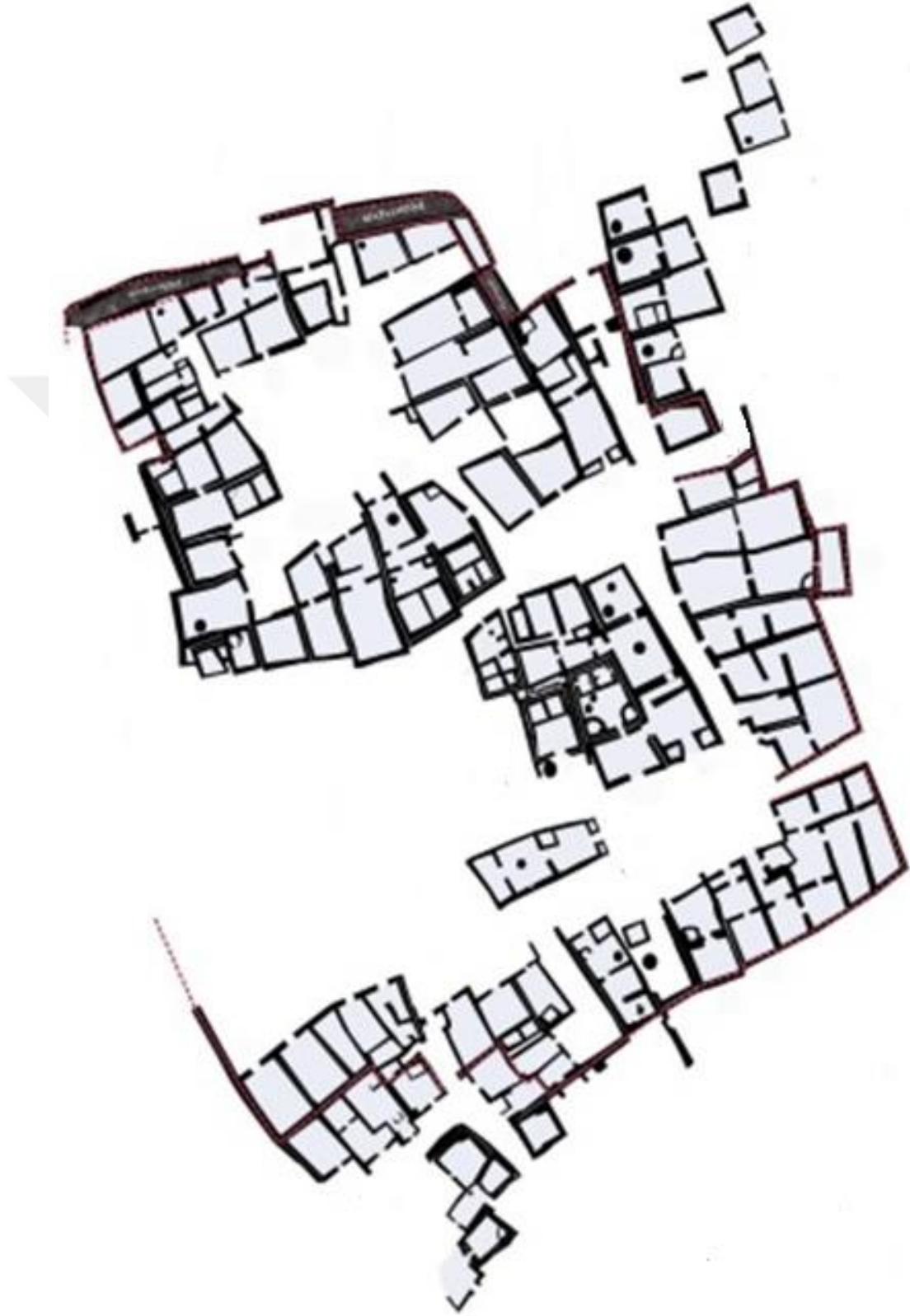
kullanılan ahşap malzemedir. Taş malzeme çoğunlukla yapı temellerinde kullanılırken; cadde, sokak ya da oda tabanlarının da taşla döşendiği örnekler görülmektedir. Yapı temellerinde genellikle büyük taşlar kullanıldığı gözlemlenirken; taşlar arasında kalan boşluklar çok küçük taşlar ve toprak harçla doldurulmuştur. Batı Anadolu Erken Tunç Çağı yerleşimlerinin neredeyse tümünde olduğu gibi Küllüoba'da da kerpiç en önemli yapı malzemesidir. Evler, bazen taş temeller üzerine bazen de temelsiz olarak, güneşte kurutulmuş kerpiç tuğlalar kullanılarak inşa edilmiştir. Ahşap malzemenin ise; duvarların dayanıklılığını arttırmak için yatay ya da dikey hatıllar olarak kullanıldığı gibi; giriş sundurmalarında, iç mekanda ya da duvarlarda taşıyıcı eleman olarak kullanıldığına dair izler tespit edilmektedir (Fidan, 2012).

Şekil 3.12 Küllüoba ETÇ'ye geçiş dönemi yerleşim planı (Fidan, 2012)

Küllüoba yapılarının iç mekanında; diğer Batı Anadolu ETÇ yerleşimlerinde olduğu gibi ocak ve fırınlar yer almaktadır. Bu elemanlar çoğunlukla köşelere ya da arka duvarlara yakın şekilde yerleştirilirken; dumanın kapıdan çıkmasını sağlamak

amacıyla evin ana girişinin hemen gerisinde yer aldığı örnekler de bulunmaktadır (Fidan, 2012).

Şekil 3.13 Küllüoba ETÇ II evresi yerleşim planı (Fidan, 2012)

BÖLÜM DÖRT

YASSITEPE HÖYÜĞÜ'NÜN KONUMU, TARİHSEL GELİŞİMİ, SORUNLARI VE İHTİYAÇLARI

4.1 İzmir'in Genel Tarihi ve İlk Yerleşimler

İzmir kenti; prehistorik dönem yerleşimleri açısından oldukça zengin bir kenttir. Urla Yarımadası'nda Dedetepe ve Narlıdere'de Çatalkaya Dağı gibi alanlarda yapılan araştırmalar ve saptanan taş aletler; kent sınırları içindeki ilk toplumun varlığının günümüzden 500 ile 50 bin yıl önce, Paleolitik döneme tarihlendiğini ortaya koymaktadır. Paleolitik yaşam alanları daha çok yükseklerdeki kayalık mağara tipi yerleşimlerden oluşurken; neolitik dönemde yerleşik yaşama geçilmiş ve çok sayıda höyük tipi yerleşim ortaya çıkmıştır. Yeni bulunan ve kazılan yerleşimlerle birlikte kent tarihinin ve yerleşik yaşamın günümüzden 8-9 bin yıl önceye, Neolitik Çağ'a kadar uzandığı görülmektedir (Derin, 2010).

Kazı çalışmaları ve araştırmalar sonucunda; Urla'da Barbaros-Tepeüstü, Çakallar Tepesi; Karşıyaka'da Küçük Yamanlar Tepesi; Kemalpaşa'da Ulucak, Yenmiş ve Nemrut höyükleri; Menemen-Aliğa bölgesinde Arap Tepe, Ege Gübre; Çeşme'de Limantepe ve kent içindeki Yassitepe, İpeklikuyu ve Yeşilova höyükleri İzmir'de tespit edilen Neolitik yerleşim alanlarıdır. Bu alanların dışında pek çok yerleşim de derelerin getirdiği alüvyonların altında kalmaları nedeniyle günümüzde tespit edilememektedir. İzmir kentinin Neolitik döneme ait bu kadar çok yerleşim barındırması; Orta Batı Anadolu'nun, Neolitik kültürlerin ortaya çıkarak geliştiği bir alan olduğunu göstermektedir (Derin, 2010).

4.2 Bornova'nın İlk Çağlardaki Gelişimi

Tarih öncesi dönem yerleşimlerinin konumlanışında su, bitki örtüsü ve iklim şartları büyük önem taşımaktadır. İzmir kentinde de bu özellikler için uygun koşulları sağlayan pek çok verimli ova bulunmaktadır. Batısı denize açık, çevresi dağlarla çevrili, içinde akarsuların aktığı, verimli bir düzlük olan Bornova ovası

kentin ilk neolitik yerleşimlerinin doğuş noktasıdır. Bornova ovası üzerine kurulan yerleşimler tarihi süreç içindeki sırasıyla Yeşilova, Yassıtepe, İpeklikuyu, Pınarbaşı-Tepebağ ve Bayraklı höyükleridir (Derin, 2010).

Bornova Ovası'nın uç kesiminde yer alan, batısında Meles deresi bulunan Bayraklı Höyüğü 14 m yüksekliğinde bir tepe görünümündedir. Höyükteki ilk yerleşim günümüzden 5 bin yıl önce Erken Tunç Çağı döneminde gerçekleşmiştir. (Derin, 2010) Değirmenaltı mevkiinde, oldukça bereketli bir alanda yer alan Pınarbaşı-Tepebağ Höyüğü de Geç Kalkolitik Dönem'den Geç Roma Dönemi'ne kadar yoğun iskan gören bir yerleşimdir (Meriç, 1987).

Bornova Ovası'nın orta kesiminde, Manda ve Gökdere derelerinin çevresine kurulan, birbirine çok yakın üç tarih öncesi yerleşim bulunmaktadır. (Şekil 4.1) Bu yerleşimlerden biri Bornova Anadolu Lisesi bahçesinde yer alan İpeklikuyu Höyüğü'dür. Günümüzden 6 bin yıl önce iskan edilmeye başlandığı tespit edilen höyüğün üst kısmı bina ve duvarların altında kalarak süreç içerisinde oldukça tahrip olmuştur (Derin, 2010).

Bornova Ovası'ndaki bir diğer yerleşim de; İzmir'in en eski yerleşim alanı olan Yeşilova Höyüğü'dür. Karacaoğlan Mahallesi'nde, Manda çayı ve Gökdere arasında yer alan höyükte yerleşimin, günümüzden yaklaşık 8500 yıl önce başladığı ortaya çıkmıştır (Derin, 2010). Varlığı ilk kez 2003 yılında tespit edilen höyükteki kazı çalışmaları 2005 yılından bu yana Yrd. Doç. Dr. Zafer DERİN başkanlığında sürdürülmektedir. Üst üste 15 kez yerleşilmiş ve günümüzde ova seviyesinin altında kalmış bir yerleşim olan Yeşilova Höyüğü, yaklaşık 4-5 binyıl boyunca Manda deresi ve Gökdere arasında yayılım göstermiştir. Neolitik dönemin sonundan itibaren Yeşilova; günümüzde birbirine oldukça yakın konumlanan İpeklikuyu ve Yassıtepe yerleşimlerinin buldukları alanlara doğru yayılarak prehistorik dönemde yerleşim sınırlarını genişletmiştir (Derin, 2012).

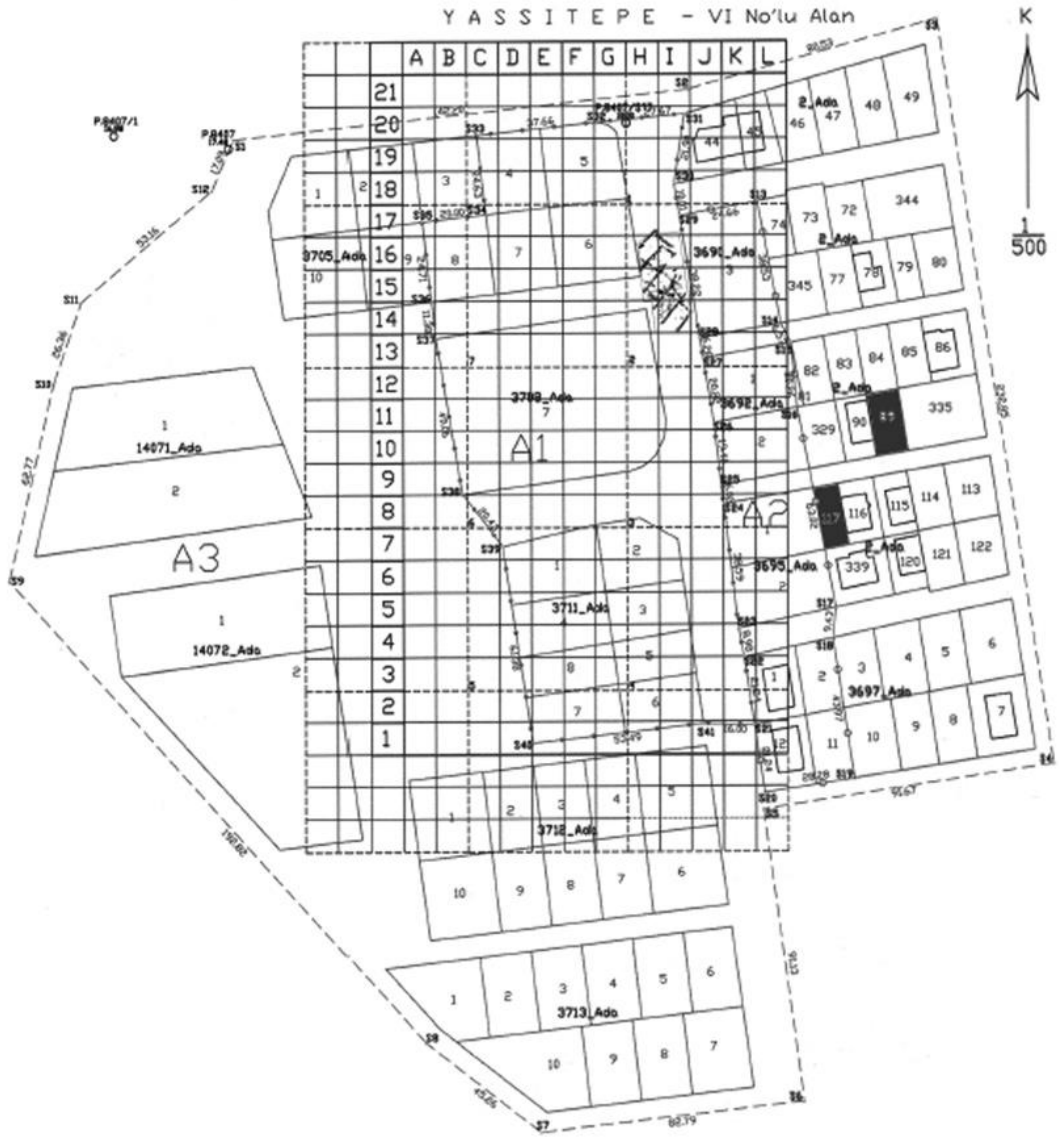

Şekil 4.1 İzmir'in prehistorik yerleşim alanı (Derin, 2012)

4.3 Yassitepe Höyüğü

Yassitepe Höyüğü, Bornova ilçesi Kazım Dirik mahallesi sınırları içerisinde, Forum Bornova'nın güneyinde yer almaktadır. Biri kuzeybatısından diğeri güneyinden geçen iki derenin arasında yer alan höyük; 7 metreye yaklaşan yüksekliğe sahip olmasına karşın, derelerin getirdiği alüvyonlarla çevresinin dolması sonucunda 1-2 metre yüksekliğe sahip yayvan bir tepe görünümünü almıştır. 2005 yılındaki araştırmalarda 1924-25 miladi tarihli 1/25 binlik harita üzerinde Osmanlıca 'yassitepe' adıyla işaretlenmiş alan dikkati çekmiş ve aynı yıl içerisinde höyük arkeolojik sit olarak tescil edilmiştir (Derin, 2015) (Şekil 4.2). Alana dair kazı çalışmaları ise Yeşilova Höyüğü kazı programı kapsamında 2010 yılında Yrd. Doç. Dr. Zafer DERİN başkanlığında başlamıştır.

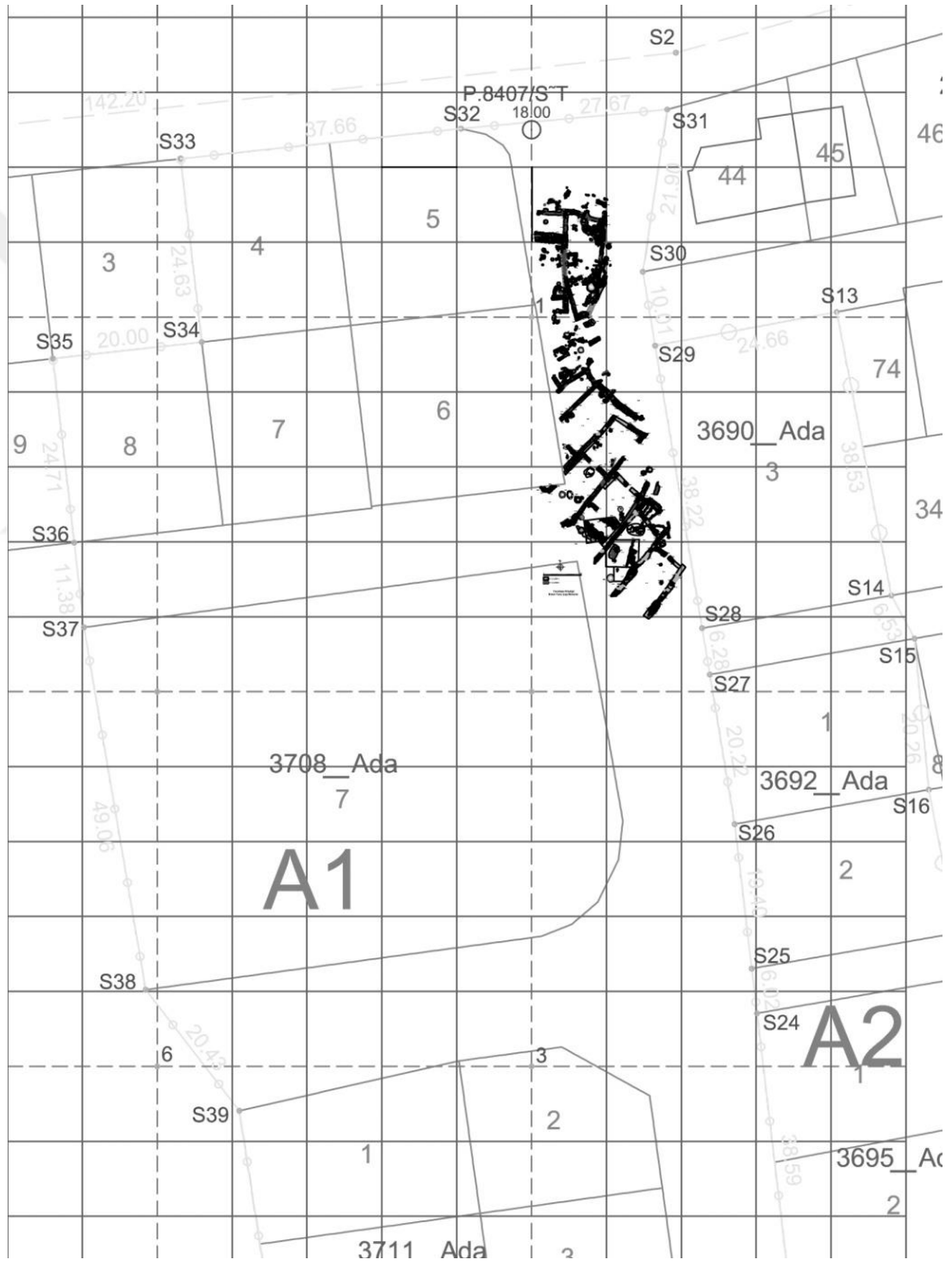

Şekil 4.2 Yassitepe topografik plan ve sit alanları (Derin, 2015)

Yassitepe Höyüğü, kuzey güney doğrultusunda yaklaşık 400 metre, doğu batı doğrultusunda 300 metre boyutlarındadır. Kalıntıları yüzey toprağının hemen 10 cm altından başlayan höyüğün, üzerine yapılan yol ve tarımsal faaliyetler nedeniyle yüzeye yakın kalıntılar kısmen tahrip olmuş ve höyüğün bir bölümü yakın zamanda inşa edilen konutların altında kalmıştır (Derin, 2013). Yapılan yüzey araştırmaları sonucunda yerleşimin; güneydoğu yönünde, günümüzde konutların bulunduğu alana

doğru yayılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Hyk yüzeyinde yapılan çalışmalarda ortaya çıkarılan çanak çömlek parçaları, höyükte Bizans, Kalkolitik ve Geç Neolitik ađ'a tarihlenen en az 4 farklı kültür tabakasının yer aldığını göstermektedir. Ancak höyükte elde edilen ana malzeme; Yassitepe'de kalın bir tabaka olarak temsil edilen en uzun süreli yerleşimin Tunç ağı'na tarihlendiğini ortaya koymaktadır (Derin, 2006).

şekil 4.3 Yassitepe Höyüğü mimari buluntuları (Kazı arşivi, 2015)

Yassitepe Höyüğü'nün güneybatısındaki Yeşilova Höyüğü neolitiğin erken dönemlerinden itibaren yerleşim gösterirken; derelerden kaynaklı su baskınları ve alüvyonlar Neolitiğin son döneminde, yerleşimcilerin höyüğü terk ederek Manda Çayı'nın kuzeyine yerleşmeye başlamalarına neden olmuştur. Kazı çalışmaları sonucu elde edilen çanak çömlek buluntularının benzerlikleri dikkate alındığında; Yeşilova Höyüğü'ndeki yerleşimcilerin Geç Neolitik Dönem'in sonunda 500 metre kuzeyde yer alan Yassitepe Höyüğü'ne yerleşmeye başlamış olabilecekleri düşünülmektedir (Derin, 2006).

Şekil 4.4 Yassitepe Höyüğü kazı alanı genel görünüş (Kişisel arşiv, 2015)

Derin; genel olarak höyüğün doğusunda yer alan 3.derece arkeolojik sit alanlarında 3690 ada 73 parselden başlayarak güneydoğuda 3695 ada 117 parsel kadar olan alan içinde Tunç Çağı'na ait mimari ve çanak çömlek buluntuları tespit edildiğini; özellikle 3692 adanın bulunduğu alandan itibaren de taş temellerin açığa çıkartıldığını belirtmektedir. 0.50-0.60 cm genişliğindeki taş duvarlar bölgeye ait çay taşları kullanılarak kuru duvar tekniğiyle inşa edilmiştir. Taş temellerin üzerinde kerpiç duvarların yükseldiği tespit edilmiştir (Derin, 2015) (Şekil 4.3, Şekil 4.4).

Yassitepe Höyüğü'ndeki taş temellerin ve kerpiç buluntularının Erken Tunç Çağı dönemi konutlarına ait olduğu tespit edilmiştir. Bu konutlar ortak duvarlara sahip, bitişik olarak inşa edilmiş ince uzun dikdörtgen planlı yapılardır. Çağdaşı olan diğer Batı Anadolu Erken Tunç Çağı yerleşimlerinden referansla konutların ahşap ve kerpiç malzemeli düz çatılara sahip olduğu; aynı zamanda çatılarda, kazılar sonucu konutların içlerinde ortaya çıkarılan ocakların varlığından referansla, ocakların üzerine denk gelen açıklıkların bulunduğu düşünülmektedir (Şekil 4.5).

Şekil 4.5 Yassitepe Höyüğü Erken Tunç Çağı yerleşimine yönelik restitüsyon çizimi (Kişisel arşiv, 2016)

4.4 Yassitepe Höyüğü'nde Tespit Edilen Sorunlar ve İhtiyaçlar

İzmir kentinin tarihöncesi dönemine ait önemli veriler sunan Yassitepe Höyüğü'nün, mevcut alan kullanımıyla, höyüğün kent içinde varlık göstermesini ve tarihi kimliğini ortaya koymasını engelleyen çeşitli sorunlar barındırdığı tespit edilmiştir.

Höyüğün kentin merkezinde yer alıyor olmasına rağmen; kent içerisindeki görünürlülüğünün oldukça zayıf olması alana dair en temel sorunlardan birini

oluşturmaktadır. Arkeolojik alanın, kentin yoğun kullanımlı alışveriş odaklarına oldukça yakın konumda olması ve yoğun trafik aksları arasında sıkışması höyüğün, kent kullanıcısı tarafından algılanmasını engelleyen başlıca faktörlerdir. Bununla birlikte höyüğe ait tanıtıcı, bilgilendirici ve yönlendirici elemanların oldukça yetersiz olması da alanın fark edilebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Höyüğün ulaşılabilirliği incelendiğinde; alana ana yaklaşım noktalarının hem araç kullanıcıları hem de yayalar için oldukça tanımsız olduğu görülmektedir. Alanın özellikle yaya ulaşılabilirliğinin zor olması höyüğün ziyaretçi sayısını olumsuz yönde etkilemektedir. Höyüğün mevcut kullanımında iki farklı girişi bulunmaktadır. Ancak her iki giriş noktası da alanı bilmeyen bir ziyaretçi için oldukça tanımsız noktalarda yer almaktadır.

Kazı alanı içindeki kullanım ele alındığında; kazılar sonucu ortaya çıkarılan buluntuların sunumuna yönelik olarak herhangi bir müdahalede bulunulmadığı görülmektedir. Kazı alanı içinde yönlendirici elemanların, buluntulara dair bilgilendirme panolarının eksikliği ve bir gezi güzergahının belirlenmemiş oluşu ziyaretçilerin arkeolojik alanı anlayabilmelerini zorlaştırmaktadır. Aynı zamanda höyükte; ziyaretçiler için klasik dönem eserlerine göre algılanması daha zor olan tarih öncesi buluntuların yer alıyor olması, kazı buluntularının sunuma dair eksikliği daha da önemli bir sorun haline getirmektedir.

Yassıtepe Höyüğü'nde tespit edilen sorunlar neticesinde; öncelikli olarak höyüğün algılanması ve kullanıcıların höyüğe yönlendirilmesine yönelik, alanın erişilebilirliğini ve alan kullanımını artıran bir düzenleme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Kazı alanı sınırları içerisinde ise; ziyaretçileri yönlendirecek, bilgilendirecek elemanlar ile bir gezi güzergahının oluşturulması ve kazı buluntularının sunumuna yönelik müdahale yöntemlerinin belirlenmesi gerekmektedir.

BÖLÜM BEŞ

YASSITEPE HÖYÜĞÜ'NE YÖNELİK ALAN DÜZENLEME YAKLAŞIMI

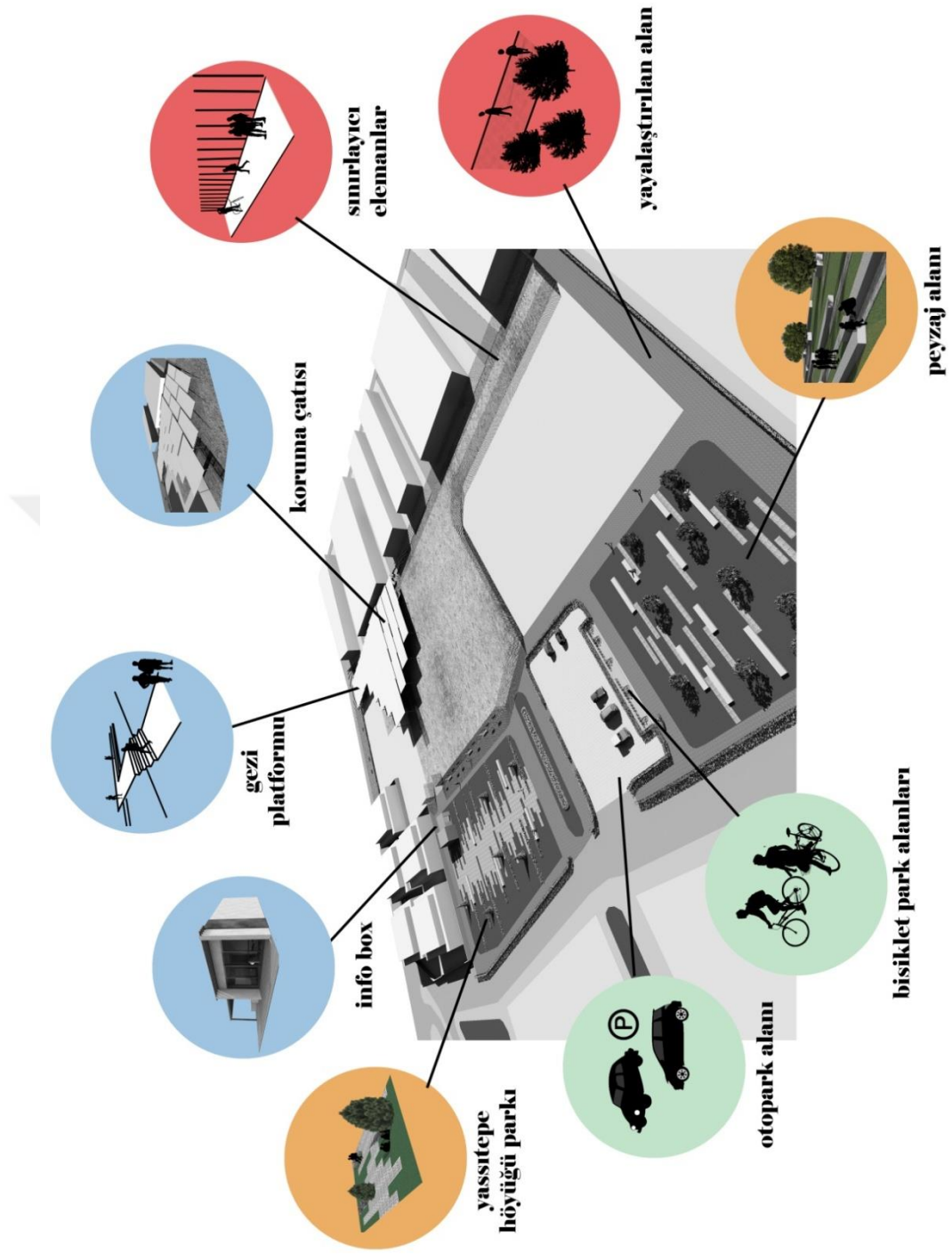
Yassitepe Höyüğü'nün alan kullanımında ve mevcut kazı buluntularının sunumunda tespit edilen sorunlar bağlamında; kentin merkezinde yer alan bir arkeolojik alan olarak höyüğün, kent içindeki fark edilirliliğinin artırılması ve buluntuların ziyaretçiler için en anlaşılır şekilde sunulmasına yönelik bir alan düzenleme yaklaşımı önerilmektedir.

Yassitepe Höyüğü'ne yönelik alan düzenleme yaklaşımında;

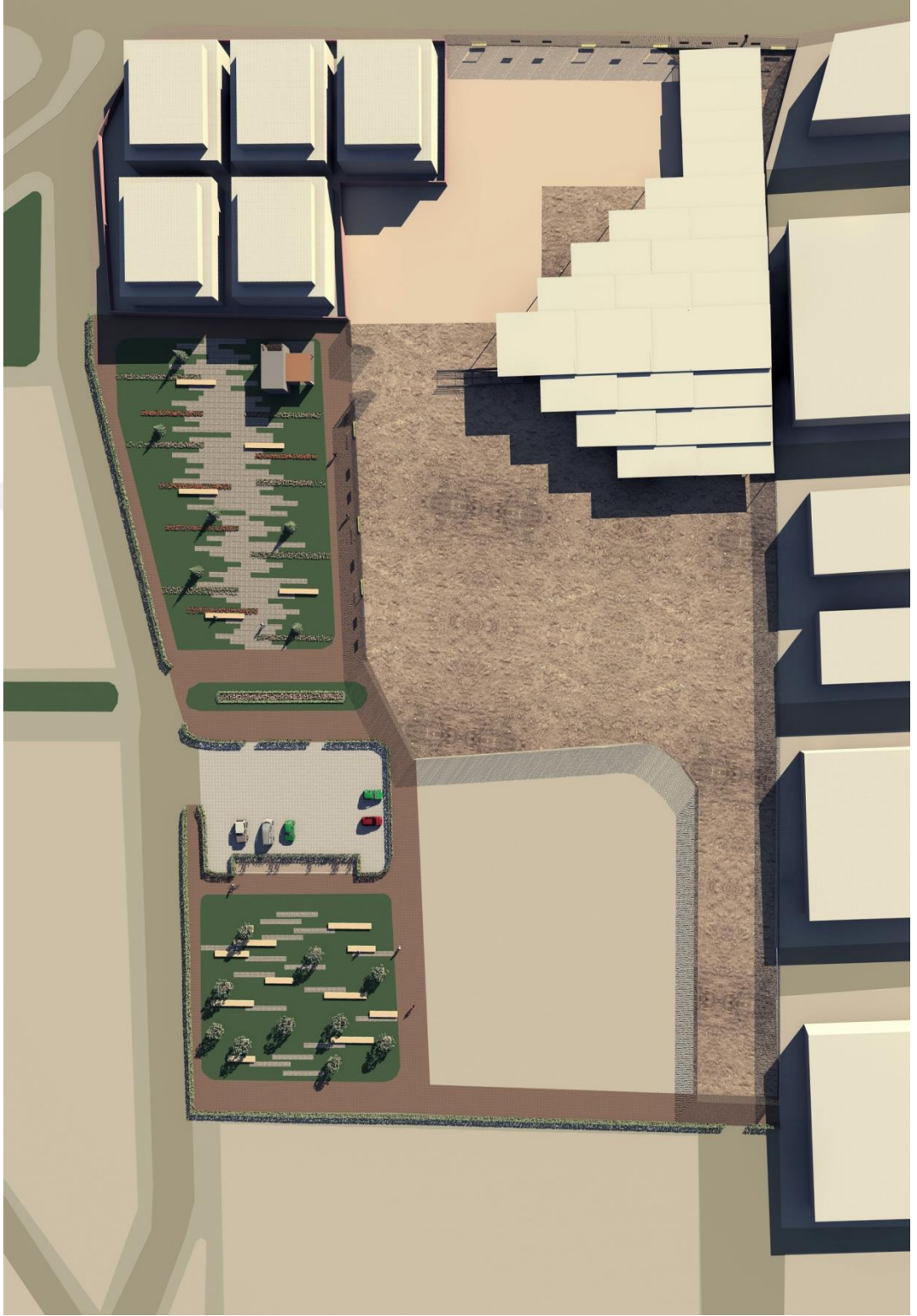
- Höyüğün kent içindeki fark edilirliliğinin artırılması,
- Höyüğün yakın çevresinin kentli için kullanılabilir bir kamusal mekan haline gelmesi,
- Alanın araç kullanıcısı, bisiklet kullanıcısı ve yayalar için kolay ulaşılabilirliğinin sağlanması,
- Kazı alanı içerisinde ziyaretçilerin yönlendirilmesi ve bilgilendirilmesi
- Kazı alanındaki buluntuların korunması,
- Klasik dönem eserlerine göre anlaşılması daha zor olan tarihöncesi döneme ait kalıntıların her yaşta kullanıcı için kolay anlaşılabilir biçimde sunulması

temel alınarak öneriler geliştirilmiştir.

Alan düzenleme önerisi; ziyaretçilerin alanın üst ölçekte, yakın çevresinden başlayarak alan içindeki sirkülasyonlarına uzanan 'yönlendirme' ve alandaki buluntuların korunması ve sunumunu temel alan 'koruma' başlıkları altında ele alınmıştır (Şekil 5.1, Şekil 5.2).

Şekil 5.1 Yasstepe Höyüğü alan düzenleme önerisi (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 5.2 Yasstepe Höyüğü alan düzenlemesi vaziyet planı (Kişisel arşiv, 2016)

5.1 Yönlendirme

Yassitepe Höyüğü'nün kent içinde yeterince varlık gösterememesinin en temel sebeplerinden biri; hem kent ölçeğinde hem de sit alanı sınırları içindeki alana yönlendirici düzenlemelerin yetersizliğidir. Alanın görünürlüğünü zedeleyen müdahalelerin varlığı, bilgilendirici elemanların eksikliği ve alanın ulaşılabilirliğinin zor olması kullanıcıların höyüğü fark etmelerini ve arkeolojik alana kolaylıkla dahil olabilmelerini engellemektedir. Bu bağlamda, yönlendirme üst başlığı altında alan, yakın çevresinden kazı alanı sınırları içine uzanan bir çerçevede ele alınarak; yeşil alanların düzenlenmesi, taşıt-yaya ulaşılabilirliğinin sağlanması, bilgilendirme elemanlarının konumlandırılması ve ziyaretçilerin kazı alanı içindeki dolaşımının sağlanmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

5.1.1 Höyüğün Kent Merkezi İçindeki Farkındalığının Arttırılması

Yassitepe Höyüğü'ne yönelik alan düzenleme önerisi oluşturulurken temel alınan yaklaşım, alanın kentle ve kentliyle entegre olabilmesinin sağlanmasıdır. Bu noktada; yalnızca sit alanı sınırları içerisinde oluşturulacak düzenlemeler ya da yalnızca kalıntıların sunumuna yönelik müdahaleler höyüğün kentle kuracağı bağı yeterince güçlü kılamamaktadır. Bu bağlamda; Yassitepe Höyüğü'nün yakın çevresinde gerçekleştirilecek alan düzenlemeleriyle, alanı üst ölçekten başlayarak ele alan bir yaklaşım geliştirilmiştir.

Höyüğün mevcut durumunda; yakın çevresindeki park alanlarında herhangi bir düzenlemenin olmaması, kazı alanını sınırlayan niteliksiz tel örgülerin varlığı, zaten yoğun konut dokusu ve ulaşım aksları arasında sıkışmış olan alanın kentle kurduğu görsel ilişkiyi daha da zedelemektedir (Şekil 5.3, Şekil 5.4). Bu nedenle höyüğün yakın çevresinin peyzaj alanları, taşıt-yaya yolları ve kent mobilyalarıyla düzenlenerek kentli için kullanılabilir kamusal bir mekan haline getirilmesi, böylece höyüğün hem kentle kurduğu görsel ilişkinin kuvvetlendirilmesi hem de aktif şekilde kullanılmasını hedeflenmektedir.

Şekil 5.3 Höyüğün mevcut durumunda yer alan niteliksiz tel örgüler (Kişisel arşiv, 2015)

Şekil 5.4 Höyüğün yakın çevresindeki boş park alanları (Kişisel arşiv, 2015)

5.1.2 Yassitepe Höyüğü ve Yeşilova Höyüğü Arasındaki Bağlantının Sağlanması

Yassitepe ve Yeşilova Höyükleri'nin hem tarihsel süreçteki ilişkileri hem de günümüzde kazı çalışmalarının aynı ekip tarafından gerçekleştiriliyor olması nedeniyle iki arkeolojik kazı alanı arasında fiziksel bir bağlantının kurgulanması önerilmektedir.

Kazı ekibinin gün içerisinde iki alan arasında sürekli etkileşim halinde olmaları ve kazı alanına gelecek ziyaretçilerin bireysel olarak ulaşımını sağlamaya yönelik olarak iki höyük arasında bir bisiklet ulaşım aksının oluşturulması öneri olarak sunulmaktadır. Bu noktada arkeolojik alanların yoğun araç trafiğine maruz kalmamaları ve kent içinde yaygınlaştırılmaya çalışılan bisiklet kullanımına da katkı sağlamak amaçlanmıştır.

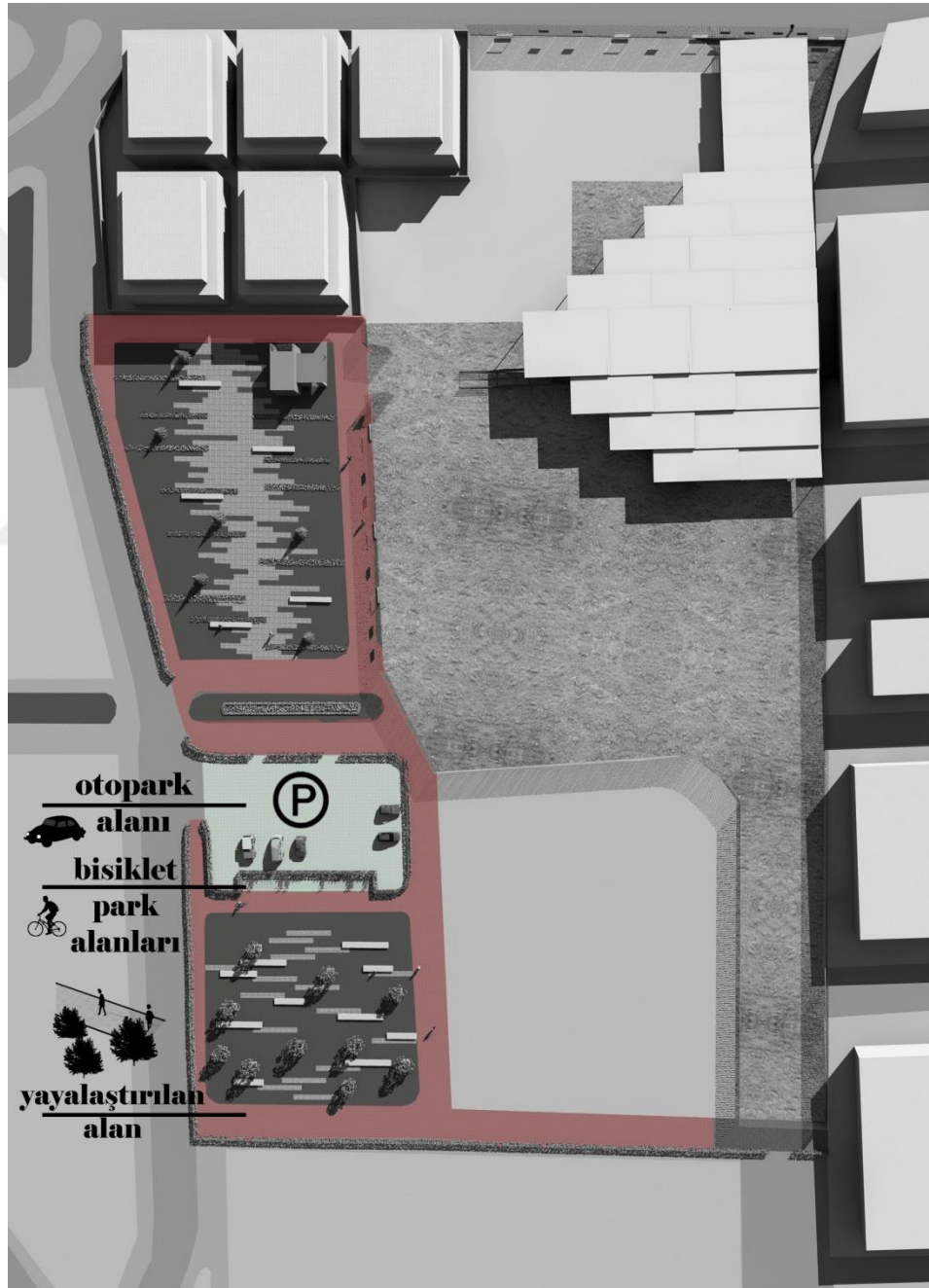
Yeşilova Höyüğü, kazı çalışmalarının daha önce başlaması ve alanda bir ziyaretçi merkezinin varlığı sebebiyle Yassitepe Höyüğü'ne oranla günümüzde daha fazla ziyaretçi potansiyeline sahiptir. Bu nedenle Yeşilova Höyüğü'ne gelen ziyaretçilerin alan için özel tasarlanacak küçük taşıtlar aracılığıyla Yassitepe Höyüğü'nü de ziyaret etmelerini sağlayacak bir gezi programının kurgulanması önerilmektedir. Böylece Yassitepe Höyüğü'nün Yeşilova Höyüğü'nün ziyaretçi potansiyelinden yararlanması ve aynı zamanda ziyaretçiler tarafından iki höyüğün tarihsel süreç içindeki ilişkisinin daha kolay anlaşılabilmesi hedeflenmektedir.

5.1.3 Höyüğün Çevresinde Yer Alan Yeşil Alanların Düzenlenmesi ve Yaya Yollarının Oluşturulması

Yassitepe Höyüğü günümüzdeki mevcut durumuyla yoğun konut dokusu ve ulaşım aksları arasında sıkışmış bir alan niteliğindedir. Alanın taşıt yoğunluğu altında zarar görmesi ve yaya ulaşılabilirliğinin zorluğu alanın kentle bağını zayıflatan ve alana gelecek ziyaretçi sayısını olumsuz etkileyen faktörlerdir.

Bu bağlamda öncelikle taşıtların girebilecekleri alan sınırları belirlenmiş ve imar planında otopark alanı olarak belirtilen alan, içerisine bisiklet park alanı da eklenerek düzenlenmiştir. Taşıtların girebildiği sınırlar dışında kalan alan ise tamamen yayalaştırılmıştır. Böylece arkeolojik alanın çevresinde taşıt yoğunluğu altında kalmadan, yaya kullanımının öne çıkarıldığı bir dolaşım alanı oluşturulmuştur (Şekil 5.5).

Şekil 5.5 Otopark alanı, bisiklet park alanı ve yayalaştırılan alan (Kişisel arşiv, 2016)

Otopark alanları ve yayalaştırılan alanların sınırlarının belirlenmesi zemin kaplamalarındaki farklılıklarla sağlanmıştır. Araç otoparkı, bisiklet park alanı ve yayalaştırılan dolaşım alanında farklı zemin kaplamaları kullanılırken; otopark alanını, bisiklet park alanından ve yayalaştırılan alandan ayırmak için yeşil peyzaj elemanlarından da yararlanılmıştır (Şekil 5.6, Şekil 5.7).

Şekil 5.6 Otopark alanları ve yayalaştırılan alanlar (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 5.7 Araç park alanı, bisiklet park alanı ve yayalaştırılan alandaki döşeme farklılıkları (Kişisel arşiv, 2016)

Yassitepe Höyüğü çevresinde yer alan niteliksiz tel örgüler yerine, 5 cm çapında çelik üzeri ahşap kaplama dikey çubuksal elemanlardan oluşan yeni bir sınırlayıcı eleman önerilmektedir. 10 cm aralıklarla yerleştirilen, 3,5 metre yüksekliğindeki çubuksal elemanlar 20 cm ve 1 metre hizalarından geçen ara kayıt elemanlarıyla desteklenmektedir. Düşey çubuksal elemanlar kullanılarak tasarlanan sınırlayıcı elemanın, alanın çevresine set koyan değil aksine alanın kentle olan görsel ilişkisini kuvvetlendirecek geçirgen bir yüzey oluşturması hedeflenmiştir (Şekil 5.8).

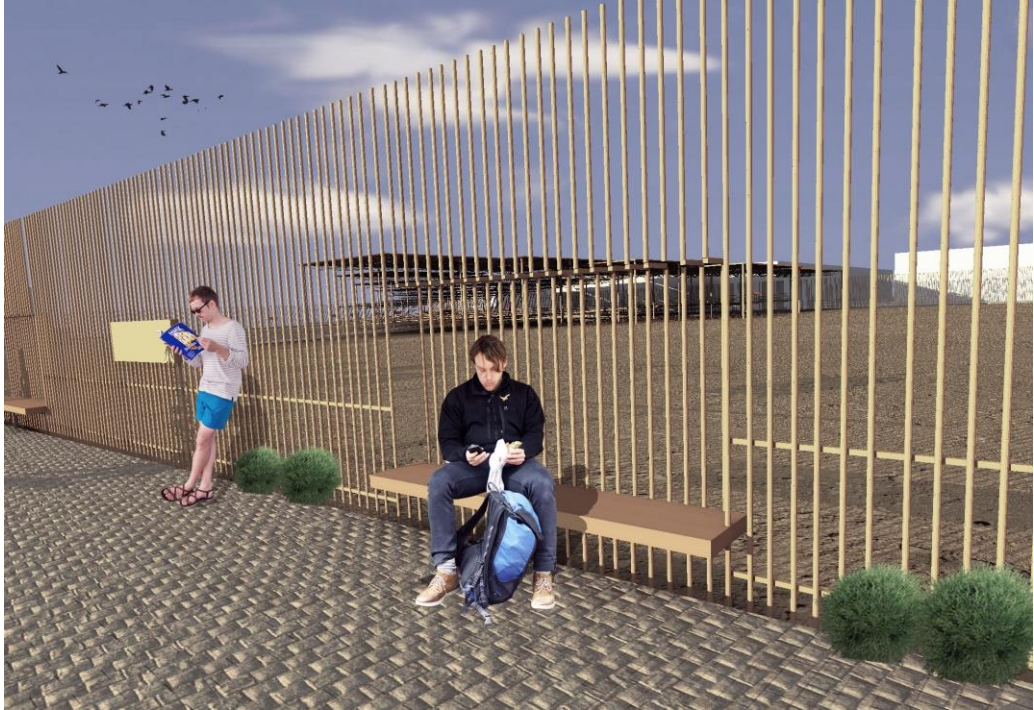
Şekil 5.8 Yayalaştırılan alan ve dikey çubuksal elemanlardan oluşan sınırlayıcı eleman (Kişisel arşiv, 2016)

Yayalaştırılan alan boyunca devam eden sınırlayıcı elemanlar yer yer yine ahşap malzemedeki oluşan bilgilendirme panoları ve oturma elemanlarıyla desteklenmektedir (Şekil 5.9). Oturma elemanları, çubuksal elemanların kıvrılarak sınırlayıcı eleman yüzeyinde bir nevi niş yaratmasıyla oluşturulmuştur. Bu elemanların kısmen arkeolojik alana dahil olmasıyla kullanıcıların hem kazı alanını hem de kamusal alanı kolaylıkla algılayabilmesi amaçlanmıştır (Şekil 5.10). Sınırlayıcı eleman üzerinde, kentlinin kullanımına sunulan oturma elemanları ve bilgilendirme panolarının varlığı; sınırlayıcı olarak nitelenen elemanı bir sınır yüzeyi

olmaktan çıkararak, kamusal alan ve arkeolojik alan arasında bir etkileşim yüzeyi haline getirmektedir.

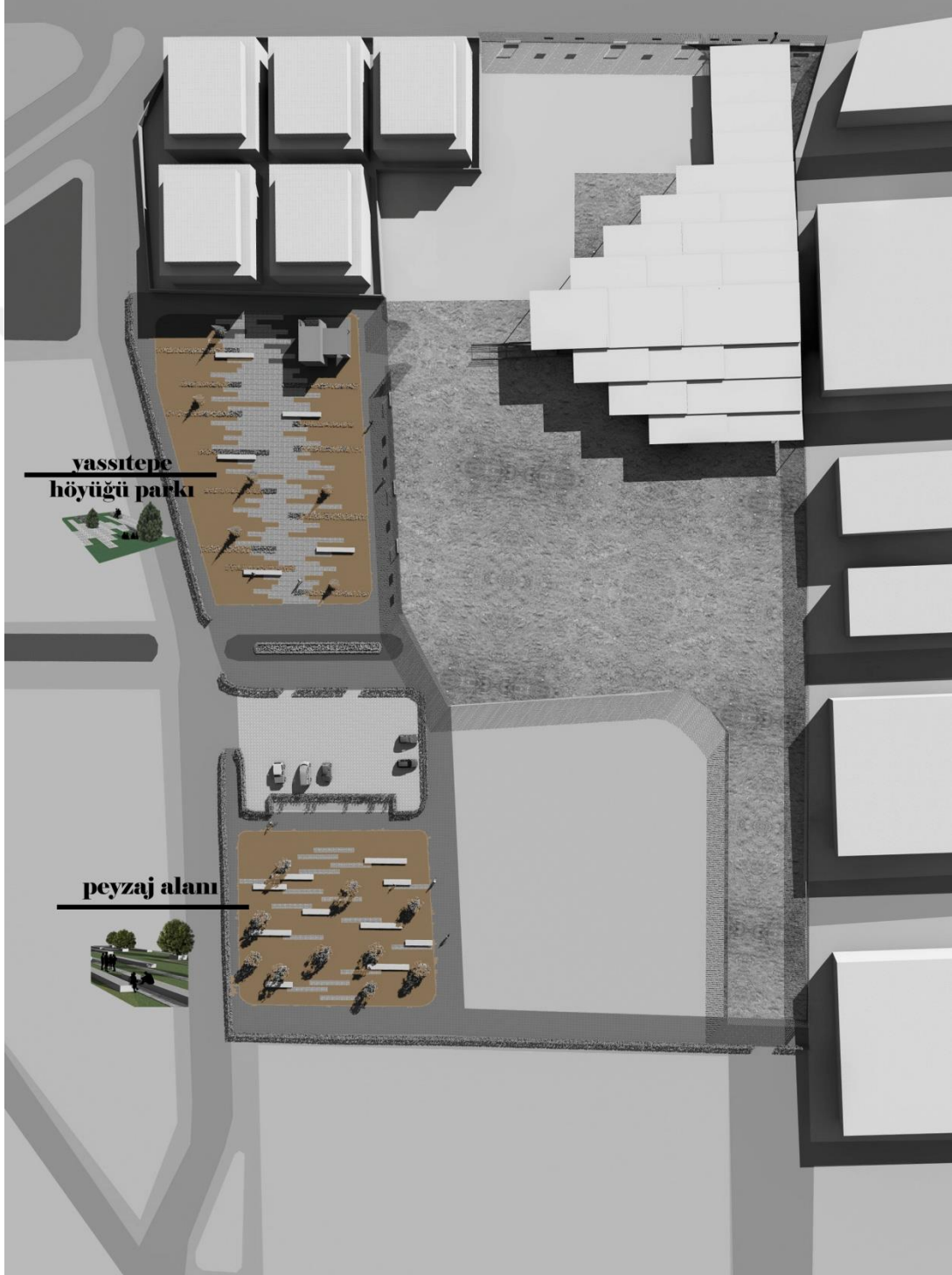
Şekil 5.9 Bilgilendirme panoları ve oturma elemanlarıyla desteklenen sınırlayıcı eleman (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 5.10 Oturma elemanları (Kişisel arşiv, 2016)

Yassitepe Höyüğü çevresinde yer alan, imar planında park alanı olarak ifade edilmiş, ancak günümüzde herhangi bir düzenlemenin yer almadığı bu alanlarda peyzaj düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi önerilmektedir (Şekil 5.11, Şekil 5.12).

Şekil 5.11 Peyzaj alanı olarak düzenlenmesi önerilen alanlar (Kişisel arşiv, 2016)

Tez sürecinde, tez kapsamındaki önerilerden bağımsız olarak, Yassitepe Höyüğü çevresindeki alanlardan birine yönelik park düzenlemesi Kazı Başkanı Yrd. Doç. Dr. Zafer DERİN öncülüğünde, Bornova Belediyesi tarafından gerçekleştirilmeye başlanmıştır. ‘Yassitepe Höyüğü Parkı’ adı verilen alan içinde, hem ziyaretçilerin bilgilendirilecekleri hem de kazı ekibinin kullanabileceği bir mekan olması amacıyla info box konumlandırılmıştır.

Uygulamasına başlanan park alanı dışındaki alan için oturma elemanları ve sergi elemanlarından oluşan bir peyzaj düzenlemesi önerilmektedir. Öncelikle; alanda çim ve yer yer taş kaplama malzemelerinden oluşan bir zemin oluşturulmasına ve ağaçlandırma çalışması yapılmasına karar verilmiştir. Peyzaj alanı içerisinde sabit elemanlar olarak masif ahşap malzemeden üretilmiş, dikdörtgen prizma formlu oturma elemanları tasarlanmıştır. Sabit oturma elemanlarının bazılarında oluşturulan toprak yüzeylere küçük ağaçlar konumlandırılmıştır.

Şekil 5.12 Öneri peyzaj düzenlemeleri (Kişisel arşiv, 2016)

Peyzaj alanı içerisindeki sabit oturma elemanlarının haricinde, kullanıcıların alanı daha serbest kullanabilmelerine imkan vermek amacıyla yerleri değiştirilebilir, farklı renklerde, küp formulu oturma elemanları tasarlanmıştır (Şekil 5.13, Şekil 5.14).

Alanın aynı zamanda bir sergileme mekanı işlevi de taşıması amaçlanarak alanda konumlandırılmak üzere sergileme elemanları tasarlanmıştır. Masif ahşap kaide üzerine yerleştirilecek cam küplerden oluşan sergileme elemanlarının içerisine Yassitepe Höyüğü'ndeki kazı çalışmaları sırasında çıkarılan çanak-çömlek buluntularının replikalarının sergilenmesi önerilmektedir (Şekil 5.15).

Yassitepe Höyüğü'nün yakın çevresinin yayalaştırılması ve oturma, sergileme gibi işlevlere sahip peyzaj alanlarıyla düzenlenmesi, arkeolojik alanın kentle kurduğu ilişkide etkileşim sağlayan bir ara mekan yaratırken, aynı zamanda kent kullanıcılarına kullanılabilir kamusal bir mekan sunmaktadır.

Şekil 5.13 Peyzaj alanında önerilen oturma ve sergileme elemanları (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 5.14 Peyzaj alanı ve oturma elemanları (Kişisel arşiv, 2016)

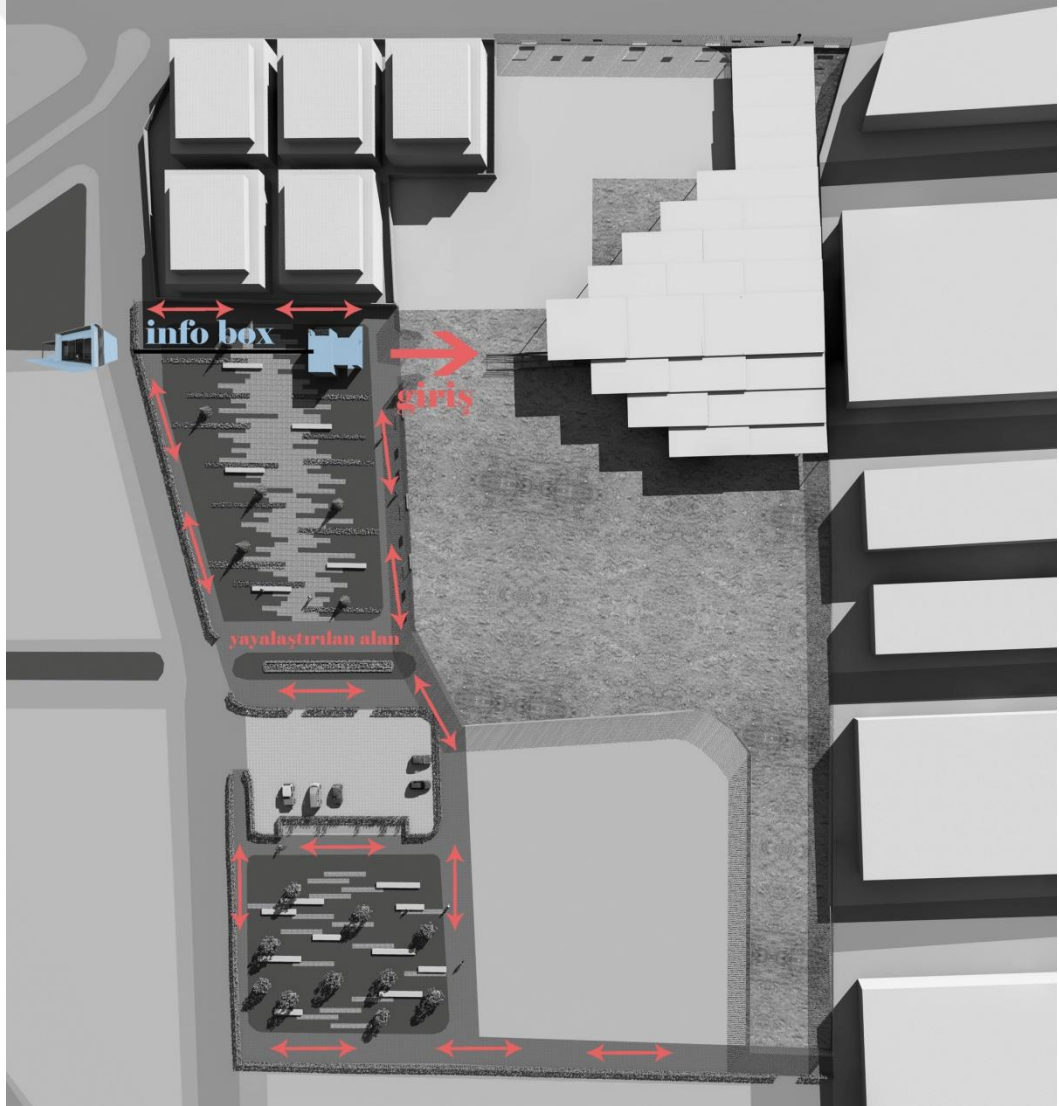

Şekil 5.15 Peyzaj alanında yer alan oturma ve sergileme elemanları (Kişisel arşiv, 2016)

5.1.4 Giriş Yönünün Yeniden Konumlandırılması

Yeşilova Höyüğü'nün mevcut durumunda bulunan girişler bu noktalara herhangi bir yönlendirmenin olmamasının da etkisiyle oldukça tanımsızdır. Alan düzenlemesi kapsamında girişin daha tanımlı ve yayalar için kolay ulaşılabilir hale getirilmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda, tez kapsamı dışında belediye tarafından uygulamasına başlanan info box'ın konumu ve yaya akslarının kesişim noktası referans alınarak giriş noktası belirlenmiştir. Giriş noktasının belirlenmesinde; ziyaretçilerin arkeolojik alanı en kolay algılayabilecekleri noktadan alana dahil olmaları gerektiği de dikkate alınmıştır (Şekil 5.16, Şekil 5.17, Şekil 5.18).

Şekil 5.16 İno box , yaya aksları ve giriş noktası ilişkisi (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 5.17 Info box ve kazı alanı girişi (Kişisel arşiv, 2016)

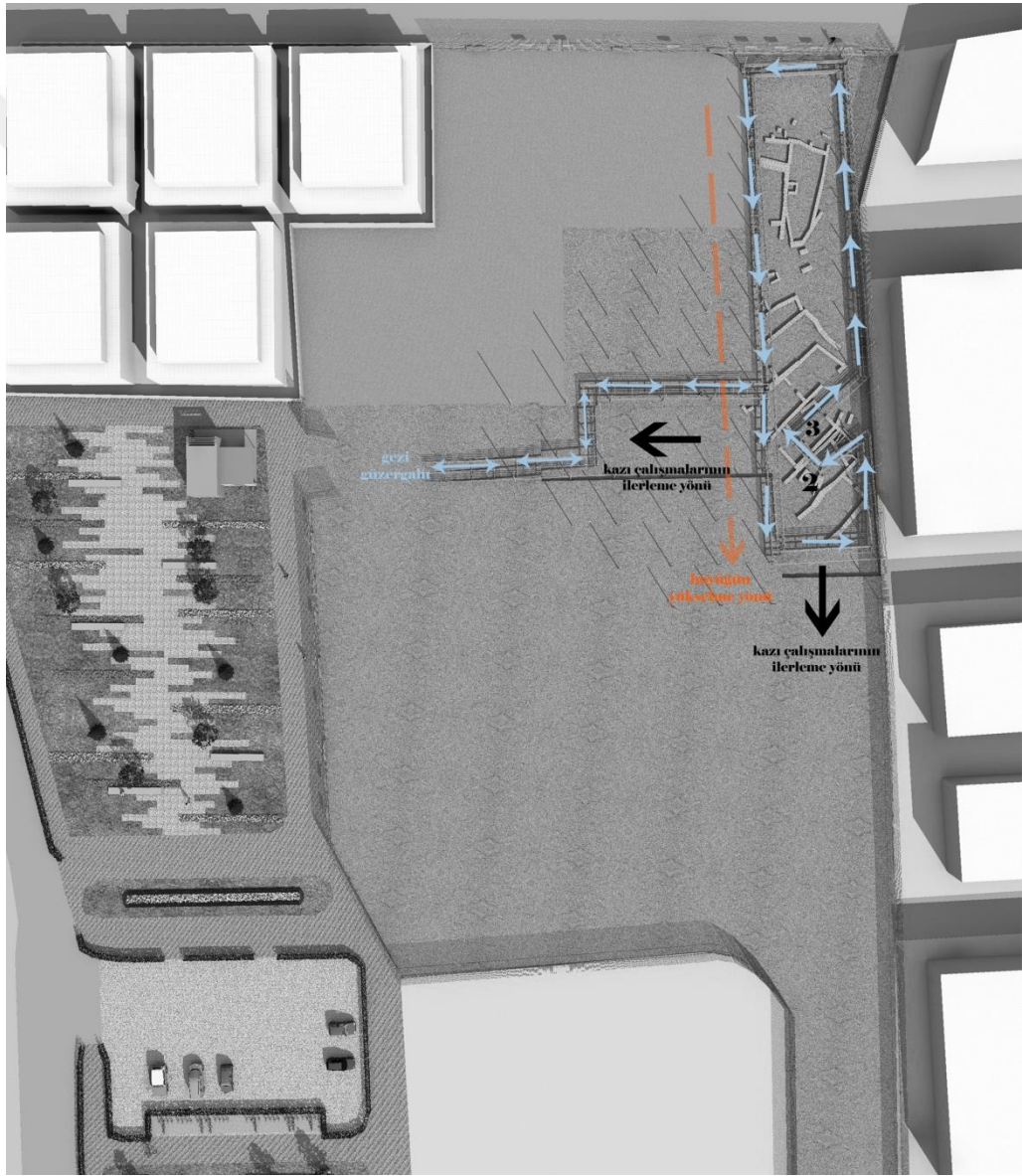

Şekil 5.18 Kazı alanı ziyaretçi girişi (Kişisel arşiv, 2016)

5.1.5 Ziyarete Açılacak Alanlarda Gezi Güzergahının Tasarlanması

Yassitepe Höyüğü kazı alanı sınırları içerisinde, günümüzdeki mevcut haliyle, ziyaretçilere yönelik herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ziyaretçilerin kazı alanı sınırları içerisindeki dolaşımını sağlamak amacıyla bir gezi güzergahı belirlenerek, gezi platformları tasarlanmıştır. Ziyaretçilerin alanda, belirlenen bir gezi rotası dahilinde dolaşım göstermeleri; arkeolojik kalıntıları belirli bir düzen içerisinde görerek daha kolay algılamalarını sağlamaktadır (Şekil 5.19).

Şekil 5.19 Gezi güzergahı (Kişisel arşiv, 2016)

Gezi güzergahının belirlenmesinde kazı çalışmalarının mevcut durumu, süreç içerisinde hangi yönde ilerleyeceği referans alınmış ve ziyaretçilerin kalıntıları algılamasını kolaylaştıracak noktalar belirlenerek güzergah o doğrultuda şekillendirilmiştir. Kazılmış olan mevcut alanın çevresinde dolaşım gösterecek biçimde belirlenen güzergah; höyüğün en iyi durumda ortaya çıkarılmış olan 2 ve 3 numaralı konutların olduğu noktada, konutların içine dahil olmaktadır. Güzergah 2 numaralı konutun girişinden başlayarak; öncelikle 2 numaralı konutun, sonrasında da 2 ve 3 numaralı konutların arasında tespit edilen ve kapı olduğu düşünülen açıklıktan 3 numaralı konutun içerisine geçerek devam etmektedir. Böylece, höyük ile ilgili önemli veriler sunan bu mimari kalıntıları ziyaretçilerin yakından görmelerini ve konutları daha iyi algılayabilmelerini sağlamak amaçlanmaktadır.

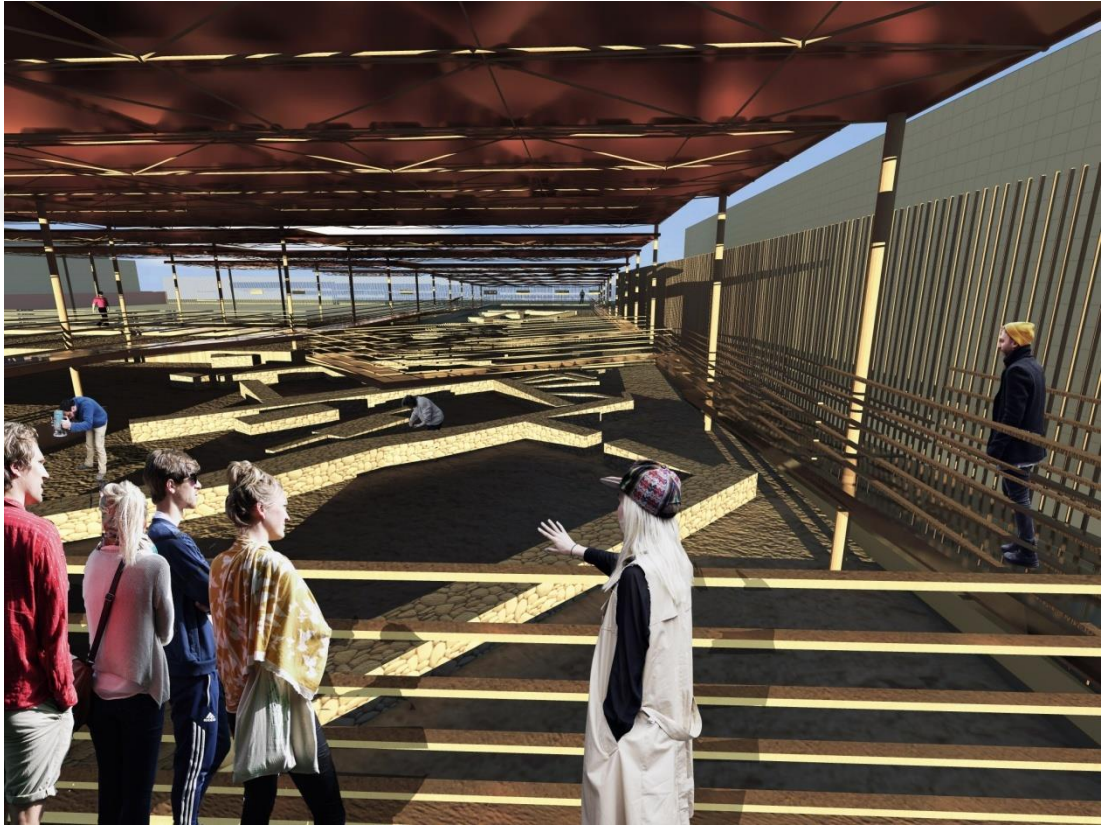
Kazı alanı sınırları içerisinde belirlenen gezi güzergahı doğrultusunda bir gezi platformu tasarımı gerçekleştirilmiştir. Gezi platformunun oluşturulmasında; arkeolojik kalıntılara zarar vermeyecek şekilde, alana minimum düzeyde dokunan, görsel olarak alanı baskılamayan ve kazı çalışmalarının ilerleme sürecine göre güzergahına eklemeler yapılmasına imkan veren bir tasarım anlayışı temel alınmıştır.

Şekil 5.20 Gezi güzergahı başlangıç noktası (Kişisel arşiv, 2016)

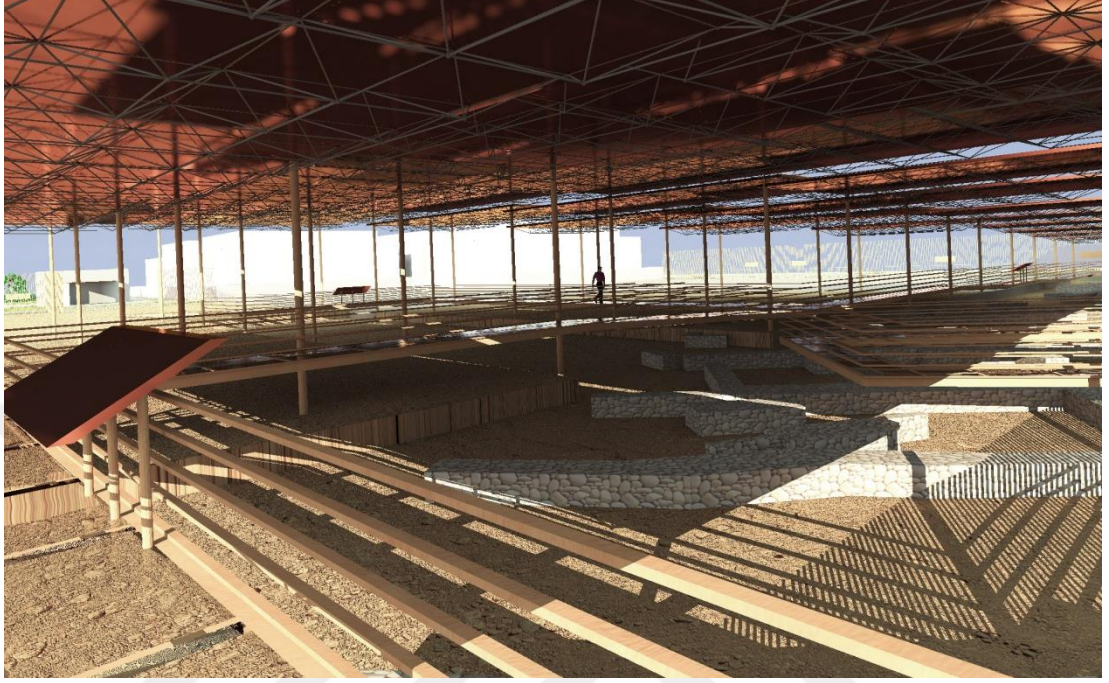
Gezi platformu tasarlanırken; ziyaretçilerin bir höyükte olduklarını algılayabilmelerini sağlamak amacıyla, höyüğün yükseldiği noktalar doğrultusunda rampalar oluşturulmuştur. Ziyaretçiler höyüğün yükseldiği noktalarda rampalarla üst kottaki platformlara alınmaktadır. Gezi platformlarının rampalarla birbirine bağlanması aynı zamanda alana engelli kullanıcı erişimin kolaylıkla sağlanmasını da hedeflemektedir (Şekil 5.20, Şekil 5.21, Şekil 5.22).

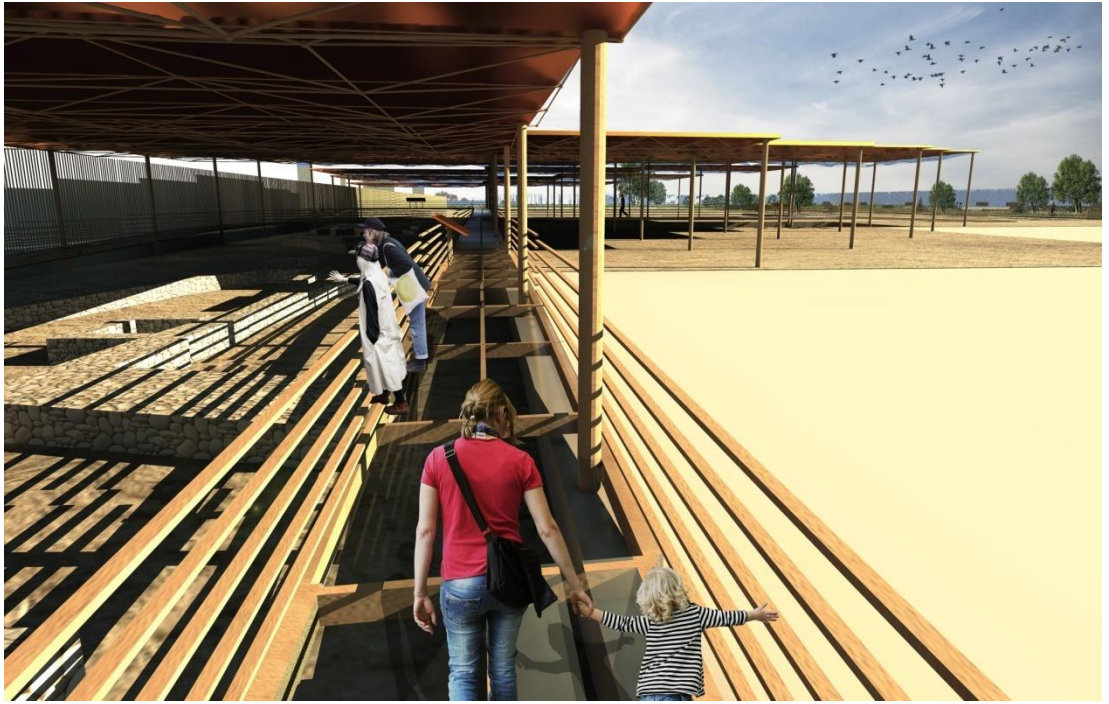
Şekil 5.21 Gezi platformu (Kişisel arşiv, 2016)

Arkeolojik alanlara getirilen ek yapı niteliğinde olan gezi platformunun, alana zarar vermeyecek paslanmaz çelik taşıyıcı elemanlardan üretilmesi ve alanın dokusuyla uyum sağlayabilmesi için çelik yüzeyin üzerinin ahşap ile kaplanması önerilmektedir. Platformların döşeme malzemesi olarak; 3 cm kalınlığında lamine cam malzeme belirlenmiştir. Döşeme yüzeyinde cam malzemenin kullanılmasıyla ziyaretçilerin platformun altında kalan kalıntıları algılamalarında oluşabilecek sorunların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Gezi platformunun yanal yüzeylerinde yatay, çizgisel ahşap elemanlardan oluşan korkulukların kullanılması önerilmektedir.

Elemanların platform boyunca devam eden çizgiselliği ve sürekliliğinin ziyaretçiler üzerinde yönlendirici bir etki yaratması amaçlanmıştır (Şekil 5.23).

Şekil 5.22 Gezi platformunda yer alan rampalar (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 5.23 Gezi platformunun cam döşemesi ve ahşap korkulukları (Kişisel arşiv, 2016)

5.1.6 Yönlendirme Elemanları ve Bilgilendirme Panolarının Tasarlanması ve Konumlandırılması

Yassitepe Höyüğü'ne kent kullanıcısının yönlendirilmesiyle ilgili temel sorunlardan biri; alana dair bilgi veren elemanların yetersizliğidir. Alan düzenleme önerisi kapsamında; hem höyüğün kentle etkileşim kurduğu sınırlayıcı eleman yüzeyinde hem de höyük içinde çeşitli noktalarda bilgilendirme panolarının konumlandırılmasına karar verilmiştir.

Şekil 5.24 Ana ulaşım aksına cephe veren yüzeye yerleştirilen bilgilendirme elemanları (Kişisel arşiv, 2016)

Höyüğün, önerilen peyzaj alanlarına ve alışveriş alanlarının bulunduğu, ulaşım aksına cephe veren yüzeylerine kazı alanına ait veriler sunan bilgilendirme panolarının yerleştirilmesi önerilmektedir. Bu bilgilendirme panolarının; sınırlayıcı elemana uygun olarak masif ahşap malzemeden üretilmesine karar verilmiştir. Bilgilendirme panolarında kazı çalışmalarına ait verilerle birlikte buluntuların çizim

ve rölyeflerinin de yer alması verilen bilgileri daha kolay anlaşılır hale getirecektir. Bilgilendirme elemanları; yayalaştırılan alana ve otobüs duraklarının yer aldığı, bir bekleme noktası olan ana ulaşım aksına cephe veren yüzeye yerleştirilerek kent kullanıcısının Yassitepe Höyüğü'nü fark etmesi ve alanı ziyaret etmeden de höyükle ilgili bilgi alabilmesi amaçlanmaktadır (Şekil 5.24).

Yassitepe Höyüğü kazı alanı sınırları içerisinde de ziyaretçileri bilgilendirmeye yönelik olarak, gezi platformu üzerine bilgilendirme elemanlarının yerleştirilmesi önerilmektedir. Bu elemanlar, gezi platformunun malzemelerine uygun olarak çelik üzeri ahşap kaplama ayaklar üzerine yerleştirilecek masif ahşap panolardan oluşturulacaktır. Gezi güzergahı üzerine yerleştirilecek bilgilendirme elemanlarının, güzergahın başlangıcı, höyüğün en yüksek noktası, 2 ve 3 numaralı konutların bulunduğu alan gibi belirlenen noktalara konumlandırılması önerilmektedir. Böylece, ziyaretçilerin bir rehber önderliğinde olmadan da alanı kolaylıkla anlayarak gezebilmeleri hedeflenmektedir (Şekil 5.25).

Şekil 5.25 Gezi platformu üzerine konumlandırılan bilgilendirme elemanları (Kişisel arşiv, 2016)

5.2 Koruma

Arkeolojik sit alanlarındaki alan düzenleme faaliyetlerinin alanda var olan koruma ihtiyaçları göz önüne alınarak, yasal düzenlemeler çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Yassitepe Höyüğü'nde kazı çalışmaları sonucu çıkarılan mimari buluntuların korunması ve sunumuna yönelik müdahale önerileri geliştirilmiştir.

5.2.1 Mimari Buluntuların Konservasyonu ve Tamamlanması

Yassitepe Höyüğü'nde Erken Tunç Çağı'na ait 0.50-0.60 cm genişliğinde taş duvar örgüsünden oluşan konut temelleri bulunmaktadır. Temel buluntuları içerisinde en iyi korunmuş durumda olan ve yerleşime dair en çok veriyi sunan; 2 ve 3 numaralı konutlara ait kalıntılardır. Bu noktada; höyükteki taş temel ve kerpiç kalıntılarında oluşan tüm mimari buluntuların öncelikle gerekli konservasyon çalışmalarının gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Aynı zamanda 2 ve 3 numaralı konutlara ait temel kalıntılarının korunması ve sunumuna yönelik olarak çeşitli müdahale ve tamamlama yöntem önerileri geliştirilmiştir. 2 ve 3 numaralı konutların sunumuna ve tamamlanmasına yönelik öneriler 'BÖLÜM 6 – YASSITEPE HÖYÜĞÜ ERKEN TUNÇ ÇAĞI KONUT BULUNTULARININ KORUNMASI VE SUNUMUNA YÖNELİK ÖNERİLER' de ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

5.2.2 Koruma Strüktürüne İhtiyaç Duyan Alanlar

Arkeolojik kazı alanlarındaki mimari buluntuların korunmasına yönelik konservasyon çalışmaları ve çeşitli müdahale yöntemleri geliştirilmesi; kalıntıların yağış, rüzgar, güneş gibi dış faktörlere karşı korunmasında çoğunlukla yetersiz kalmakta ve bir koruma strüktürüne ihtiyaç duyulmaktadır. Yassitepe Höyüğü'ndeki taş duvar ve kerpiç buluntularından oluşan mimari kalıntıların, özellikle kerpicin iklimsel faktörlerden kolay etkilenmesi sebebiyle, uzun vadede korunabilmesinin sağlanması amaçlanarak bir koruma strüktürü tasarımı önerilmektedir. Tasarlanan

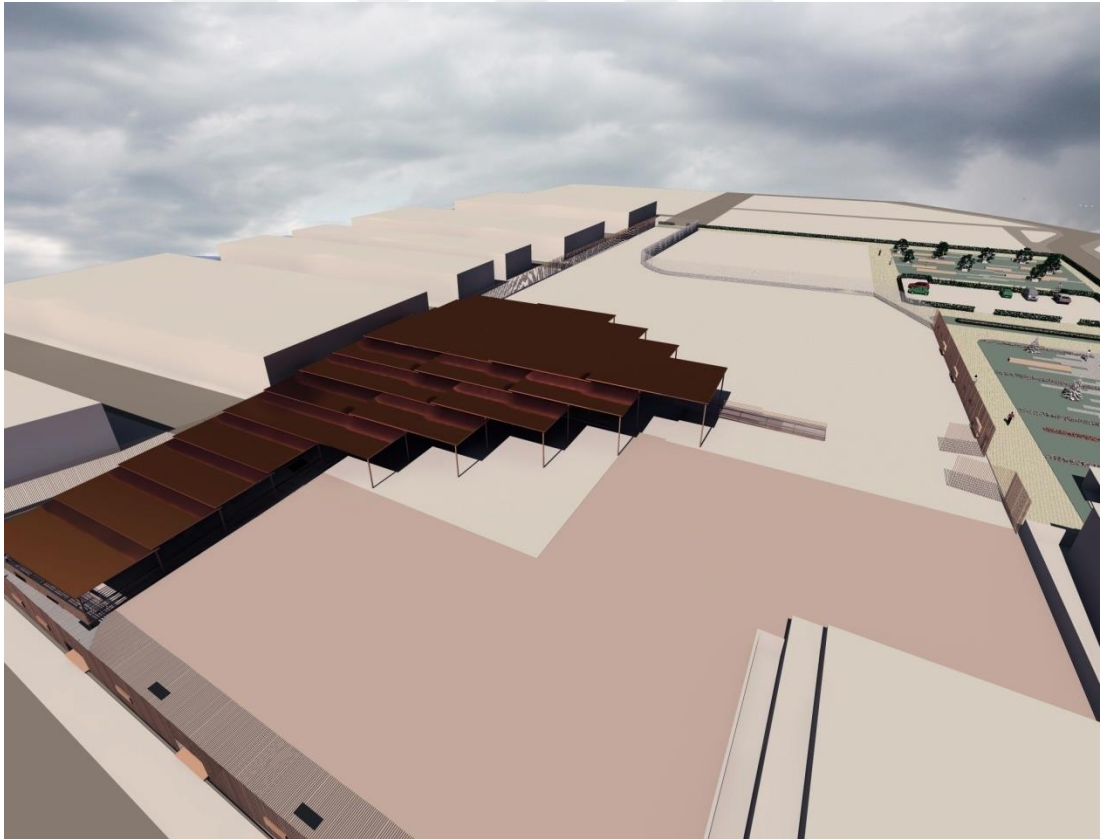
strüktür aynı zamanda, kazı ekibine çalışmalarını rahatlıkla sürdürebilecekleri bir alan yaratmayı amaçlamaktadır (Şekil 5.26).

Şekil 5.26 Koruma strüktürü vaziyet planı (Kişisel arşiv, 2016)

Koruma strüktürlerinin tasarım sürecinde; alanın arazi koşulları, iklimsel özellikleri, kalıntıların mevcut durumu ve kazı yerleşim alanı gibi girdiler temel alınırken; gerçekleştirilecek tasarımın zemine az sayıda taşıyıcı elemanla yük aktaran, geniş açıklıklar geçmeye olanak veren, gerektiğinde sökülebilir / çoğaltılabilir bir sisteme sahip olması hedeflenmektedir (Tanaç Zeren ve Uyar, 2010). Bu bağlamda Yassitepe Höyüğü'nün alan özellikleri incelenerek, koruma strüktürünün oluşturulmasında alana özgü bir tasarım anlayışı belirlenmiştir.

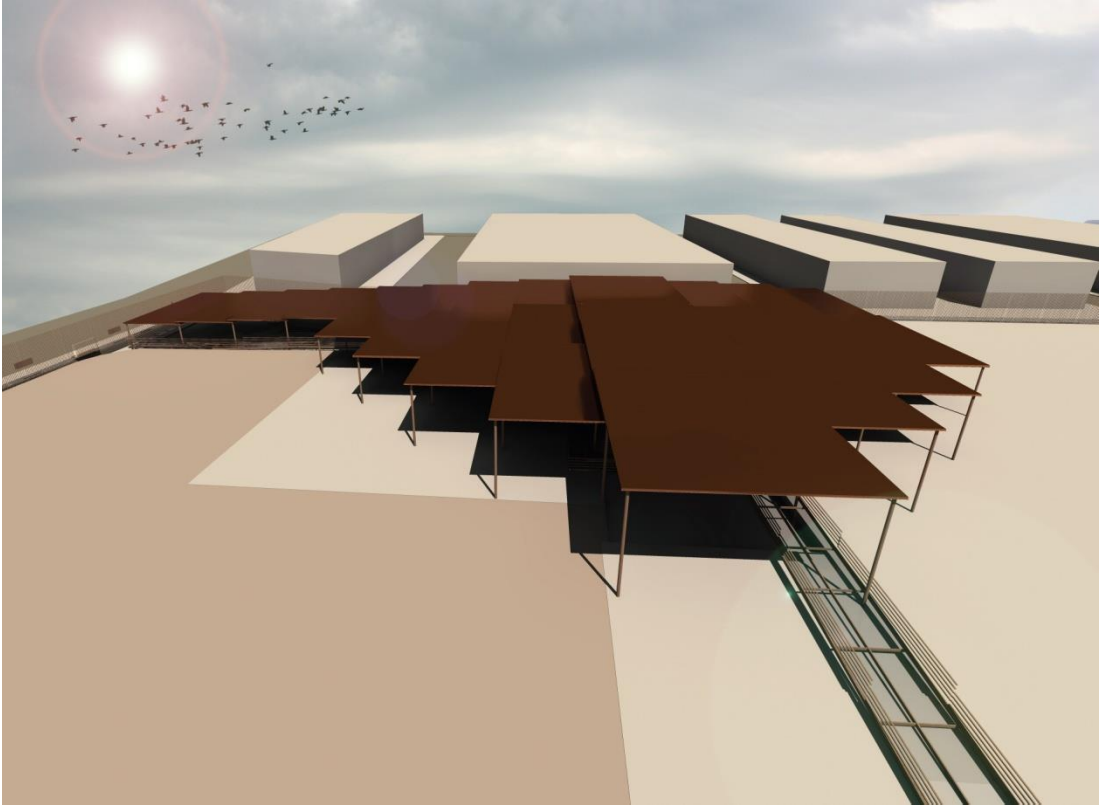
Yassitepe Höyüğü için önerilen koruma strüktürünün, alanda sera etkisi yaratmaması amacıyla yanal yüzeylerinin kapatılmadan yalnızca üst örtü olarak kurgulanmasına karar verilmiştir. Üzeri örtülecek alan, günümüzde buluntuların yer aldığı mevcut kazı alanı ile kazının yakın vadede ilerleyeceği alanlar olarak belirlenmiştir.

Şekil 5.27 Modüler elemanlardan oluşturulan koruma çatısının genel görünüşü (Kişisel arşiv, 2016)

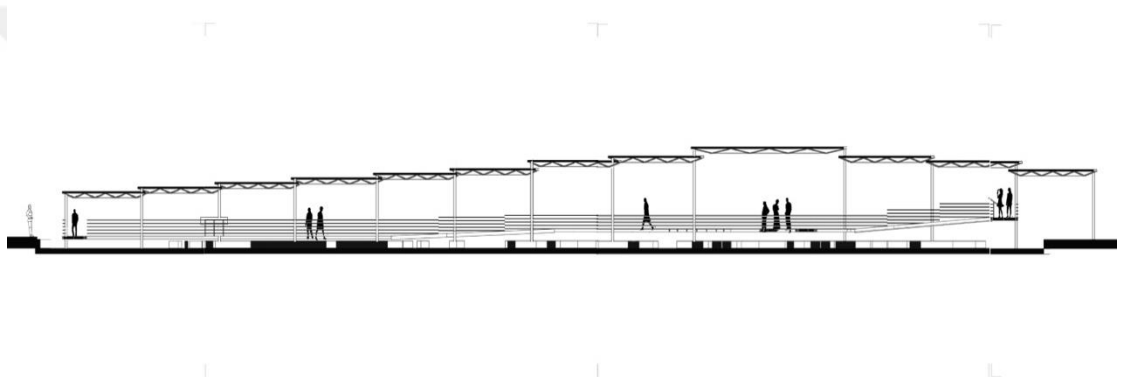
Koruma strüktürünün kazı alanı üzerine konumlandırılmasında mevcut kazı sınırları referans alınmış ve öncelikle zemine yük aktaracak taşıyıcıların yerleri belirlenmiştir. Bu noktada taşıyıcı elemanların, kalıntıların bulunduğu alanın dış sınırlarında kalarak, kalıntılara zarar vermeyecek şekilde konumlandırılabilceği akslar belirlenmiştir.

Kazı alanının mevcut durumu ve kazı çalışmalarının süreç içerisindeki ilerleme yönleri göz önüne alındığında; Yassitepe Höyüğü için önerilen koruma strüktürünün, gerektiğinde çoğaltılabilmesine olanak verecek modüler elemanlardan oluşturulmasına karar verilmiştir. Mevcut kazı alanı sınırları ve geçilmesi gereken temiz açıklık referans alınarak 6,5 x 15 metre boyutlarında bir modül temel alınmıştır. Kazı alanındaki buluntularının yerleşim biçimlerinin gerektirdiği durumlarda modüller, 6,5 x 15 metre genişliğindeki modül temel alınarak a/2, a, b/2, b gibi oranlarda genişletilmiştir. Koruma strüktürü toplamda 22 modüler elemandan oluşmaktadır (Şekil 5.27, Şekil 5.28).

Şekil 5.28 Koruma çatısı genel görünüş (Kişisel arşiv, 2016)

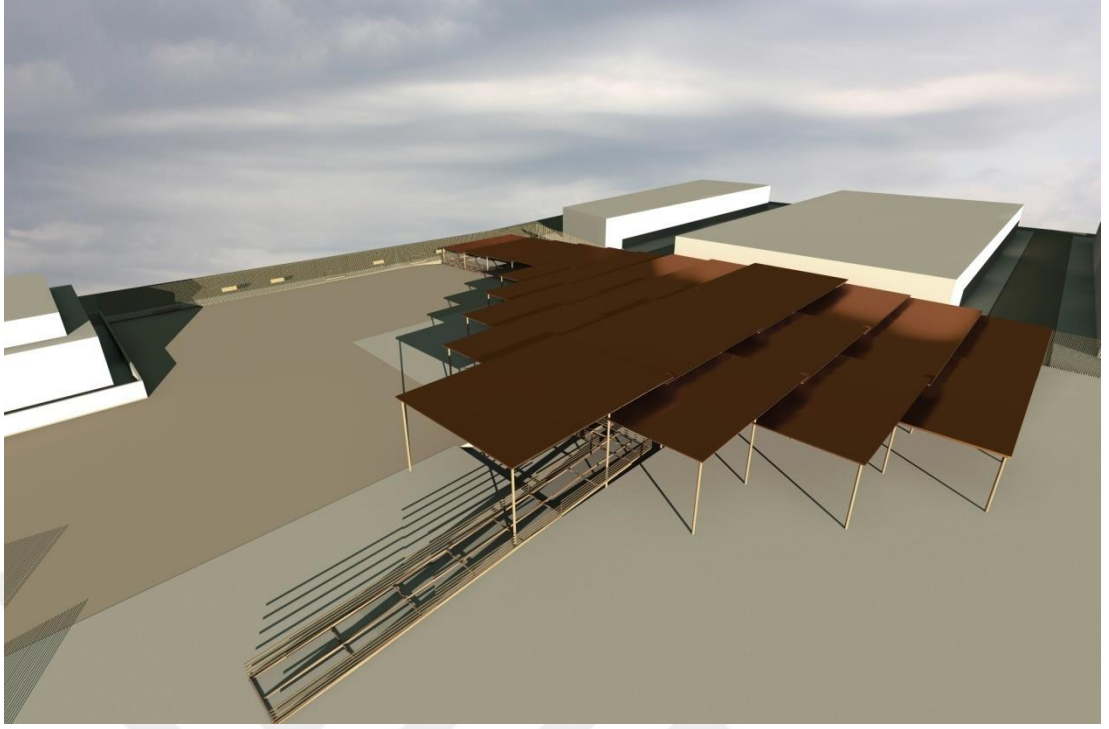
Yassitepe Höyüğü koruma strüktürü önerisinde, oluşturulan modüler üst örtü elemanlarının kurgulanmasında topografyanın yükseltisi referans alınarak, höyüğe öykünülmüştür. Bu bağlamda; modüllerin höyüğün yükseltisi doğrultusunda birbiri üzerinde yükselerek bir araya geldiği bir üst örtü kurgusu oluşturulmuştur. 3 metre yükseklikten başlayan üst örtü kademeli biçimde artarak 5,5 metre yüksekliklere ulaşmaktadır. Hem koruma çatısının hem de gezi platformunun höyükle birlikte yükselmesiyle ziyaretçilerin bir höyükte olduklarını mekansal anlamda hissedebilmeleri amaçlanmaktadır (Şekil 5.29, Şekil 5.30, Şekil 5.31, Şekil 5.32).

Şekil 5.29 Höyüğün topografyasından referansla yükselen çatı strüktürü (Kişisel arşiv, 2016)

Koruma strüktürünün taşıyıcı elemanlarının, kalıntılara zarar vermeyecek şekilde belirlenen akslardaki noktalara tekil pabuçlar üzerinde konumlandırılması önerilmektedir. Koruma çatısının taşıyıcı sistemine ve malzemesine ait hem strüktürel uygunluk hem de ekonomik girdiler doğrultusunda pek çok farklı önerinin geliştirilmesi mümkündür. Bu çalışma kapsamında kurgulanan strüktürde, taşıyıcı elemanların alanın dokusuna uygunluk sağlamaları amacıyla paslanmaz çelik üzeri ahşap kaplama olarak üretilmesine karar verilmiştir. Höyüğün bir Tunç Çağ yerleşimi olmasından referansla; var olan info box'ın tasarımında yer alan tunç rengindeki malzemelere de uyum sağlaması amacıyla, üst örtü kaplama malzemesi olarak bakır önerilmektedir (Şekil 5.33, Şekil 5.34, Şekil 5.35).

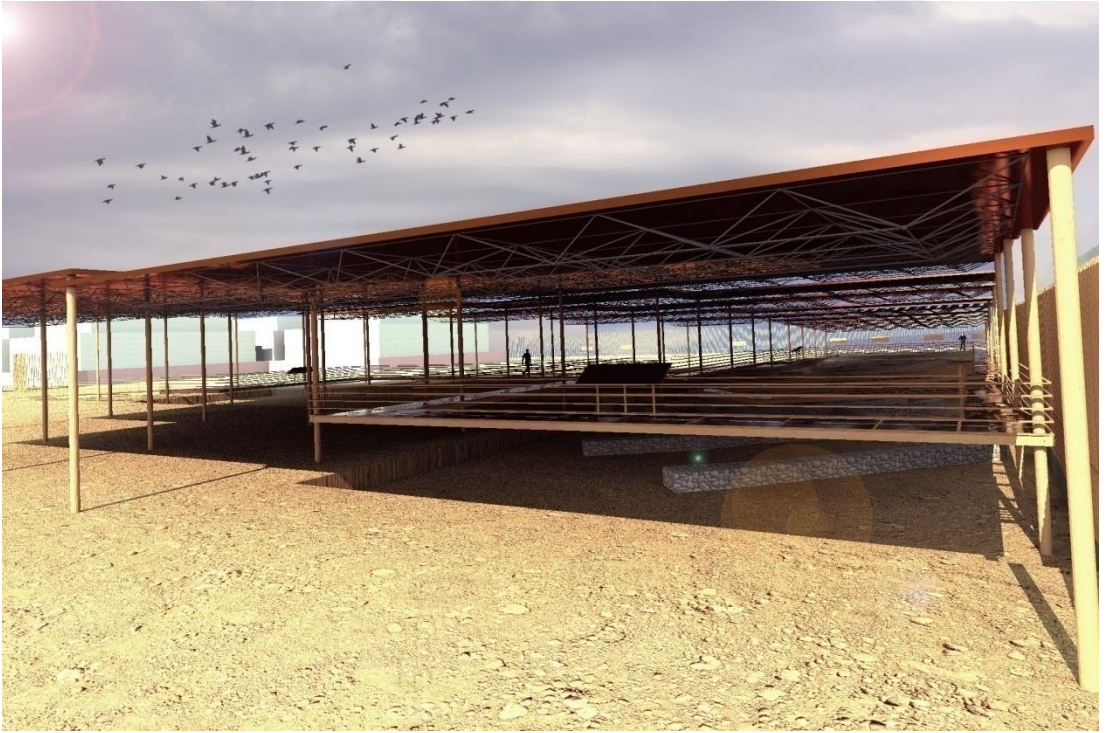
Şekil 5.30 Koruma çatısı genel görünüş (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 5.31 Koruma strüktürünün alana ilk yaklaşım noktasından görünüşü (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 5.32 Koruma strüktürü genel görünüş (Kişisel arşiv, 2016)

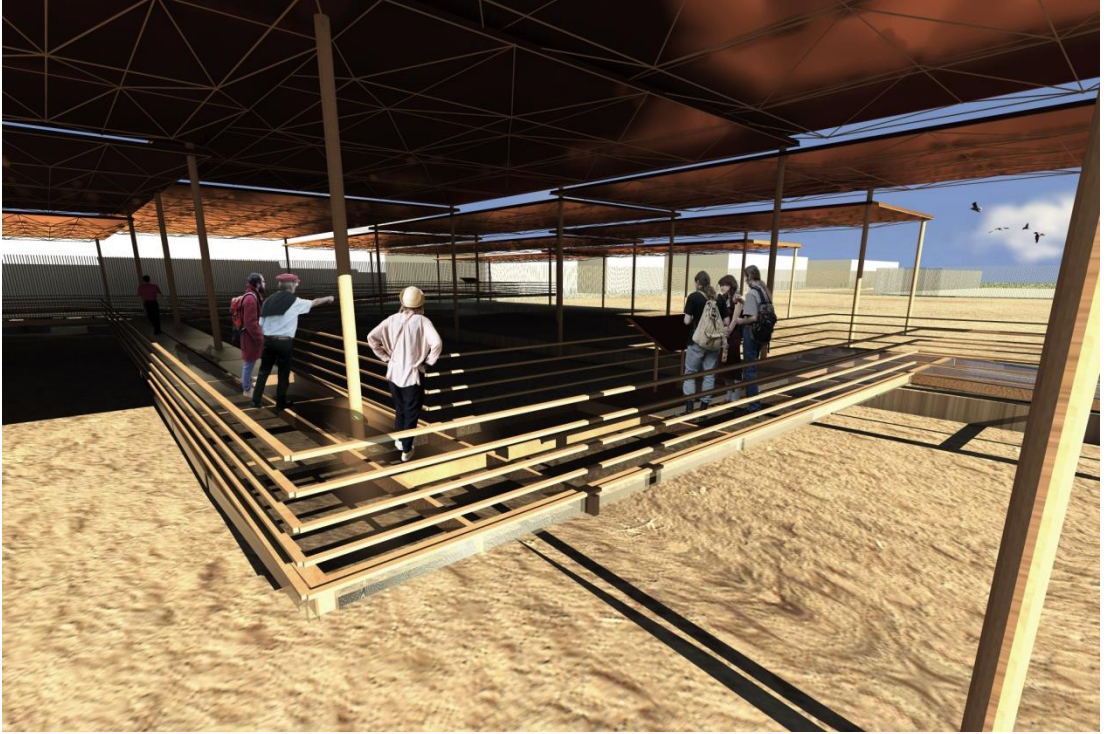

Şekil 5.33 Koruma strüktürü genel görünüş (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 5.34 Koruma strüktürü ve gezi platformu ilişkisi (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 5.35 Koruma strüktürü ve gezi platformu ilişkisi (Kişisel arşiv, 2016)

BÖLÜM ALTI

YASSITEPE HÖYÜĞÜ ERKEN TUNÇ ÇAĞI KONUT BULUNTULARININ KORUNMASI VE SUNUMUNA YÖNELİK ÖNERİLER

6.1 Tarihöncesi Alanlardaki Mimari Buluntuların Tamamlanmasına Yönelik Yapılan Çalışmalar

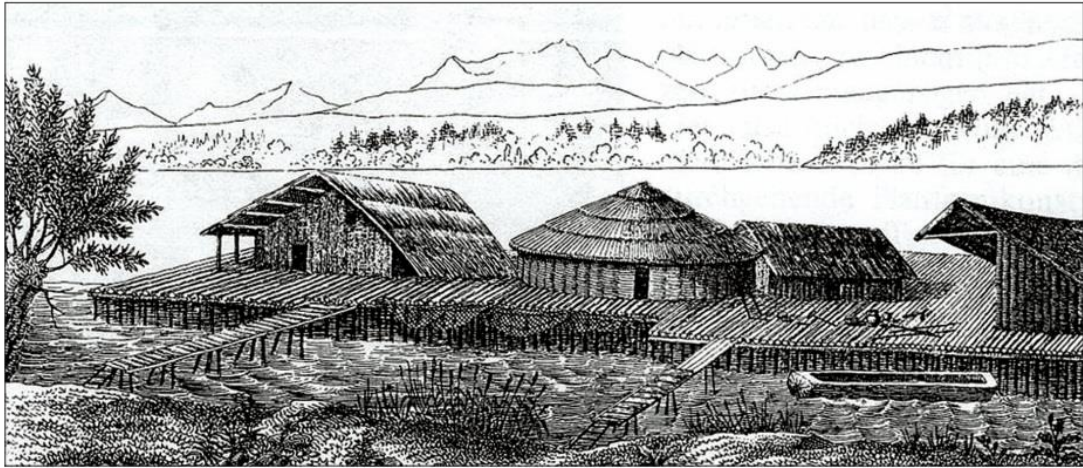
Tarihi eserlerin ve buluntuların müze ortamında sergilenerek topluma kazandırılması düşüncesi, 19. yy'da toplumun eğitimli, elit kesimine hitap eden bir müzecilik anlayışıyla başlamış; 20. yy'a gelindiğinde ise toplumun tüm kesimine hitap etmeyi hedefleyen bir anlayışa evrilmiştir. Günümüzde gelinen nokta ise; evrensel ölçekte ele alınan, toplumun çocuk dahil tüm kesimine bilgi aktarabilmeyi hedefleyen, dinamik bir sergileme anlayışıdır (Eres, 2010).

Müzeciliğin temel konularından biri; arkeolojik verilerin ve alanların sunulmasıdır. Arkeolojik alanlarda açığa çıkarılan buluntuların korunması ve sunumu günümüzde uluslararası tüzüklerle tanımlanmış bilimsel ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Arkeolojik alanlardaki günümüz sergileme yöntemleriyle; didaktik tarih bilgisi yerini doğayla, kültürle, insanla etkileşim içinde olan bir bilgi aktarımına bırakırken; arkeoloji biliminin toplumsallaşması hedeflenmektedir.

Antik dönem eserlerinin sunumu bilgilendirme panoları, anastilosis uygulamaları aracılığıyla uzun yıllardır gerçekleştirilirken; tarihöncesi döneme ait kalıntıların sergilenmesi üzerine çalışmalar son yıllarda gündeme gelmiştir. Antik kalıntıların bulunduğu arkeolojik alanlarda, kalıntıların müdahale edilmemiş halleri bile ziyaretçiler için oldukça etkileyici olabilirken; tarihöncesi alanlardaki yapı kalıntılarının görsel etkisinin antik kalıntılar kadar etkili olmaması bu alanlarda daha farklı çözümlerin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Tarih öncesi yerleşim yerleri çoğu zaman çanak çömlek parçaları, temel kalıntıları ve yok olmuş ahşap taşıyıcıların delikleri gibi iz niteliğinde buluntulardan oluşmaktadır. Tarihöncesi buluntuların anlamı ve 3 boyutlu halleri ise; uzman kişilerce gerçekleştirilen, uzun

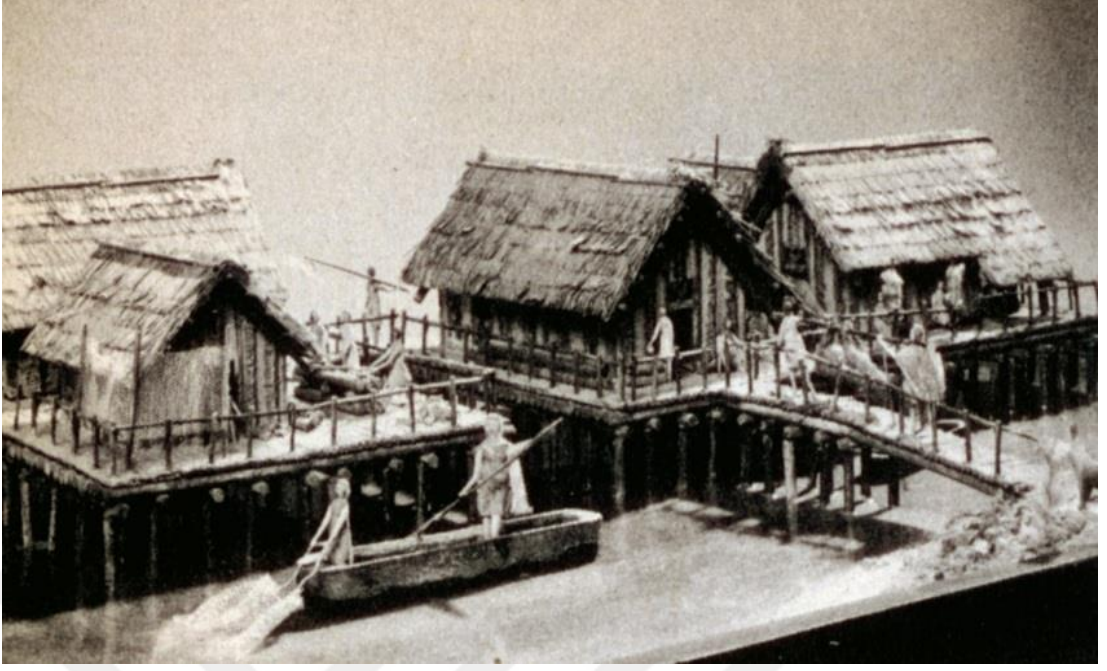
sürece yayılmış deneysel arkeoloji ve etnoarkeolojik araştırma yöntemleri ile tanımlanabilmektedir (Eres, 2013).

1850'lerin başında İsviçre'nin orta kesiminde göl çevrelerinde ahşap kazık izlerinin bulunması ve sonrasında Ferdinand Keller tarafından '*1. Kazıklıyapı Raporu*'nda yapıların restitüsyon çizimlerinin yayınlanması (Şekil 6.1) ; tarihöncesi yerleşimlerin topluma sunulması konusunda önemli bir eşik kabul edilmektedir. 1870'li yıllarda Keller'in restitüsyon çizimlerindeki verilerden yararlanarak Bern Müzesi'nde kazıklıyapı maketlerinin sergilenmesi (Şekil 6.2), 1922'de Unteruhldingen Açık hava Müzesi'nde tarihöncesi kazıklı yapı topluluğunun 1/1 ölçekli rekonstrüksiyonun gerçekleştirilmesiyle devam eden süreç; 20. yüzyılın ortalarından itibaren, kalıntıların özgün yerinde korunarak sergilendiği uygulamalarla devam etmiştir (Eres, 2010).

Şekil 6.1 Ferdinand Keller 1854 tarihli göl evleri restitüsyon çizimi (Kaufmann, 1979)

Tarihöncesi yerleşimlerin sergilenmesi günümüzde; çoğunlukla doğal çevre ortamı içerisindeki düzenlemeler, deneysel arkeoloji alanları ile geçmiş yaşam biçimleri ve yerleşimlerin canlandırmalarından oluşan açık hava müzeleri ya da arkeolojik parklar şeklinde gerçekleştirilmektedir. Açık hava müzeleri arkeolojik buluntuların korunmasının yanında; koruma – sergileme sürecinin katılımcılarından biri olan ziyaretçilerin alanı kolaylıkla algılayabilmesini ve aynı zamanda deneysel arkeoloji, etnoarkeoloji gibi araştırma çalışmalarına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Şekil 6.2 Ferdinand Keller'in restitüsyon çizimlerinden yararlanarak 1870'li yıllarda yapılan göl evleri maketi (Bandi, 1979)

Açık hava müzelerinde; arkeolojik alanın dışında benzer bir doğal çevrede sergileme ya da kalıntıların *in-situ* biçimde korunarak sergilenmesi gibi farklı sergileme yaklaşımları görülmektedir. Arkeolojik alanın içerisinde ya da yakınında müze kurularak buluntuların mevcut durumlarıyla sergilenmesi de tarih öncesi açık hava müzelerinde görülen yaklaşımlardandır (Eres, 2010).

Tarihöncesi alanlarda yapılan canlandırmalar ya da mevcut kalıntıların tamamlanması genellikle; anastilosis, rekonstrüksiyon ve üç boyutlu modelleme gibi yöntemlerle; bazen tek yapı ölçeğinde bazen de yerleşimin bir bölümünün canlandırılması biçiminde uygulanabilmektedir.

6.1.1 Yerleşimin Bir Bölümünün Canlandırılması

Yerleşimin bir bölümünün canlandırıldığı uygulamalar çoğunlukla mevcut arkeolojik kalıntılara müdahale edilmeden, kazı alanının dışında; ancak benzer bir doğal çevre içerisinde gerçekleştirilmektedir. Temel amaç; ziyaretçilerin, tarih öncesi yerleşim organizasyonunu ve toplum yaşayışını deneyimlemelerini sağlamaktır. Bu

doğrultuda bazı tarihöncesi yerleşimlerde, yerleşimin canlandırmasına ek olarak ziyaretçilere yönelik çeşitli aktiviteler ve deneysel arkeoloji çalışmaları gerçekleştirilmektedir (Şekil 6.3).

Şekil 6.3 Yeşilova Höyüğü tarih öncesi köyü ve deneysel arkeoloji çalışmaları (Yeşilova Höyük, 2015)

Tarihöncesi alanların bazılarında; kazı alanı içerisinde bulunan Neolitik dönemden Tunç çağına uzanan farklı dönemlere ait yerleşimlerin canlandırılmaları, yine kazı alanı dışında belirlenen başka bir yerde bir arada sergilenmektedir. Bu tür canlandırma uygulamaları ziyaretçilerin; tarihöncesi yerleşimin ve toplumun süreç içerisinde geçirdiği değişimleri kolaylıkla algılayabilmesini sağlamaktadır (Şekil 6.4).

Şekil 6.4 Unteruhldingen Kazıklı Yapı Açık Hava Müzesi - Neolitik Dönem'den Tunç Çağı'na farklı dönem konutlarının bir arada sergilendiği köy canlandırması (Leobw, b.t.)

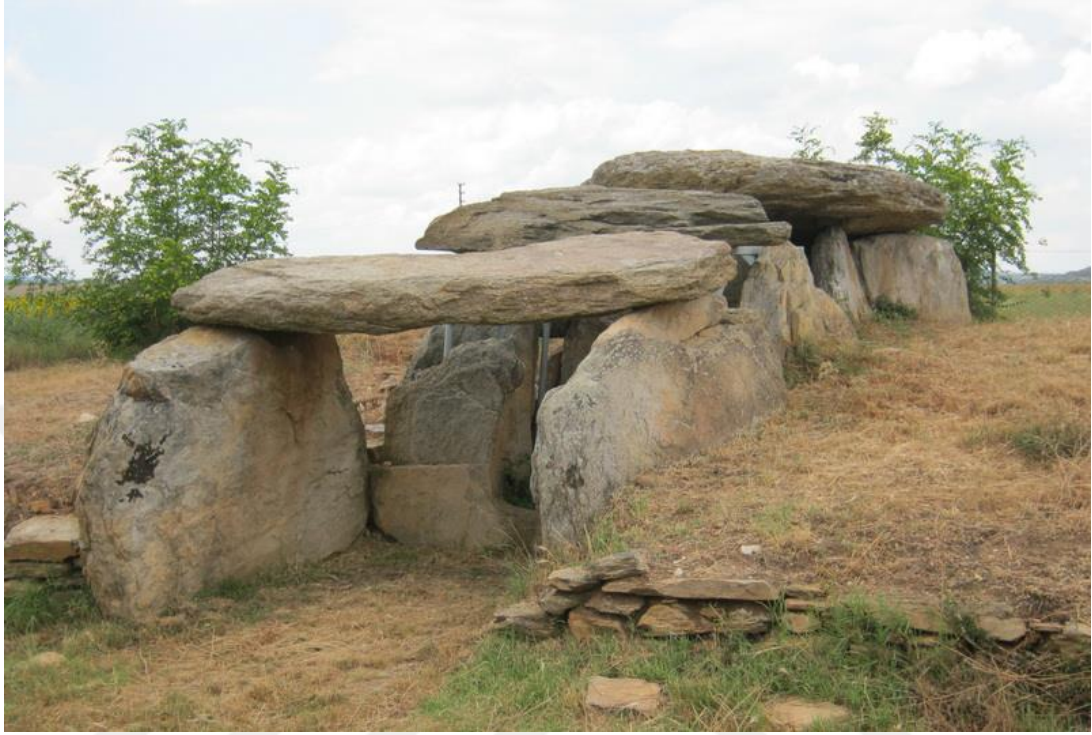
6.1.2 Tekil Yapı Ölçeğinde Sergileme Uygulamaları

6.1.2.1 Anastilosis Uygulamaları

Var olan arkeolojik buluntuların hiçbir ekleme yapılmaksızın bir araya getirilmesi olarak tanımlanabilecek anastilosis; görkemli taş mimarinin hakim olduğu Antik dönem arkeolojik alanları için sıklıkla uygulanan, uygun bir yöntem iken; tarihöncesi kazı alanlarında yorumlanması ve sunumu kısıtlayıcı bir uygulama olabilmektedir (Eres, 2013). Tarihöncesi kazı alanlarındaki buluntuların genellikle kısmi konut temellerinden oluşması ve yapılara ait restitüf verilerin yetersiz olması bu alanlarda anastilosis uygulamalarının gerçekleştirilmesini zorlaştırmaktadır.

Tarihöncesi döneme ait monolitik taşlardan oluşan çoğunlukla kült amaçlı kullanılan bazı yapı tiplerinde anastilosis uygulamaları gerçekleştirilebilmektedir. Edirne Lalapaşa Dolmen Düzenlemesi anastilosis yöntemiyle gerçekleştirilen uygulamalardandır. Eski Demir Çağı'na ait dolmenin, kazıyla açığa çıkarılan mevcut

parçaları tümlenerek özgün durumuna getirilmiş ve bunun dışında yapıya başka hiçbir müdahalede bulunulmamıştır (Akman, 2010) (Şekil 6.5).

Şekil 6.5 Edirne Lalapaşa Dolmeni (Megalithic, b.t.)

6.1.2.2 Rekonstrüksiyon Uygulamaları

Tarihöncesi alanlarda gerçekleştirilen rekonstrüksiyon uygulamalarında temelde iki yaklaşım gözlemlenmektedir. İlk yaklaşım; özgün mimari buluntuların üzerine kısmen ya da tümüyle yeniden yapımlar; diğer yaklaşım ise arkeolojik alanın dışında farklı bir alanda gerçekleştirilen yeniden yapım uygulamalarıdır.

Tarihöncesi alanların sergilenmesinde sıklıkla tercih edilen bir yöntem olan rekonstrüksiyonla ilgili olarak; 1990 yılında ICOMOS'un yayınladığı 'Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nde arkeolojik alanlardaki yeniden yapımların 'deneysel araştırma' ve 'yorum' gibi iki önemli işleve hizmet etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Tüzüğe göre yeniden yapımlar; mevcut arkeolojik verilere zarar vermemeli ve özgün nitelikleri yakalayabilmek için bütün bilgi kaynaklarından yararlanarak gerçekleştirilmelidir.

Özgün mimari buluntuların üzerinde gerçekleştirilen yeniden yapımlarda özgün malzemeye ve yapım tekniğine en yakın biçimde gerçekleştirilen uygulamalar olduğu gibi; çağdaş teknik ve malzemeler kullanılarak, yeniden yapımın özgün malzemedan ve görünümünden farklı olduğunun belirtildiği yaklaşımlar da bulunmaktadır. Rekonstrüksiyon uygulamalarının mevcut buluntuların üzerine yapılması, kalıntıların özgün yerinde sergilenmesi bakımından olumlu bir yaklaşım iken; süreç içerisinde ziyaretçi yoğunluğundan kaynaklı zararlar, kalıntıların korunmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

Arkeolojik alanın dışında farklı bir yerde gerçekleştirilen rekonstrüksiyon uygulamaları tarihöncesi alanlarda sıklıkla tercih edilen yaklaşımlardandır. Bu yaklaşımda; mimari buluntuların yeniden yapımları çoğunlukla özgün malzeme ve teknikler kullanılarak gerçekleştirilmektedir. 1/1 ölçekli bu modeller; tarihöncesi alanlarda genellikle temel seviyesinde bulunmuş olan mimari buluntuların üçüncü boyuttaki durumlarının algılanmasını kolaylaştırmaktadır (Şekil 6.6).

Deneysel arkeoloji çalışmalarıyla desteklenerek gerçekleştirilen yeniden yapım yaklaşımında temel yöntem; çalışmanın kazı alanından elde edilen veriler doğrultusunda tarih öncesi koşulları ve dönem insanının olanakları göz önüne alınarak gerçekleştirilmesidir. Tekniğin ötesinde tarihöncesi yerleşimde yaşayan toplumun yaşam biçimini anlamak ve sunmak öncelikli hedeftir (Duru, 2014) (Şekil 6.7).

Şekil 6.6 İtalya - Nola Açık Hava Müzesi'nde kazıyla açığa çıkarılan buluntuların alana yakın bir konumda gerçekleştirilen canlandırması (Eres, 2010)

Şekil 6.7 Deneysel arkeoloji yöntemiyle inşa edilen Aşıklı Evi rekonstrüksiyonu (Duru, 2014)

Arkeolojik alanın dışında gerçekleştirilen rekonstrüksiyon uygulamaları; kazı alanında girilmesi sakıncalı alanların bulunması ve özgün kalıntılara dokunulmaması gibi kısıtlamaları kaldırarak; ziyaretçilere geleneksel müzecilik anlayışından farklı bir sergileme anlayışı sunmaktadır. Böylece ziyaretçilerin, önerinde herhangi bir engel olmaksızın kerpice, sıvaya, obsidyene dokunabilmesi; malzemeyi, mekanı ve yaşayışı deneyimleyebilmesi olanaklı kılınmaktadır (Özbaşaran, Duru, Teksöz ve Omacan, 2010).

6.2 Yassitepe Höyüğü Erken Tunç Çağı Yapılarının Tamamlanmasına Yönelik Öneriler

Yassitepe Höyüğü kazılarında açığa çıkarılan Erken Tunç Çağı konutlarına ait mevcut temel kalıntıları içerisinde en iyi korunmuş durumda olan 2 ve 3 numaralı konutlara ait buluntulardır (Şekil 6.8, Şekil 6.9, Şekil 6.10, Şekil 6.11, Şekil 6.12). Gerçekleştirilmesi planlanan tamamlama ve sergileme uygulamalarının bu iki konuta ait temel kalıntılarına yönelik olmasına karar verilmiş ve bu bağlamda 3 farklı öneri geliştirilmiştir.

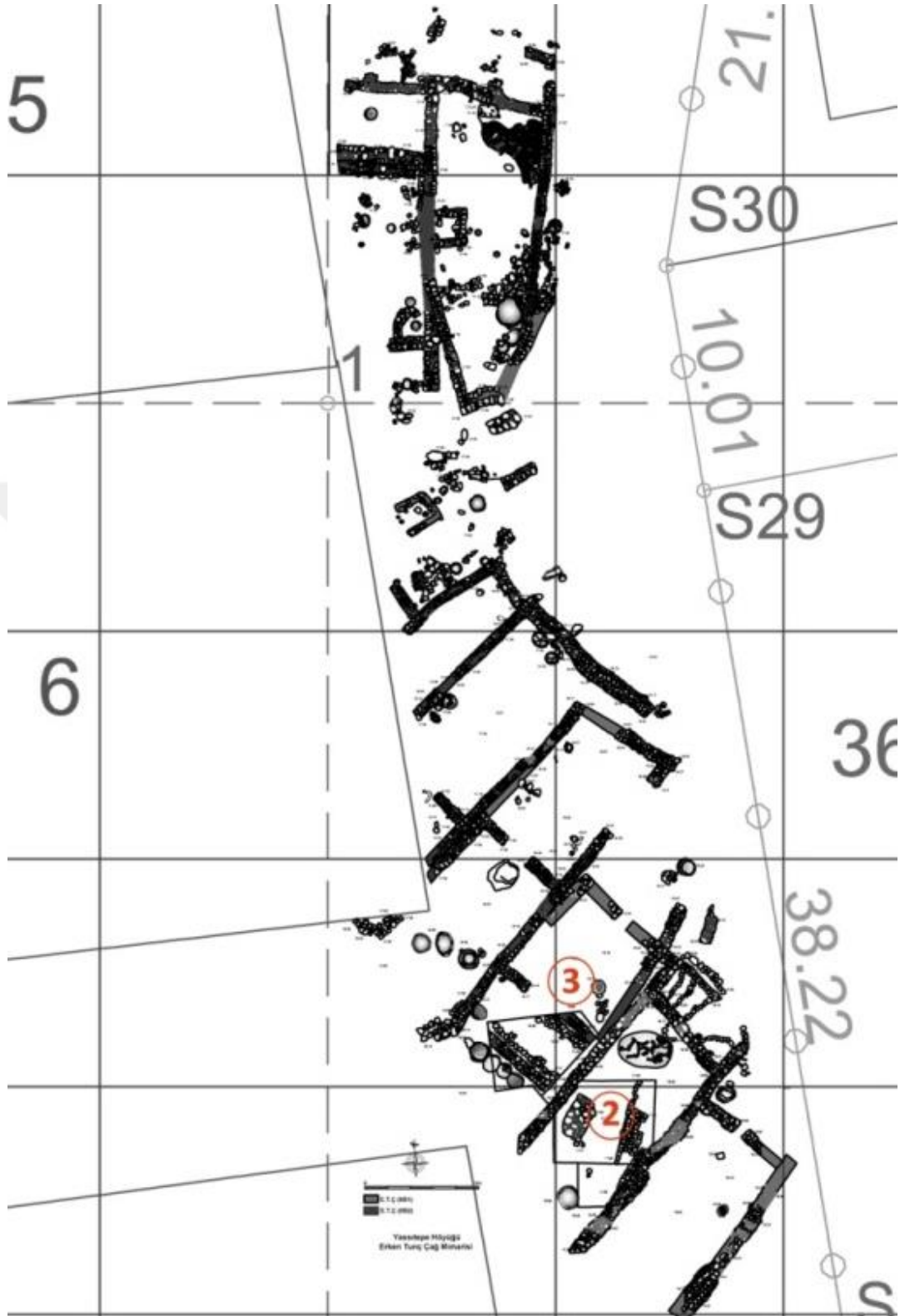

Şekil 6.8 Ortak duvara sahip 2 ve 3 numaralı konutlara ait temel kalıntıları (Kişisel arşiv, 2015)

Şekil 6.9 2 ve 3 numaralı konutların alan içerisindeki konumu (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 6.10 2 ve 3 numaralı konutların yerleşim içerisindeki konumu (Yasitepe kazı arşivi, 2015)

Şekil 6.11 2 numaralı Erken Tunç Çağ konutuna ait temel buluntuları (Kişisel arşiv, 2015)

Şekil 6.12 3 numaralı Erken Tunç Çağı konutuna ait temel buluntuları (Kişisel arşiv, 2015)

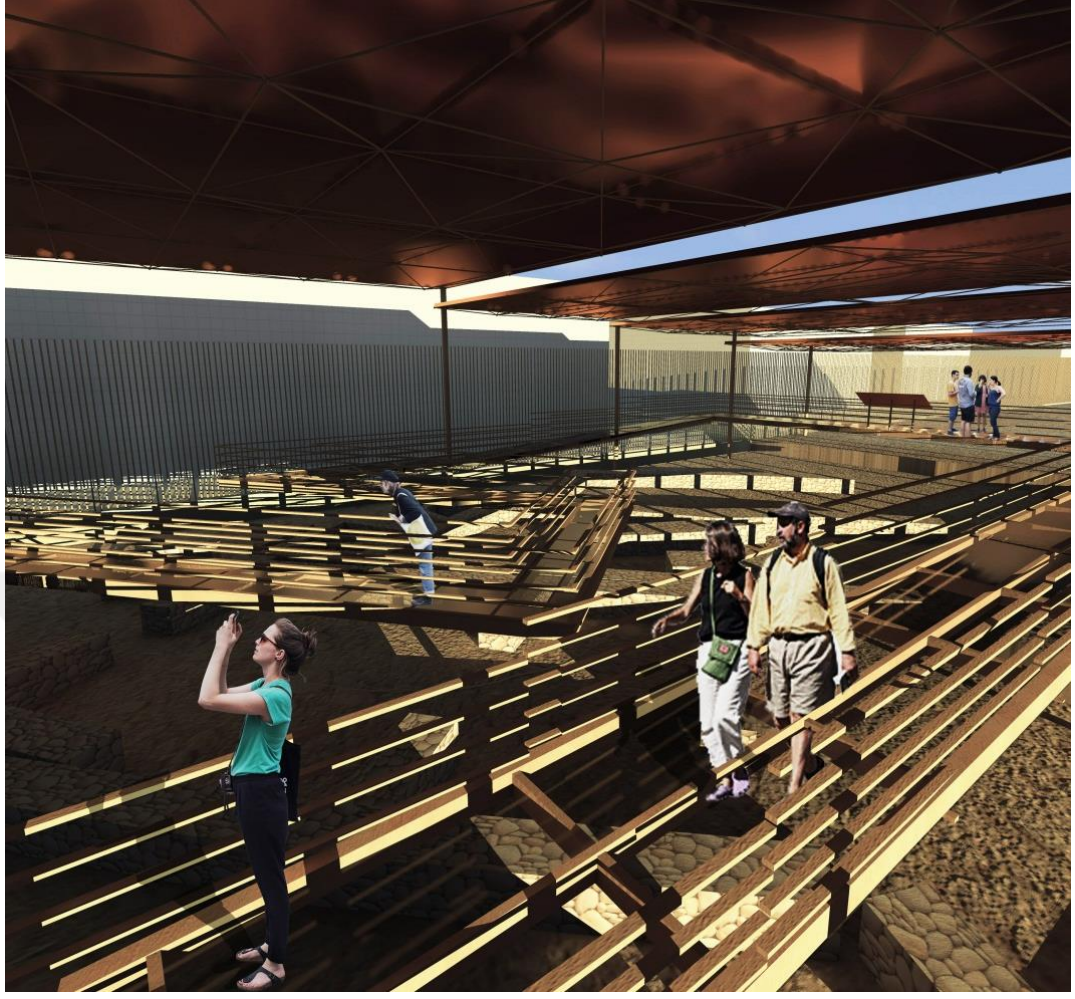
6.2.1 Kalıntıların Konservasyonunun Yapılarak Mevcut Durumunun Korunması

Erken Tunç Çağ konutlarına ait yaklaşık 1 metre yüksekliğindeki temel buluntuları bölgeye özgü yuvarlak taşlardan oluşmakta ve buluntular içerisinde yer yer kerpiç malzemeye de rastlanmaktadır (Şekil 6.13). Buluntuların korunması ve sunumuna yönelik ilk öneri; taş ve kerpiç malzemenin gerekli konservasyon çalışmalarının yapılarak, farklı hiçbir müdahale ve eklemede bulunmadan *in situ* halde korunmasıdır (Şekil 6.14).

Şekil 6.13 Yassitepe Höyüğü Erken Tunç Çağ konutları taş temel örgüsü (Kişisel arşiv, 2015)

Önerilen bu yöntem; kalıntıların müdahale edilmeksizin bulunduğu haliyle korunmasının ve sunulmasının sağlanması açısından olumlu nitelikler taşımaktadır. Ancak tarihöncesi döneme ait kalıntıların görsel etkilerinin zayıf olması nedeniyle; bu yöntem, ziyaretçilerin Erken Tunç Çağı'na ait konutların 3 boyutlu halini algılamaları açısından yetersiz kalabilmektedir.

Şekil 6.14 Temel buluntularının herhangi bir müdahalede bulunulmadan yerinde sunumu (Kişisel arşiv, 2016)

Bu bağlamda; kalıntıların yerinde sergilenmesine ek olarak gerçekleştirilecek farklı sunum yöntemleri ile ziyaretçilerin konutların 3 boyutlu hallerini ve yerleşim dokusunu anlamaları sağlanabilir. Tarihöncesi alanlarda sık uygulanan bir yöntem olan; konutların bire bir canlandırmalarının buluntuların yakınında bir yerde sergilenmesi alanın yetersiz olması sebebiyle mümkün olmamaktadır. Bu uygulamaya alternatif olarak; alanın restitüsyonuna ait çizimlerin ve 3 boyutlu modellemelerin, gezi güzergahı üzerinde belirlenen noktalarda dijital yöntemler aracılığıyla ziyaretçilere sunulması önerilmektedir.

6.2.2 Kalıntıların Özgün Malzeme ve Teknik Kullanılarak Rekonstrüksiyonunun Gerçekleştirilmesi

Yassitepe Höyüğü Erken Tunç Çağı konutları yaklaşık 1 metre yüksekliğinde taş temeller üzerine kerpiç duvarların yükseldiği ince uzun dikdörtgen planlı yapılardır. Çağdaşı olan diğer Batı Anadolu Erken Tunç Çağ yerleşimlerinden referansla konutların ahşap ve kerpiç malzemeli düz çatılara sahip olduğu ve çatılarda ocağın üzerine denk gelen açıklıkların bulunduğu düşünülmektedir.

İkinci yöntem olarak; 2 ve 3 numaralı konutların rekonstrüksiyonlarının restitüsyon verileri doğrultusunda, özgün malzeme ve teknikler kullanılarak gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Rekonstrüksiyonun deneysel arkeoloji araştırmalarından yararlanarak gerçekleştirilmesi, tarih öncesi insanının koşullarının ve yaşayışının mekana yansımalarının anlaşılması açısından önemlidir (Şekil 6.15).

Şekil 6.15 Restitüsyon verilerinden yararlanılarak, özgün malzeme ve teknik ile gerçekleştirilen rekonstrüksiyon uygulaması (Kişisel arşiv, 2016)

Gerçekleştirilecek bu rekonstrüksiyon uygulamasında, 2 ve 3 numaralı konutların ikisinin birden tümelenmesi önerilirken; 2 numaralı konutun tamamen, 3 numaralı konutun ise kısmi olarak tamamlanması da bir diğer öneri olarak sunulmaktadır. İki konutun birden yeniden yapımı; yerleşimde konutların birbirleriyle kurdukları ilişkinin anlaşılması açısından avantaj sağlarken; konutlardan birinin kısmi olarak tümelenmesi, konutun yapım tekniğine ve malzeme kullanımına dair bir kesit sunması bağlamında olumludur.

Bu yöntem; ziyaretçilerin konutların bire bir canlandırmalarını göreberek Erken Tunç Çağ mimarisini ve yaşamını daha kolay algılayabilmeleri açısından olumlu nitelikler taşımaktadır. Ancak özgüne uygun olarak gerçekleştirilen bu yeniden yapımlar ziyaretçiler için yanıltıcı olabilmektedir. Bu nedenle rekonstrüksiyonların, özgüne bire bir uygun olsa dahi, mevcut kalıntılardan ayırt edilecek biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

6.2.3 Kalıntıların Çağdaş Malzeme ve Teknik Kullanılarak Rekonstrüksiyonun Gerçekleştirilmesi

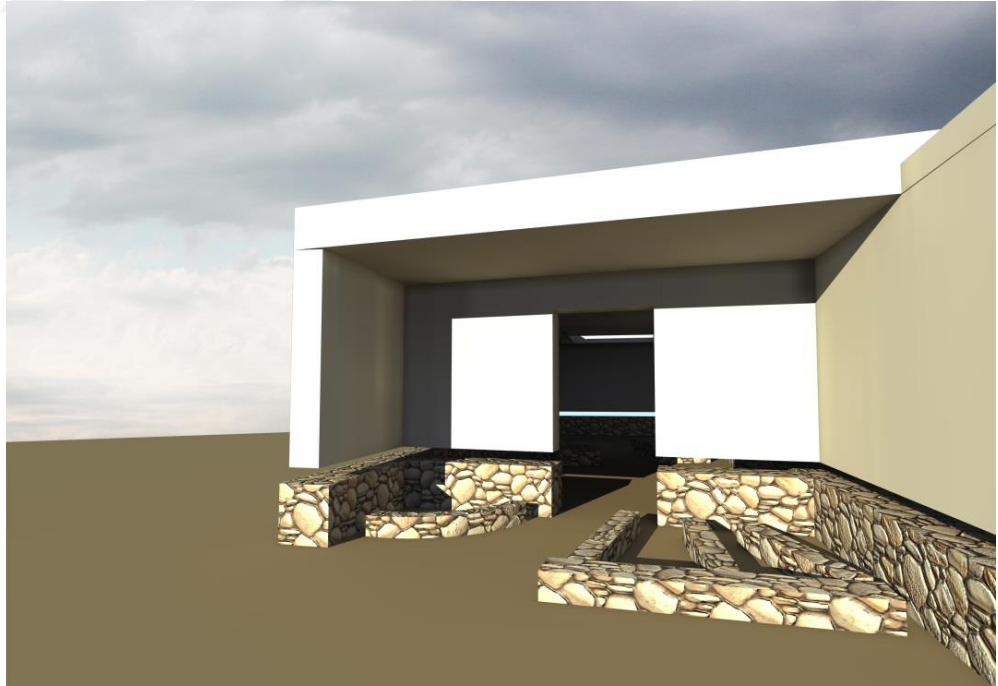
Yassitepe Höyüğü Erken Tunç Çağı konutlarının tamamlanması ve sunumuna yönelik bir diğer öneri; mevcut kalıntıların çağdaş malzeme ve teknikler kullanılarak yeniden yapımlarının gerçekleştirilmesidir. Bu yöntemde; restitüsyon verilerinden yararlanarak, konutların kütleli hatlarının ve açıklıklarının ifade edilmesi hedeflenmektedir (Şekil 6.16).

Uygulanacak rekonstrüksiyon yönteminde öncelikle; kazı alanındaki mevcut temel kalıntılarının konservasyonu gerçekleştirilecektir. Temel kalıntılarının üzerine; kalıntılardan 10-15 cm yükseklikte başlayan beyaz duvarlar Erken Tunç Çağı konutunun ana kütleliğini belirleyecektir. Duvarların temel seviyesinden koparılarak, yalnızca noktasal elemanlarla birleştirilmesi; mevcut kalıntılara dikkat çekerken aynı zamanda minimum müdahale ile kalıntılara zarar vermeme amacını taşımaktadır. Aynı zamanda, duvarların temel kalıntıları üzerinde çok baskın bir görünüm yaratmasının önüne geçmek amacıyla; duvarlar temel duvarlarının kalınlığına göre

iki yandan içeriye çekilerek, daha ince olarak uygulanacaktır. Restitüsyon verilerinde yer alan giriş ve çatı açıklıkları da kütle üzerinde yer alacaktır (Şekil 6.17).

Şekil 6.16 Çağdaş malzeme ve teknikle yeniden yapım (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 6.17 Mevcut taş temel kalıntıları ile yeniden yapım duvarların ilişkisi (Kişisel arşiv, 2016)

Tamamlanması önerilen yapılardan 3 numaralı konut sınırları içerisinde yer alan test açması, uygulanacak olan rekonstrüksiyon yönteminde sunumun bir parçası olarak kullanılacaktır (Şekil 6.18). Test açmasının üzeri lamine cam ile kapatılarak bir döşeme yüzeyi oluşturulacak ve test açması içerisinde yer alan katmanlar ışıklandırılacaktır (Şekil 6.19, Şekil 6.20). Bu yöntemle ziyaretçilerin test açmasının arkeolojideki işlevini anlamalarını ve yerleşimin katmanlarını algılamalarını sağlamak hedeflenmektedir.

Şekil 6.18 3 numaralı konut içerisinde yer alan test açması (Kişisel arşiv, 2015)

Bu yöntem önerisi; kullanılan malzeme ve tekniklerin özgünden tamamen farklı oluşu ve kütlenin ana hatlarının yalnız bir dille ifade edilişiyle; gerçekleştirilen uygulamanın mevcut kalıntılardan ayrılan bir yeniden yapım olduğunun ifade edilmesini sağlamaktadır. Ancak tarihöncesi alanlardaki buluntuların yalnızca kütleli olarak ifadesi; ziyaretçilerin yerleşimleri ve yapıları anlamaları açısından çoğu zaman yeterli bir sunum yöntemi olamamaktadır.

Şekil 6.19 Rekonstrüksiyonu yapılan konutların iç mekan görünüşü (Kişisel arşiv, 2016)

Şekil 6.20 Üzeri lamine cam ile kapatılan ve ışıklandırılan test açması (Kişisel arşiv, 2016)

BÖLÜM YEDİ

DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Arkeolojik sit alanları, sahip oldukları kültür katmanları ve geçmişle günümüz arasında bağ kuran birer belge değerindeki kalıntıları ile korunması gerekli kültür varlıklarıdır. Bu alanların doğru şekilde korunması; yalnızca doğa ve insan kaynaklı yıpratıcı etkilere karşı alınacak önlemlerle değil, yapılacak alan düzenlemeleri ve kalıntıların sunumuyla mümkün kılınmaktadır.

Arkeolojik alanlarda açığa çıkarılan buluntuların korunması ve sunumu günümüzde uluslararası tüzükler ve yasalarla tanımlanmış ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Günümüzde arkeolojik alanlarda uygulanan düzenleme ve sunum yöntemleriyle; alanların kentle, doğayla, kültürle, insanla etkileşim içinde olması hedeflenmektedir. Arkeolojik alanların düzenlenmesine yönelik müdahale yöntemleri alan özelinde tespit edilen ihtiyaçlar doğrultusunda oluşturulsa da, ana hatlarıyla;

- Arkeolojik alanın çevresiyle kurduğu etkileşimin artırılması,
- Alana yaklaşım ve giriş noktalarının belirlenmesi,
- Giriş, hizmet ve kamusal mekan ihtiyaçlarının karşılanması,
- Arkeolojik alanın çevresinde ve içerisinde bilgilendirici ve yönlendirici elemanların konumlandırılması,
- Ziyarete açılacak alanlarda gezi güzergahlarının oluşturulması şeklindedir.

Arkeolojik alanlardaki buluntuların korunması için yapılan müdahaleler ise temelde;

- Buluntuların konservasyonun gerçekleştirilmesi,
- Kalıntıların korunması için konservasyonun yeterli olmadığı durumlarda kalıntılar üzerine bir koruma strüktürü tasarlanmasıdır.

Tarihöncesi kazı alanları ve bu alanlarda yer alan kalıntılar; klasik dönem eserlerinin yer aldığı diğer arkeolojik alanlara göre korunması ve sunumu daha zor kültür varlıklarıdır. Tarih öncesi yerleşim yerleri çoğu zaman çanak çömlek parçaları, temel kalıntıları ve iz niteliğinde buluntulardan oluşmaktadır. Antik kalıntıların bulunduğu arkeolojik alanlarda, kalıntıların sunumuna yönelik herhangi bir müdahaleye çoğunlukla ihtiyaç duyulmazken; tarihöncesi alanlardaki yapı kalıntılarının görsel etkisinin zayıf olması sebebiyle bu alanların sunumuna yönelik farklı çözümlere gerek duyulmaktadır. Kalıntıların sunumuna yönelik yöntem önerileri, arkeolojik alanın ve kalıntının durumuna göre farklılık gösterse de, görülen temel yaklaşımlar;

- Kalıntıların konservasyonunun gerçekleştirilerek yerinde korunması ancak kalıntılara ait modelleme, maket ya da restitüsyon çizimleri ile sunumun desteklenmesi,
- Kalıntıların özgün malzeme ve teknik kullanılarak yerinde tamamlanması,
- Kalıntıların çağdaş malzeme ve teknikler kullanılarak ana hatlarıyla yerinde tamamlanması,
- Kalıntılar konservasyonu gerçekleştirip, yerinde korunurken; kazı alanına yakın bir konumda bire bir ölçekte modellerinin yapılması şeklindedir.

Yassıtepe Höyüğü alan düzenleme önerisi kapsamında gerçekleştirilmesi öngörülen müdahaleler; yasal düzenlemeler ve uygulanmış örneklerin kuramsal çerçevede irdelenmesi ile kazı alanında yapılan incelemeler sonucunda ortaya konmuştur.

Bu doğrultuda;

- Höyüğün yakın çevresinin peyzaj alanları, taşıt-yaya yolları ve kent mobilyalarıyla düzenlenmesiyle; arkeolojik alanın kentle kurduğu ilişkide etkileşim sağlayan, kamusal kullanıma yönelik bir ara mekan yaratılması,
- Höyüğün hem kentle kurduğu görsel ilişkinin kuvvetlendirilmesi hem de aktif şekilde kullanılan bir alan haline getirilmesi,

- Hyk içindeki buluntuların korunması ve ziyaretçiler tarafından kolaylıkla anlaşılabilir biçimde sunumlarının gerçekleştirilmesini

temel alan önerilerle, Yassitepe Hyg'nn kentle, kültürle ve toplumla etkileşim içinde bir arkeolojik alan haline getirilmesi hedeflenmiştir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (1999). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon* (2. Baskı). İstanbul: YEM Yayıncılık.
- Akgün, S. E.(2010).*Troas bölgesi İlk Tunç Çağı konut tipolojisinin arkeolojik ve etnoarkeolojik açıdan değerlendirilmesi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Akman, M. (2010). Lalapaşa Dolmeni kazı ve restorasyon çalışmaları, *TÜBA-KED*, 8, 167-174.
- Aktüre, S. (2004). *Anadolu'da Bronz Çağı kentleri* (3. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akurgal, E.(1996). Batı Anadolu'da konut, yerleşme ve kent planlaması (M.Ö. 3000-30), *Habitat II, tarihten günümüze Anadolu'da konut ve yerleşme*, (1. Baskı), içinde (122-145), İstanbul: Ofset Yapımevi.
- Akurgal, E. (2005). *Anadolu kültür tarihi*(17. Baskı). Ankara: Başak Matbaacılık.
- Arı, İ. (2011). Tarihöncesi arkeolojik sit alanlarında kültür mirası yönetimi, 29. *Müzeler Haftası Kültür Mirası ve Müzeler Öğrenci Konferansı* içinde (11-23). İstanbul : Yıldız Teknik Üniversitesi Matbaası.
- Arkiv, (2008). *Çatalhöyük 4040 açma koruganı*, 20 Kasım 2015, <http://v2.arkiv.com.tr/p7860>.
- Bandi, H.G. (1979). Pfahlbau bilder und pfahlbau modelle des 19. Jahrhunderts, *Archäologie der Schweiz*, 2, 8-32, 19 Temmuz 2016, <http://www.e-periodica.ch>.

Childe, G. (2001). *Kendini yaratan insan (insanın çağlar boyunca gelişimi)*,(6. Baskı). (Ofluoğlu, F. Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları A.Ş. (Orijinal çalışma basım tarihi 1951).

Cleere, H. (Editör) (2005). *Archaeological heritage management in the modern world*, 11 Kasım 2015,
https://books.google.com.tr/books?id=c0bM8hNHuN0C&pg=PA1&hl=tr&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false.

Cook, P. (2013). *Stonehenge Visitor Centre by Denton Corker Marshall opens*, 29 Kasım 2015, <http://www.designboom.com/architecture/stonehenge-visitor-centre-by-denton-corker-marshall-opens-12-23-2013/>.

Çatalhöyük yönetim planı, (2004). 23 Ekim 2015
http://www.catalhoyuk.com/pdfs/Catal_SMP_TR.doc.

Çatalhöyük, (b.t.). 29 Ekim 2015, <http://www.catalhoyuk.com>.

Çetinkaya, H. (b.t.). *Limantepe*, 15 Temmuz 2016,
<http://www.izmirmuzesi.gov.tr/antik-yerlesim-alanlari-limantepe.aspx>.

Derin, Z. (2006). İzmir'den iki yeni prehistorik yerleşim yeri: Yassitepe Höyüğü, Çakallar Tepesi Höyüğü, *Arkeoloji Dergisi*, VII, 1-15.

Derin, Z. (2010). İzmir'in tarihöncesi dönemi ve Yeşilova Höyüğü, *Dr. Eren Akçiçek'e Armağan*, 57-71, 20 Ağustos 2016,
http://yesilova.ege.edu.tr/arsiv/Eren_Akcicek_Armagan%20yesilova.pdf.

Derin, Z. (2012). İzmir'in prehistorik yerleşimi – Yeşilova Höyüğü, *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, 170-180, 20 Ağustos 2015,
http://yesilova.ege.edu.tr/arsiv/22_yesilova_ege_uni_kitabi.pdf.

Derin, Z. (2013). Bornova'daki 5bin yıllık yerleşim: Yassitepe, *Kent Dergisi*, 5, 20-25.

Derin, Z. (2015). İzmir, Yassitepe Höyüğü Orta Tunç Çağı yerleşimi, *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan*, 203-213, 10 Temmuz 2016,
https://www.academia.edu/9981864/İzmir_Yassitepe_Höyüğü_Orta_Tunç_Çağı_Yerleşimi.

Duru, G. (2014). Deneysel arkeoloji yoluyla neolitik ev yapımı, *ColloquiumAnatolicum Anadolu Sohbetleri, XIII*, 131-151.

Düring, B. S. (2011). *The Prehistory of Asia Minor – from complex hunter-gatherers to early urban societies*, 12 Temmuz 2016,
https://books.google.com.tr/books?id=3kzhNS_omfEC&pg=PA259&lpg=PA259&dq#v=onepage&q&f=false.

English Heritage, (b.t.). *Stonehenge*, 19 Kasım 2015, <http://www.english-heritage.org.uk/visit/places/stonehenge/>.

Eres, Z. (2010). Tarihöncesi kazı alanlarında koruma ve sergileme kavramının gelişimine kısa bir bakış, *TÜBA-KED*, 8, 119-130.

Eres, Z.(2013). Arkeolojik kazı, koruma, sergileme ve toplum ilişkisi, Kırklareli'nde tarihöncesi arkeolojik alanlar üzerinden bir deneyim, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 144, 1-30.

Ergüden Biliz, Z.(2003). *Megaronların doğuşu ve Erken Tunç Çağı boyunca gelişimi*, Ege Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Erkanal, H. (1996). Erken Tunç Çağı'nda Batı Anadolu sahil kesiminde kentleşme, *Habitat II, Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, (1. Baskı), içinde (70-79). İstanbul: Ofset Yapımevi.

Erkanal, H. ve Özkan, T. (1996). *1995 Baklatepe kazıları*, XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 261-279.

Erkanal, H. ve Şahoğlu, V.(2012). Baklatepe (1995-2001). *DTFC ARKEOLOJİ BÖLÜMÜ Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011)*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı, III-2, 91-98.

Erkanal, H. ve Şahoğlu, V.(2012).Limantepe (1992-), *DTFC ARKEOLOJİ BÖLÜMÜ Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011)*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı, III-2, 219-230.

Fidan, E. (2012). Küllüoba İlk Tunç Çağı mimarisi, Küllüoba kazıları ve Batı Anadolu Tunç Çağları üzerine yapılan araştırmalar, *Masrop E-Dergi*, 7, 1-44, 12 Temmuz 2016,
https://www.academia.edu/1621052/İlk_Tunç_Çağı_ve_Orta_Tunç_Çağı_nda_Batı_Anadolu_nun_Kültürel_ve_Siyasal_Gelişimi.

Fidan, E. (2013). Anadolu yerleşim planı üzerine bir değerlendirme, *Arkeoloji Dergisi*, XVIII, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 113-125.

Feilden, B. M. ve Jokilehto, J. (1993). *Management guidelines for World cultural heritage sites*, Roma, ICCROM, 10 Kasım 2015,
<http://chwb.org/kosovo/Publication/management-guidelines-world-cultural-heritage-sites-bernard-m-feilden-jukka-jokilehto-alb/>.

Golding, F.N.(2000). Stonehenge- pastand future, *Archaeological Heritage Management in the Modern World* içinde (256-264), 11 Kasım 2015,
https://books.google.com.tr/books?id=c0bM8hNHuN0C&pg=PA1&hl=tr&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false.

Hacar, A. (2011). *Güvercinkayası: Prehistorik kültür mirası alan yönetimi ve yönetim planlarının hazırlanması*, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Hueber, F. (1991). Arkeolojik yapıların ve alanların koruma ve restorasyon sorunları, *Arkeolojik Sit Alanlarının Korunması ve Değerlendirilmesi I. Ulusal Sempozyumu*, Antalya, 37 – 42.

İzmir Müzesi, (2012). *Limantepe*, 15 Temmuz 2016, <http://www.izmirmuzesi.gov.tr/antik-yerlesim-alanlari-limantepe.aspx>.

ICOMOS, (1931). *Carta del Restauro*, İtalya, 29 Ekim 2015, <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler2&dil=tr>.

ICOMOS, (1964). *Venedik Tüzüğü*, Venedik, 29 Ekim 2015, <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler2&dil=tr>.

ICOMOS, (1990). *Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü*, 29 Ekim 2015, <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler1&dil=tr>.

ICOMOS, (1999). *Burra Tüzüğü: Kültürel Öneme Sahip Yerlerin Korunması Amaçlı Avustralya - ICOMOS Tüzüğü*, Burra, 29 Ekim 2015, <http://www.kumid.net/euproject/dokuman.php?id=12&baslik=K%FClt%FCrel%20Miras>.

Kaufmann, C. (1979). Völkerkundliche Anregungen zur interpretation der Pfahlbaufunde, *Archäologie der Schweiz*, 2, 12-19, 19 Temmuz 2016, <http://www.e-periodica.ch..>

Kennedy, M. (2013). *New Stonehenge Visitor Centre finally opens*, 29 Kasım 2015, <https://www.theguardian.com/culture/2013/dec/17/stonehenge-visitor-centre-opens-english-heritage>.

Korfmann, M. (1984). *Beşik-Yassitepe, Beşik-Sivritepe ve Beşik Mezarlığı 1984 ön raporu*, VII. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara, 229-238.

Kristiansen, K. (1998). Between rationalism and romanticism: archaeological heritage management in the 1990, *Current Swedish Archaeology; Vol. 6*, 115 – 122, 8 Kasım 2015
http://www.arkeologiskasamfundet.se/csa/Dokument/Volumes/csa_vol_6_1998/csa_vol_6_1998_s115-122_kristiansen.pdf.

Köksal, Ş. (2014). *İzmir Smyrna Agorasında gezi güzergahının planlanması, mozaikli alan üzerine koruma çatısı önerisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (1983). *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*, Ankara, 21 Temmuz 2016,
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.doc>.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, (1999). *658 no'lu İlke Kararı, Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları*, Ankara, 21 Temmuz 2016,
<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,13917/658-nolu-ilke-karari-arkeolojik-sitler-koruma-ve-kullan-.html>.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, (2006). *714 no'lu İlke Kararı*, Ankara, 21 Temmuz 2016, <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14348/714-nolu-ilke-karari.html>.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, (2005). *Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları*, Ankara, 21 Temmuz 2016,
<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,13917/658-nolu-ilke-karari-arkeolojik-sitler-koruma-ve-kullan-.html>.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2004).5226 *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*, Ankara, 21 Temmuz 2016, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5226.html>.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2013). *Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüze Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge*, Ankara, 21 Temmuz 2016,
<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,154784/kultur-ve-tabiat-varliklariyla-ilgili-yapilacak-yuzey-a-.html>.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2005). *Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*, 21 Temmuz 2016, Ankara,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051127-2.htm>.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2005). *Arkeolojik Kazılarda Ve Kazı Alanlarında Yapılacak Düzenleme, Restorasyon Ve Konservasyon Proje Ve Uygulamalarında Uyulacak Usul Ve Esaslara İlişkin Yönerge*, Ankara, 21 Temmuz 2016,
<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14728/arkeolojik-kazilarda-ve-kazi-alanlarinda-yapilacak-duze-.html>.

Leobw, (b.t.). *Unteruhldingen Kazıklı Yapı Açık Hava Müzesi*; 21 Haziran 2016,
http://www.leo-bw.de/web/guest/detail-gis/-/Detail/details/ORT/labw_ortslexikon/18456/Uhldingen-M%C3%BChlhofen.

Lloyd, S. ve Mellaart, J. (1962). *BEYCESULTAN Vol. I – The Chalcolithic and Early Bronze Age levels*, 13 Temmuz 2016,
<http://digital.library.stonybrook.edu/cdm/ref/collection/amar/id/111532>.

Madran, E. ve Özgönül, N. (2005). *Kültürel ve doğal değerlerin korunması*, (1. Baskı). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.

Megalithic, (b.t.). *Lalapaşa Dolmeni*, 21 Haziran 2016,
<http://www.megalithic.co.uk/article.php?sid=32403>.

Mellaart, J.(1959).Notes on the architectural remains of Troy I and II, *Anatolian Studies*, 9, 131-162, 12 Temmuz 2016,
http://www.jstor.org/stable/3642336?seq=1#page_scan_tab_contents.

Meriç, R. (1987). 1985 Yılı İzmir ve Manisa illeri yüzey araştırması, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, IV/1, 301-310.

Naumann, R.(1998). *Eski Anadolu mimarlığı*, (4. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Neolithic Houses, (2014). *Stonehenge Neolithic Houses*, 28 Kasım 2015,
<https://neolithichouses.wordpress.com/2014/06/04/we-are-open/>.

Oy, H. (2011). *İlk Tunç Çağ'da Batı Anadolu'nun sosyo ekonomik yapısı*, Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, Konya.

Özbaşaran, M., Duru, G., Teksöz, D. ve Omacan, S. (2010). Yaşayan Geçmiş: Aşıklı Höyük, *TÜBA-KED*, 8, (7-20).

Sarı, D. (2011). *İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'nun kültürel ve siyasal gelişimi*, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul.

Savrum Kortanoğlu, M. (2013). Arkeolojik alanların çevresel etkenlerden korunmasına ve sunumuna yönelik modern müdahaleler, *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 11, 51-68.

Smith, B. E. (1942). The megaron and its roof, *American Journal of Archaeology*, 46/1, 99-118, 6 Temmuz 2016,
https://www.jstor.org/stable/499112?seq=1#page_scan_tab_contents.

Stonehenge yönetim planı, (2015). *Stonehenge, Avebury and Associated Sites World Heritage Site Management Plan 2015*, 18 Ekim 2015, http://www.stonehengeandaveburywhs.org/assets/2015-MANAGEMENT-PLAN_LOW-RES.pdf.

Tay Projesi, (b.t.). *Günümüz yaşayan arkeolojisi konferansına Çatalhöyük damga vurdu*, 28 Kasım 2015, <http://tayproject.org/haberarsiv20152.html>.

Tanaç Zeren, M. ve Uyar, O. (2010). Arkeolojik alanlarda koruma çatıları ve gezi platformlarının düzenlenmesi kriterleri, *DEÜ Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 12 (2), 55-64.

Thomas, L. , Middleton, J. ve Phillips, A. (2003). Guidelines for management planning of protected areas, *Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 10*, IUCN – The World Conservation Union, 1 Kasım 2015, <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/PAG-010.pdf>.

UNESCO, (1956). *Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı*, Yeni Delhi, 29 Ekim 2015, <http://www.kumid.net/euproject/dokuman.php?id=8&baslik=Arkeoloji>.

UNESCO, (1972). *Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi*, Paris, 29 Ekim 2015, <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14269/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html>.

UNESCO, (1976). *Tarihi veya Geleneksel Alanların Korunması ve Çağdaş Yaşamdaki Rollerini Konusunda Tavsiye Kararı*, Nairobi, 29 Ekim 2015, http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/kultur/tarihirol_t_k.pdf.

UNESCO, (1992). *Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi*, Malta, 29 Ekim 2015, <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14199/arkeolojik-mirasin-korunmasina-iliskin-avrupa-sozlesmes-.html>.

Yeşilova Höyüğü, (2015). 21 Haziran 2016,
<http://yesilova.ege.edu.tr/fotograflar.html#all>.

